Demir Özlü

İTHAKA'YA YOLCULUK

CAN

TÜRK YAZARLARI

ISBN 975-510-732-0
Demir Özlü / Can Yayınları Ltd. Şti. (1996)

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi,
Özal Basım evinde basıldı. (1996)
Dizgi: Bedriye Başkan

Demir Özlü

İTHAKA'YA YOLCULUK

ROMAN

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

DEMİR ÖZLÜ'NÜN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖBÜR KİTAPLARI

BERLİN'DE SANRI / *anlatı*
BERLİN GÜNCESİ / *günce*
BİR UZUN SONBAHAR / *roman*
BİR YAZ MEVSİMİ ROMANSI / *roman*
İSTANBUL BÜYÜSÜ / *öykü*
KANALLAR / *anlatı*
TATLI BİR EYLÜL / *roman*

Demir Özlü, 1935 yılında İstanbul'un Vefa semtinde doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi (1959), avukatlık yaptı. 1961-62 ders yılında Paris'te, Sorbonne Üniversitesinde felsefe okudu. 1950'li yıllarda, yazar arkadaşlarıyla *Mavi* ve *a dergisi* adlı genç edebiyat dergilerini çıkardı. Edebiyat araştırmacılarının *Bunalım Edebiyatı* adını verdikleri yazın akımının öncülerinden biri oldu. "*Hikâyelerinin yapısını varoluşçu ve gerçeküstücü ögelerle oluşturdu, entelektüel ve esrarlı havasıyla yalın gerçekçilerin karşıtı bir yazar oldu.*" (Behçet Necatigil). 1979 yılında Stockholm'a gitti. On yıl Türkiye'ye dönmedi. 1989 yılından bu yana Türkiye ile İsveç arasında yaşamakta. Yurtdışında olduğu yıllarda, başta Berlin olmak üzere, birçok Avrupa kentinde yaşadı. Kurgusal yapıtları şunlardır. Öykü kitapları: *Bunaltı* (1958), *Soluma* (1963, TDK Öykü Ödülü), *Boğuntulu Sokaklar* (1966), *Öteki Günler Gibi Bir Gün* (1974), *Aşk ve Poster* (1980), *Stockholm Öyküleri* (1988, Sait Faik Hikâye Armağanı). Anlatıları: *Bir Beyoğlu Düşü* (1985), *Berlin'de Sanrı* (1987), Kanallar (1991). Romanları: *Bir Uzun Sonbahar* (1976), *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* (1979), *Bir Yaz Mevsimi Romansı* (1990, Orhan Kemal Roman Armağanı), *İstanbul Büyüsü* (1994), *Tatlı Bir Eylül* (1995). Bunların dışında günlük, yolculuk yazıları, siyasi denemeler türlerinde kitaplar yayınladı.

İÇİNDEKİLER

Öndeyiş	9
Kendi Ülken	11
Gece Olmayacak	20
Eski Sinemalar	28
Beyoğlu'nda Cumartesi Gezintileri	35
Ne Mutlu, Ulysses Gibi	45
Bir Aşk Deneyimi	55
Kentin Kuzey-Batıdaki Sokakları	62
Atlasmuren	66
Büyük Bir Labirent Olarak Kent	70
Küçük Bir Labirent Olarak Kent	72
Tures Kahvesinden Görünüş	80
Stureplan	85
Kıyılarından Seyredilmiş Kentler	88
Bir Labirent Olarak Galata	91
Teodora	99
Pipolar	106
Bisikletler	122
Öteki Kasabalar, Öteki Kentler	135
Malta Çarşısı Yakınındaki Ev	143
Bir Odanın Dört Görünüşü	148
Galata'daki Oda	152
Sonsuz Açık Ufuk	155
Otelde Yemek Yiyen Çocuklar	160
Güneşin Altında Çocuklar	172
Feriköy'deki Ev	175
Başka Evler	181
Yitirilmiş Kent	188

"Kuşkusuz yalın bir anımsama edimidir betimleme..."

Peter HANDKE, Mutsuzluğa Doyum

"Hiç aklından çıkarma İthaka'yı.
Oraya varmak senin başlıca yazgın.
Ama yolculuğu tez bitirmeye kalkma sakın.
Varsın yıllarca sürsün, daha iyi; sonunda kocamış biri olarak demir at adana,
yol boyunca kazandığın bunca şeylerle zengin,
İthaka'nın sana zenginlik vermesini ummadan.

Sana bu güzel yolculuğu verdi İthaka.
O olmasa, yola çıkmayacaktın.
Ama sana verecek bir şeyi yok bundan başka.

Onu yoksul buluyorsan, aldanmış sanma kendini.
Geçtiğin bunca deneyden sonra öyle bilgeleştin ki, Artık elbette biliyorsundur ne anlama geldiğini İthakaların."

KAVAFİS, İthaka'dan (Çev. C. Çapan)

ÖNDEYİŞ

1982 yılının uzun kış mevsiminde, Stockholm'da, evimin, sitenin ağaçlıklı bahçesine bakan salonunda otururken, içinde bulunduğum durumu (beni çevreleyen yalnızlık, boşluk, arkada bırakılmış şeyler, sakinlik ve içimdeki şiir) anlatabilmek için yeni bir anlatım biçimi bulmaya zorladım kendimi. Bu kitapta karşılaşacağınız soruşturma biçiminde karar kıldım.

Karşılıklı konuşma ya da sorularla karşılıklar, benim 60'lı yıllar çevresinde hemen hemen bütününü okuduğum Fransız Yeni Roman'ının (Nouveau Roman) temsilcilerinden Robert Pinget'nin *L'Inquisitoire* romanında vardı. Bu teknik Pinget'den geliyor desem, belki doğruyu söylemiş olurum. Fakat Pinget, bunu, bir cinayet olayının sorgulanması çevresinde kullanmıştı. Bense kendimi anlatabilmek için kullandım.

XIX. Yüzyıl romanının önemli öğeleri, olay örgüsü ile roman kahramanları, romanda başlangıç, gelişme, sonuç bölümleri bu denemede çok ötelere, görülmesi güç kıyılara itilmiştir. Bu bakımdan *İthaka'ya Yolculuk*, Fransız Yeni Roman'ı çevresinde eleştirmenlerle gazetecilerin yarattıkları bir deyimle bir 'anti-roman'dır. Bilmiyorum, kendi temamı –bir zamanlar içime yerleşmiş olan ayrı-düşme temasını– anlatabilmem için başka biçimler de bulunabilir miydi?

Anlatım, ünlü Yunan ozanı Kavafis'in *İthaka* adlı şiiri üzerine kurulmuştur. Bölümlerde sık sık, edebiyatta

sürgünün simgesi olmuş Ulysses'in o uzun İthaka'ya dönüş yolculuğuna göndermelerde bulunuluyor.

İthaka'ya Yolculuk 1982'den günümüze uzanan uzun süre içinde yazıldı. Bu metne başladıktan sonra, *Bir Beyoğlu Düşü*, *Berlin'de Sanrı*, *Kanallar*, *Tatlı Bir Eylül* gibi kurgusal metinleri yazıp yayınladım. *İthaka'ya Yolculuk*'un bir bölümünü yazdıktan sonra onun havasından çıkıyor, haftalar ya da aylar sonra gene dönüyordum aynı havaya.

İlk bölümü Berlin'de, 1982'de, Hallensee'de bir kahvede yazmaya başladığımı anımsıyorum. Tezer'in burslu olarak kaldığı evde misafirdim. Ardından Stockholm'a döndüm, kimi zaman, romanın tekniğini kurduğum evin salonunda, kimi zaman da, kentin en canlı yeri olan Stureplan'a yakın kahvelerde –öğleden önceleri– yazdım o bölümleri. Kitabın temasının beni uzun zaman için terk ettiği dönemler de oldu. Ama tema bir bumerang gibi geri gelip, yeniden çarpıyordu bana. Bazen Stockholm'da bir amerikan barın kıyısında not almak zorunda kalıyor, ertesi gün de yeni bir bölüme başlamak cesaretini buluyordum kendimde. Çocuklukla ilgili bölümler Kıbrıs Adası'nda, Salamis'te yazıldı. Sonra beklenmeyen güneşli, uzun bir yaz mevsiminde, Stockholm'da yalnız kaldığım kendi evimde birkaç bölüm ekledim ona.

Çok gençken, yazar arkadaşlarıma kurgusal metnin tıpkı yaşam gibi, çok boyutlu ve doğal olmasını istediğimi yazmıştım. Bilmiyorum ona yaklaşabildim mi?

Bu kitaba böylesine kısa bir giriş notu yazınca, şunu da eklemekten kendimi alamayacağım. Benim bütün kurgusal metinlerim üzerine düşündüğüm gibi, *İthaka'ya Yolculuk da* bir denemedir. Yazınsal alanda yapılmış alçakgönüllü bir deneme. Onu, kendi gençlik yıllarımın yazarlık düşleriyle dolu dünyasından yola çıkarak, yazarlık düşleri kuran genç insanlara adıyorum.

Istanbul, Kasım 1996

I

Kendi Ülken

Burada bir kahvede otur. Bir kahve ve konyak iste servisi yapan garsondan. İç odada otur, öte yanda kalsın bar.

Tahta masaların, oyun makinelerinin, püsküllü abajurların ötesinde, karşı duvarda, küçük bir camekân vardır. Camekânın içinde bir resim, bir fotoğraf daha doğrusu. Yapraksız ağaçların önünde küçücük bir yazlık evi –perdeler var çünkü–, belki de bir tramvay vagonunu –ev olarak kullanılan bir tramvay vagonunu– göstermektedir. Solgun, gri-beyaz bir fotoğraftır bu.

Böylesi bir evde, bir tramvay vagonuna benzeyen bir evde, oturup, uzun yıllar geçiremez miydin? Düşün şimdi!

"*Nereden geldiniz buraya?*"

"Güneyden. Kıyıları denize sonsuzca uzanan, geniş bir ülkeden. Orada göktaşı renginde sonsuz bir deniz, kayalık kıyılar, dağlar, dümdüz bozkırlar, sarımtırak toprak parçaları vardı. Buradaki doğa, bu sık çam ve köknar ağaçlarının oluşturduğu ormanlar yabansı bana. Güneyde, geniş, dalgalı, iyot kokusu yayan köpüklü denizler vardı. Güneş, 'kanlı bir ayinle' batıyordu ve karanlık oluyordu gece. Burada masmavi yaz geceleri... Gece inerken ufukta, çok uzaklarda, kararan gökyüzünün dibinde, ince bir iki

beyaz çizgi gibi kalırdı gün. Işığın son savaşçıları onlar, ama ardından lacivert, yıldızlı bir gece doğardı."

"*Orayı, kendi ülkenizi mi anlatmak istiyorsunuz?*"

"Hayır... belki sonra anlatırım. Zaten çok anlattım size. Orayı. Kendi ülkemi. Size yolculuğumu anlatmak istiyorum. Uzun süren yolculuğumu. Şimdiden iki yılı aşan. Daha da ne kadar süreceğini bilmediğim uzun, uzun bir yolculuk bu!"

"*Bir yolculuk mu yaptığınız?*"

"Evet. Daha doğrusu bana öyle geliyor: Uzun süren bir yolculuk. Daha şimdiden iki yılı aşan bir yolculuk oldu bu. Ayrıca –öte yandan– daha önceleri, aralıklarla, aynı yerlere, aynı ya da ayrı ayrı yollardan yapılan yolculukları da eklerseniz buna... –Şimdi, düşününce, bilincimde, hepsi birbirine eklenmiş gibi geliyor bana– daha da uzun sürmüş bir yolculuk bu sanki, daha da uzun. Altı yıl, belki de yedi yıldan bu yana sürüp duran..."

"*Ama eskiden, o dönemlerde, yılda sadece bir ya da iki ay yolculuğa çıktığınızı söylemiştiniz bana.*"

"Evet, öyleydi, bir ya da iki aydı, yılda yaptığım yolculuk. Ama şimdi dışarıdayım. Dışarıdayım ve dışarısı, o kısa süren yolculuklarla birbirine eklenmiş gibi görünüyor bana. Zaman birbirine eklenmiş. Aralarında yer alan –kendi ülkemle ilgili yaşam– siliniyor. Ayrı bir yaşam o. Burası, dışarısı var şimdi; uzun bir yolculuk çakıp duran kafamın içinde. Daha doğrusu bana öyle gelen. Birbirine eklenmiş bir yığın görüntü. Üst üste çekilmiş fotoğraflar ya da benzeri bir şey. Görüntüler işte."

"*Böylece çok uzun süren bir yolculuk gibi geliyor size.*"

"Evet, öyle geliyor. 'Mutlu Ulysses'in yolculuğu gibi. Hıh, şaka ediyorum. Hiçbir mitolojik öğe yok içinde: sonsuz denizler, pupa yelken giden gemiler... Günümüzde yapılmış, renkleri günümüzün renkleri olan bir yolculuk."

"*Önce nereye gittin?*"

"Geminin yol aldığı Akdeniz'i, Napoli'yi, Marsilya'yı, Paris'te küçük bir otelde geçen yağmurlu günleri an-

latmayacağım size. Onlar bilinen şeyler, anlatılmış şeyler bir bakıma. Sonra, tuhaf bir biçimde yolculuğun o yabansı bölümü de değil onlar. Bilinmeyen, açımlanması gereken daha sonra başlıyor: Yabansı, kuzeye doğru, tuhaf olan, bilmediğin, senin de, benim de bilmediğim şey... Issız bir tren düşümde, karla kaplı bir araziden geçerek, durmadan kuzeye doğru, ıssızlığın arttığı, insanların azaldığı kuzeye doğru gidiyor. Kara dumanlarını bırakarak. Bir ışık karanlığı yarıyor sanki. Işık bir huzme olarak gidiyor karanlığın içinde; karanlık da eski karanlık değil artık, gittikçe grileşen bir renge dönüşüyor. Ama bir düş bu. Gerçekte ne o denli ıssız yerlere, ne de ışıkla matlaşan karanlıklar içine gittim. İnsanlar vardı oralarda henüz. Kendi kentim olan İstanbul gibi kalabalık olmasa da, kentler de vardı... Helsinborg örneğin."

"*Önce Helsinborg'a mı gittiniz?*"

"Hamburg'dan geçtim. Sular ışıldıyordu ve Helsinborg'a gittim. Daha doğrusu, Danimarka'nın düz toprakları bitince, küçük bir kentten –iki katlı güzel evler vardı orada– araba vapuruna girdi trenin vagonları. Büyük bir tangırtıyla girdi, gıcırdayarak durdu. Demir kapıları açarak kıpırtısız denizde sessizce yol alan araba vapurunun güvertesine çıktım. Ardından da yukarıya, üstteki salona. Belki kırk beş dakika kadar sürecek bir yolculuktu bu, gri deniz üzerinde. Sonra gene dönülecekti trene. Ta karşı kıyıda –Helsinborg'da– kıyıda duracak vagonlar, yeni bir lokomotifle, yerli vagonlara eklenmek için ve sonra –yaşlı, dingin, iyi yüzlü İsveçli memurlar arasından geçip– onların ellerindeki boyalı işaret raketlerini kaldırmalarını bekleyip –işte başlıyordu Hollanda yapısı büyükçe binalar: boz renkli, balkonsuz, küçük pencereleriyle kapalı yüzleri ve sonsuzca ve sonsuzca, sonsuzca hep aynı biçimde– yeniden koyulacaktınız yola."

"*Helsinborg...*"

"Ne tuhaf, ne tuhaf bir kenttir bu Helsinborg. Gökyüzü yüksek, kapalı, renksizdi. Ve 'ne güzel, halktan in-

sanlar da var' diye düşündüm orada. 'Yaşlı ve halktan insanlar. Tren memurları ya da gümrükçüler. 'Nihayet sakin bir ülkedesin.'"

"*Rahatlatıcı bir şey değil mi, sakin bir ülkede olmak*!"

"Rahatlatıcı gibi göründü bana da. Ama hemen ardından içine girdiğim kentin –Stockholm'un– da sakin olup olmadığını düşündüm. Ya daha da sakindiyse Stockholm. Daha kuzeyde çünkü. Ya çok sakindiyse ve çok uzun –doğrusu o zaman yolculuğumun çok uzun süreceğini de bilmiyordum, ama bir yolculuğa çıkınca kendi yöresinden kopuveriyor insan, limandan palamarlarını koparmış bir gemiden farksızsınız ve deniz, denizin akıntıları, bu rüzgâr kimbilir nerelere sürükleyecek sizi, besbelli başka kıyılara– masalların ve Rimbaud'nun şiirlerinin, 19. yüzyıl serüvenci yazınının ya da o delirmiş Conrad'ın yazdıklarını unutun –(onların zihinlerinin çılgın imgeleri onlar, başka bir şey değil)– ama nerelere doğru gideceksiniz, durgun denizleri, düz arazileri geçerek –bir yolculuk idiyse çıktığınız, önceden nereye gideceğinizi kararlaştırmadan,– önceden bilmediğiniz, kendinizin kararlaştırmadığı (öyle ya dönüş biletini bile almayı ihmal ettiniz) yıllar sürecek bir yolculuk idiyse bu. Biraz da bilmeden başladığınız ve durmadan sizi içine doğru çeken –çocukken bambaşka bir yörede, Ege'de, Ödemiş'e yakın dağlar üzerinde, küçücük bir gölde yüzmeyi öğrenirken yakalanmaya koktuğunuz anaforlar gibi– ('Çocuğum, dikkat et! Bu küçücük gölün de akıntıları, belki de anaforları, ama mutlaka mutlaka derin kuyuları vardır') bir yanı, yanınıza usulca sokulup alıp sizi bomboş sokaklara götüren ve birdenbire yanınızdan uzaklaşıp kaçan bir yanı vardıysa bu... (Öyle ya bomboş bir sokakta, bilmediğiniz bir kentte, nereye, nereye gidecektiniz)... bu sessiz yolculuğun, köknar ormanları arasından geçen, kestane rengi bu şirin trenin sizi nasıl bir kente götürdüğünü iyice bilmeden."

"*Sonra*?"

"Sonra Stockholm. Sivri kuleler ve yeşil renkli çatılar kenti."

"Niçin yeşil renkli çatılar?"

"Büyük yapıların çatılarını bakırla kaplıyorlar ve yağmur ve rutubetle küflenmesini bekliyorlar. Açık yeşil: bakır oksit. Körfezlerde, adalar arasında, kanallarda koyu mavi su dalgalanıyor; gökyüzü de masmavi oluyor yazın. Bakır rengi ve masmavi. Geceyarısına kadar gökyüzüne bakacaksın ve onun koyu mavi-lacivert bir renge dönüştüğünü göreceksin. Orada, ılıman yaz gecesinin içinde küçük bir parka bakan evde –büyük bir evin birinci katında– kiremitten yapılmış bir kulenin karşısında oturacaksın; karşı köşedeki bahçeden gelen müzik sesini dinleyecek, bahçenin merdivenlerine doğru yürüyenleri ya da bahçeyi terk ederek, küçük parkı geçip, senin kaldığın evin önündeki kaldırıma gelen sarhoş çiftleri göreceksin. Bütün bir yaz boyunca –kısa süren bir yaz– böyle olacak bu. Orada, büyük bir evin içinde oturacaksın ve birbirine geçen büyük salonların yanında güzel bir odada, kırmızı renge boyanmış bir yazı masasının başında, zihninde geçmişin imgeleri –buruk ve kanlı bir geçmişin– konusu sürükleyici olan bir roman yazmaya çalışacaksın."

"Sonra?"

"Kaptensgatan adında bir sokakta oturdum. Senin anlam veremediğin, belirli özelliklerini göremediğin, kentin merkezine yakın, sessiz "kibar" mahallesi. Birbirini kesen bomboş sokaklar. Kıyıya inen daha geniş bir yol. Bu yolun, sahildeki caddeyle birleştiği yere konulmuş kanepeler. İhtiyarlar ya da sarhoşlar oturur orada. Çoğunca da boş. Sen sabahın solgun güneşi altında ya da akşamüzeri serin rüzgâr çıktığı vakit herhangi birine oturmaya kalkışsan, hemen biri gelir yanına: yalnızlıktan boğulmuş, boğunç içinde, konuşmak isteyen birisi. Bir yaşlı adam ya da kırmızı yüzlü, ortayaşlı bir alkolik."

"Gölgeli ve rutubetli iç avluya bakıyor evin. Apartmanın birinci katında."

"Evinin önündeki sokak boş. Birkaç araba park etmiş sadece. İçeriye girdiğinde de avlunun kanepelerinde oturan kimseye rastlamıyorsun.

"Daha sonra sıkılıp da dışarıya çıkarsan, kıyıdan başlayıp, darlaşarak yukarıya doğru çıkan yolda –Skeppargatan'da– da pek insan yok. Bazen, uyuşturucu aldığı her halinden belli olan genç bir kız duruyor bir köşede."

"*Daha neler var anlatmak gereksinmesini duyduğunuz?*"

"Böyle işte. Sessizlik içinde yaşayacaksın. Güneyi, Kara Avrupası'na yakın olan kıyıları düşüneceksin. Ya da çok daha uzakta olan tanımadığın kentleri. Ya da kuzeyi: daha ıssız toprak parçalarını. Bozkırımsı bir toprak üzerinde ve güneşin haziran ayında batmadığı bir yerde bulunan o garip lapon kapısını."

"*Ama biraz da insanları anlatın bana!*"

"Evden birkaç yüz metre ötede kentin merkezi. Karşısında güzel bir geçidin açıldığı –Istanbul'da, Galatasaray'daki Paris geçidi gibi– bir geçidin karşısına düşen KB adlı bir amerikan bara gidiyorsun bazı akşamlar: çalışmaktan ya da düşünmekten sıkıldığın vakit. Gecenin yarısı yaklaştıkça, gittikçe artan bir kalabalık var orada. Blucin ya da pantolon giymiş bir sürü genç kadın. Sakallı ya da tıraş olmuş erkekler. Masalarda birbirinin yanına eklenmiş ya da kendilerine barda bir yer bulmaya çalışarak...

"*Ne içiyorlar?*"

"Bira ya da şarap içiyorlar daha çok. Çoğunlukla da bir ya da iki bardakla yetinirler. Kulplu, büyükçe bir bira bardağı, Ya da yarım kiloluk bir sürahide şarap. İçki oldukça pahalı çünkü. Ardından birbirlerine laf atmaya başlarlar, konuşma olanakları arıyorlardır. Biraz içmek açıyor onları, ikili, üçlü ya da dörtlü gelmiş topluluklar, çevrelerindeki topluluklarla ilişki kurmaya çalışıyorlar. Aralarında konuşacakları şeylerle, tanımadıkları insanlarla konuşacakları şeyler hemen hemen aynı. Geceyarısına doğruysa bir panayır yerine döner ortalık: sarhoş olanlar, tuvalete

gidip uzun süre çıkamayanlar, tuvaletlerin bulunduğu ince geçitte duvarlara yaslanıp kalanlar, özellikle barın dibinde üst üste yığılmış kalabalık; konuşmalardan sıkılıp, ne aradığını iyice bilmeden çevreye bakınanlar. Gece de bastırmıştır artık. Pencerenin üst yanında lacivert bir karanlık var."

"*Tanıdıklar edinmediniz mi orada?*"

"Edindim. İkide bir yalan söyleme zorunluluğu duyduğum kadınlar, erkekler... ilginç, yabancısı oldukları şeyler anlatmamı isteyenler; bunu, salt bunu bekleyenler; kendilerinden hiç söz etmeyen insanlar, eğilimlerini, isteklerini saklamak için, kendi kendilerini kandıranlar ya da zararsız yalanlara başvuranlar. En çok da önceden tanıdığım –başka yerlerden– insanlara rastlamaktan zevk aldım."

"*Geceyarısı...*

"Yalnız da çıkmasanız bardan –yanınızda tanıdığınız bir kadın da olsa– genel sorunlar bitmemiştir: tanıdığınız da olsa 'sizi yeter ölçüde tanımıyordur,' nasıl? Birlikte psikanalize mi gitmeniz gerekli? Belki de, o zaten psikanalize gidiyordur; doktor haftada bir gün içki içmesine izin vermiştir, 'çok karmaşalarınız var ve önce psikanalizle kişiliğiniz yerine otursun. Cinsellikle ilgili karmaşalar da öyle. Cinsel karmaşalarınız var.' 'Psikanalizden sonra cinselliğe gereksinmem kalmayacak mı?' 'Kalacak belki, ama senin gerçek partnerinle. Bakalım sen o musun? Gerçek partnerim misin benim?' – Sonra: otele gidilemez, pahalı ve ahlaka aykırı: 'kendimi iyi hissetmiyorum orada'; evdeyse 'bir çok sorun' var: yarın erken kalkacağım, şimdi çalışma vakti, kışın tatilim var, o zaman sevişsek... ortalık da çok düzensiz, komşular görebilir apartmana girdiğimizi, zaten karşıda oturan yaşlı kadının gözü benim pencerelerde, oğlu intihar etmişti geçen bahar; kadınlara, serbest yaşayan kadınlara düşman olacak.' En iyisi yalnız kalmayı seçmektir. Norrmalmstorg adlı dört köşe bir alanda yalnız kalıp, temiz havayı içine çekmek, böylesi biriyle geçirilecek vakitten belki de daha iyidir. Yığınla süslenmiş, ama artık

evine dönen genç kız vardır orada. Hepsi bu. Bu toplum bu kadarını verebilir sana. Herkese de. Sen bin yıldır kentte vaşıyorsun. Onlar yeni geldiler kente daha. Temizlik ve güneş rengi sarışınlık. Güzellik ve çıplaklık. Bastırılmış duygular. Sonra hepsi, sivri, yeşil kuleleri uzaktan görülen kentlerin, sonsuz ormanların, kır yollarının, aşı boyalı tahta evlerin, durgun, iç ferahlatıcı, insanı kendi kendine –kendi üzerinde– düşündürücü sonsuz kuzey doğasına doğru yol alacak. Sen de. Senin ruhun da.

"*Başka kentlere de yolculuk ettiniz mi?*"

"Evet. Bir yığın küçük kent gördüm. Merkezlerinde aynı biçimde yapılar. Sonra yeni gereksinmelere göre inşa edilmiş modern siteler. Sonsuz kır yolları. Ormanlar içinde asfaltlanmış geçitler. Ağaçlar arasında tahta evler. Birbirinden uzakta kurulmuş tahta evler. Göller ve kamışlıklar. Bütün bu mavi ve sonsuz gökyüzünde uçtum. Binlerce adayla, binlerce gölü, bütün bu mavi-yeşil dümdüz doğayı gördüm. Güneşi kovalayan bir uçağın içinde. O batmayan güneşi."

"

"Sonra sonsuzca uzaklara. Daha da uzaklara gittim. Baltık denizinde kocaman gemilerde yol alarak. Altmış dört bin adayı, buzlu suları gördüm. Uzakta, adalar arasında, bir limanda garip bir başka kent. Sonra, sonra anlatırım hepsini sana."

"*Nerden geldiniz buraya?*"

"Akdeniz'den. Birçok verlerden gördüm onu: Akdeniz'i. Antalya'da kayalıkların üzerinde, yüksek kıyıda, bir otelin terasında oturdum günlerce. Geceyi yaşadım deniz üzerinde bir motorda. Günlerce, ıssız kıyılarda gezindim. Kocaman gemilerle, yaklaşan kış mevsiminde solgun güneşin altında yolculuklar yaptım. Akdeniz, kıpırtısızdı. Yelkenini açan bir tekneyle, rüzgâra karşı, Antalya limanına girdim. Küçük, sevimli limana. İki ya da üç saat sürdü rüzgârla boğuşması teknenin. Dalgalar üzerinde çalkalanıyordu tekne. Akdeniz'de, ıssız plajlarda, yıkıntılar arasında

uyudum. Koylarında kuşların uçuştuğu fakir sahil köylerinde demirledim. Erkence bastırmış mavi gecenin içinde oturuyorum ve boyumu aşan köpüklü dalgaları düşünüyorum. Deniz örümceklerini – insanlar gelince– kaçışıp, suyun içinde kaybolduğu kıyıdaydı. Oraya, o uçsuz bucaksız kumsala bir minibüsle, karadan gelmiştik. Akdeniz bitkilerinin altından geçerek, sıcaklık ve kokular içinden. Yaz mevsiminin sıcak aylarıydı. Bir öğleden sonrası. İyice anımsıyorum kıyıyı... Şimdi, burada, gözlerimin önünde –belleğimin içinde– köpüklü dalgalarıyla sonsuz açık, mavi deniz... Köpükleri yüzüme çarpıyor. Gecenin içinde, ruhum sanki dalgaların sallantısına kapılmış... Oraya varmak istiyorum. O kanlı, lacivert görüntüye, hışırtılı denize. Kıyıya."

"*Tuhaf bir özlem sanki anlattığınız.*"

"Kimbilir. Bir gün... bu uzun yolculuğun sonunda kendi ülkeme döneceğim. Orada aydınlık, yıldızlı gecenin içinde, asmalar altındaki evimin kapısını açacağım. Yeşile boyalı tahta bir kapı. Kendi evimin kapısı."

II

Gece Olmayacak

"Batmayan güneşi anlatsanıza!"

"Nisan ayı da olsa, batmayan bir güneş vardı. Ve gün batmıyor, ışık hiç eksilmiyordu. Başka ülkelerde gece çoktan gelmiştir, kentler elektrik lambalarının ışıldadığı karanlığa çoktan gömülmüşlerdir. Bu kentteyse, bu soğuk bahar ayları batmıyor güneş; ışık, ileriye doğru uzanan sokaktaki evlerin madenî çatısında duruyordu. Mat bir ışık. Uzun bir süre batmayacak, uzayacak ışık. Neyi bekliyor gece? Siz neyi bekliyorsunuz? Nasıl tükenecek bu vakit? Ne yapacaksınız, soluk günü tüketmek için? Orada, o sokakta..."

"Hangi sokaktan söz ediyorsunuz?"

"Rörstrandsgatan. St. Eriksplan diye, yolların birbirine kavuştuğu alanımsı bir yer vardı. Oradan ileriye, kentin bittiği bölgelere, banliyölerin ötelerinde başlayan açıklıklara –ağaçlar da var orada– Karlberg adlı eski bir tren istasyonuna, bir nehir gibi uzanan suyun kıyısına –demiryolunun ötesindeydi su– uzanan bir sokak.

Önce, kentin öteki yörelerine göre daha cümbüşlü bir yere, eskiden gördüğünüz gürültülü kentlerin caddelerinden birine benzeyen bir yere geldiğinizi sanırsınız. İçinizde birşeyler uyanır gibi olur, azıcık. Kül renkli binaların görünüşleriyle karışan –bir sevinç gibi kalmış içinizde işte– güzel bir duygu. Ama, durun biraz... Ötede, solda, kal-

dırımın üstünde bir satış kulübesi olan –arkada da beyaz, oval yüzlü, başka türden bir yapı var– kulübenin ardında da biraz açıklık bir alan, küçücük bir alan (birkaç ağaçla, bir iki park kanepesi var orada), sanırsınız ki, kentin öteki mahallelerinin, güneyin ya da doğunun o durgun yalnızlığı bitti burada, işte çocuklar da var orada: beyaz, oval yüzlü yapının önünde koşuşan; güneş, belki sokağın sonundaki setin altına indi, demiryolu ile kanalın bulunduğu alçaklıkta, oradan vuran –saatlerle vuracak olan– ışık, çatıların üzerinde donuk bir parıltı yaratıyor, batmayan, ama gene de görünmeyen bir güneşin mat ışığı içinde sokak...

"*Hangi sokak demiştiniz?*"

"Rörstrandsgatan. Daha birçok sokaklar var. Hepsi de sana yabancı isimler. Tuhaf isimler bunlar –hepsi de tuhaf sokak isimleri: Birkagatan, Brovallagatan, Norrbackagatan, Robert Almströmsgatan... Bu yörenin, o alanımsı yerden ışığa doğru uzanan yapıları bir boy, ön yüzleri oldukça kapalı, düz yapıların bulunduğu yörenin sokakları bunlar."

"*Anlattığınız şeylerin...*

"Anlattığım şeylerin biraz tuhaf olduğunu biliyorum. Sanki dünyada değilsiniz. Dünyadasınız ama. Işıkla ıssızlığın verdiği tuhaf bir tedirginlik başınızı görünmez, küçük bir kasnak gibi sarıp döndürse de, henüz dünyada olduğunuzu, buranın Kara Avrupası'ndan uzakça bir yerde de olsa, dünyanın bir uzantısı olduğunu biliyorsunuz. Ama nasıl bir başdönmesi bu! Yitişe doğru giden varlık, bir gölge gibi sallanıyorsunuz sanki. Nasıl oldu da buralara geldiniz? Sizin tanıdığınız dünyadan öylesine uzak ki. Tasarladığınız dünyaya mı benziyor?"

"*Hangi dünya?*"

"Daha önce yaşadığınız. Penceresine güneş vuran birinci katta bir ev vardı. Önündeki gül fidanları bu mevsimde açan. Penceresinden bakınca, sokağın aşağısındaki denizi görürdünüz. Pencerenin önünde bir kedi gezinmektedir. Gece olur. Ardından..."

"Orası dünyadan bir parça değil miydi, demek istiyorsunuz?"

"Dünyadan bir parça olduğunu biliyordum. Ama olmuyordu gece. Kanalın karşı yanında, demiryolundan ve sudan sonra, kentin devam ettiği kayalıklar üzerinde, iki tane çok büyük yapı vardı. Biri kırmızı, biri gri, çok büyük iki yapı. Kentte hep olduğu gibi beşer katlı iki yapı, ama yapıldıkları yerin nitelikleri yüzünden aşağıya, kanalın kıyısına doğru da üç dört katlı, biraz öne çıkık bölümleri vardı. Kıyıdan sonra kayalar başlamış, kayaların üzerine yapılmış bu büyük yapılar. Sonra da altlarındaki kayalar oyularak, aşağıya doğru, kanal kıyısına, uzatılmış yapılar. Anlatmak istediğim bu değil. Bu büyük yapıların üzerinde, daralan, küçük birkaç kat daha vardı. Çok tuhaf. Onların da üzerinde, küçücük, yarım küre biçiminde birer kubbe. İkisinin de.

"Ne anlatıyor bu?"

"Hiçbir şey. Yapıların büyüklüğüne bir şey diyemeyeceğim. Ama bir örneğe yakın bu küçük kubbeler..."

"Yeryüzünde pek çok kubbeli yapı var."

"Biliyorum. Roma'dakileri de gördüm. Ama, sonsuz gökyüzüne, bitmeyen günün ışığına karşı, büyük yapıların üzerindeki bu küçük kubbeler tuhaf bir duygu verdi bana. İçime sonsuzca yabancı gelen şeyler. Ölümün de, yaşamın da birbirinden kesin olarak ayrılmadığı, ama ikisinden de kötü, her şeyin sonsuz bir yabancılık duyurmaya dönüştüğü bitimsiz bir zaman parçası içinde –tükenmeyen, donuk günışığından mı bu?– acı çekerken buldum kendimi. Onca yıl vaşamıştım: boşuna mı geçti bu zaman? Öte yandansa, sonsuz kuzey göğü ile bitimsiz bir ışık içinde hiçti bu. Hiç. Tedirginlik veren bir kıpırdı sanki varlığım. Hiçbir şeyin yapılmasına katılmadığımı da –burada– o zaman anımsadım."

"Nasıl?"

"Hiçbir şeyin. İçinde yaşadığımız kentler, bütün bu işleyen yaşam bizden önce yapılmıştı ve hiçbir somut kat-

kımız yoktu ona. Örneğin sabah oluyor, evin taş merdivenlerinden iniyor, iç avluyu geçip, rutubetli sokağa çıkıyordum. Benim olmayan bir kentin içine. Her şeyin benden önce düzene konduğu bir yere. Robert Almströmsgatan'ın donuk, gölgeli yüzlü evlerinin yapılışına da katılmamıştım. Sanki seyretmek için gelmiştim bu dünyaya. Seyrediyordum işte. Seyrettim ve şimdi anlatıyorum. Bütün yaptığım bu."

"*Acı mı veriyor bu size?*"

"Acı veriyor. Şimdi de yaptığım bu. İnsanın yaşarken bu dünyaya katılmasının ne denli küçük bir katılma olduğunu düşünüyorum. İşte, ben de seçtim artık bu yanı. Yaşıyorum: Yani zamanı tüketiyorum ve size anlatıyorum. Seçtim artık bu durumu. Seyredeceğim ve anlatacağım. İnsanlara verilmiş bu tuhaf dünyayı –tuhaf yaşam diyebilir miyim buna?– seyrediyorum ve anlatıyorum bunu. Kentin güneyinde parklarda içen, sonra Rosenlundsgatan adlı bir sokakta, küçücük bir kahvede sporcular üzerine tartışan, kendilerini de eski sporcular sanan ya da gerçekten eski sporcular olan alkolikler tanıdım. Sadece içki içiyorlar, ardından da bir kahve içmek için, o küçücük kahveye gidiyorlar, zaman geçiriyorlardı. Biraz da onlar gibiyim diye düşündüm. Bir farkla: Sana anlatıyorum ben. Bütün bunların saçma olduğunu ve... Bir gün, içki satan bir mağazaya giden köşede, beyaz saçlı müthiş bir sarhoş durdurdu beni ve eski bir sporcu olduğunu söyledi. İlgiyle dinledim onu. Elimden tuttu, gövdesini sallayarak, bacaklarıyla sarhoşluğundan umulmaz hareketler yaptı. Besbelli, eski bir futbolcuydu işte. Ardından bir şişe şarap parası istedi benden. Hepsi buydu işte: Varmış olduğu yer. O küçücük kahvede bir alkolik, işte artık hayatında hiçbir şey yapmadığını, sadece içki içtiğini, yapmak istediği dönemlerde de yaptırmamış olduklarını, bu yaşamın işleyişine nereden katılacağını hiç bilemediğini, aşırı işbölümünden ve yarı yarıya çalışmaktan da artık bıktığını söyledi bana sadece içki içiyor ve ölümü bekliyordu. Gelmesini istemediği ölümü. Birlik-

te kış güneşi altındaki sokağa baktık ve yaşamın 'işte böyle bir şey' olduğunu düşündük. O söyledi, 'böyle bir şey işte' diye. Onun gibiyim ben de. Bir farkla... anlatıyorum bunu."

"*O yöredeki sokakları anlatmadınız ama?*"

"Şaşılası sokaklar. Dümdüz uzanan Rörstrandsgatan'da belki bu kenti tanıyanlar için olağanüstü bir özellik yok. Sonunda görülen, diplerinden ışığın vurduğu ağaçlardan başka. Dinmeyen bir aydınlık, pencereleri kapalı evlerin –güneş ışığı alması hesaplanarak yapılmamış– yüzlerine vuruyor; kırmızı ya da gri yağlı boyaya boyanmış çatılarda oturuyor, uzun saatler kalmak üzere. Ama, biraz önce sözünü ettiğim, üzerinde büyükçe bir barakanın bulunduğu küçük, parkımsı yer –üzeri çimentoyla kaplı, aralarında ağaçlarla, banklar olan alanımsı bir yer– bir özellik katıyor sanki sokağa, çünkü caddenin hemen kıyısındaki ağaçlar güzelleştiriyor sokağı, güney kentlerinin havasını veriyor. Aşağıdan, demiryoluna bakan setin, o yandan gelen bir yolun da birleştiği yerdir orası. Ağaçlar görünüyor setin kaldırımı üzerinde. Aşağıda demiryolları var. Kanalsa, demiryollarının ötesinde. Ama asıl şaşırtıcı olan bu sokaktan bir kemerle geçilen ve aşağıya doğru kıvrılan, güneş ışığı almayan, büsbütün kapalı bir sokak: Robert Almströmsgatan. Geniş bir sokak değil. Kemerin altından geçip sokağa varıyorsunuz. Yüksek, kapalı pencereli, gölgeler içinde birbirine bakan evler. Pencerelerde de, sokakta da bir tek kişi yok. Yıllardır kimsecikler geçmemiş gibi. Belki, şimdi kimsenin olmamasından ötürü öyle sanıyorum. Sanki üç kış mevsimi geçmiş de kimse çıkmamış sokağa. Evlerin kapılarının şifresini çözüp de, o yarı karanlık koridorlara, asansörlere ya da mermer merdivenlere çıkıp kapıları çalsanız, kimbilir, belki çok sonra yaşlı bir kadın açacak kapıyı. Küçük bir lambayı vakmak için güneşin batmasını bekleyen evler. Burada, insanın önceden kestiremediği, ışıklı günlerle birbirine eklenen, uzun süren bir yalnızlığı bekliyor olacaklar."

"Sonra nereye gittiniz?"

"Bazı akşamlar gittiğim yere. Ötede, cadde üzerinde, iki caddenin birbirini kestiği yerdeki bir amerikan bara: Tennstopet'e."

"Hangi caddeden?"

"St.Eriksplan'ı Odenplan'a birleştiren geniş caddeden. Oradan otomobiller geçiyordu ve bir ölçüde, yalnızlık içinde değildiniz artık. Karşı kaldırımın ardında büyük bir park vardı. Bu yanda, ışığın içindeki kaldırımda, vitrinlerin önü sıra yürüyordum. Tennstopet, orada, yolu geçince karşı köşededir. Eski, sarımtırak bir yapının altında."

"Bir amerikan bar mı, demiştiniz?"

"Bir bar ve lokanta. Girişte, vestiyere bakan bir adam karşılar sizi. Güleç yüzlü ve anlayışlıdır. Koyu kırmızı, yapay bir halı vardır orada. Karşıda siyaha boyalı küçük bir telefon kulübesi. Sağdaki kapıdan, uzunca salonu beysoylu evlerindeymiş gibi süslenmiş lokanta bölümüne girilir. Pencerelerin, perdelerin üst yanında kalan tarafından –en yukarıya kadar uzatılmamıştır perde, bütün pencereyi kaplamaktadır– solgun bir ışık süzülmektedir. Beyaz ceket giymiş birkaç kadın servis yapıyor. Birkaç masada oturan müşteriler var. Ama siz sola, bara gideceksiniz."

"Nasıl bir yer, bu bar?"

"Koyu renkli, cilalı bir bar. Ardında ışıkların yandığı camlar önünde içki şişeleri duruyor. Barın üzerinde de bira çekmeye yarayan dört musluk var. Masalar var sonra, pencerenin önünde ve bu saatte epeyce dolu bar. Bütün gece de dolu olacak.

Masalarda kadınlar da var, erkekler de. Genellikle otuz yaşın üzerinde insanlar bunlar. Tahta kaplama koyu renk duvarları, ışığın yansıdığı pencereleri, antik saati, yukarıda sesi hiç açılmayan, sadece görüntüleri veren televizyonuyla bu barın gene de güzel, çok güzel bir yer olduğunu söyleyeceğim. Özellikle zihninizin içinde ıssız, aydınlık sokakların, kapalı pencerelerin görüntüleri uçuşuyorsa."

"*Barmen...*

"Yumuşak bir adam. Kumral, gözlüklü. Biraz şişmanca. Eski bir eşcinsel olduğu tahmin edilebilir. Ne içeceğinizi sorar. 'Bir burbon viski' istersiniz paranız varsa. İçkiyi doldurmadan önce, barda, buzlu bir su bardağı sürer önünüze. İçkinizi verince de hemen fiyatını söyler. Parayı uzatırsınız. Barın gerisinde, köşedeki hesap makinesinde yazar fiyatı. Bir küçük pusulayla, paranın üzerini koyar önünüze. Barın yanında ayna üzerine yazılmış eski bir viski reklamı vardır. Çevrede oturanlara bakarsınız, sandalyenizi döndürüp. Geride, sol yanda, içki şişeleriyle kapatılmış aynada da görürsünüz kendinizi..."

"*Nasıl?*"

"Belli bir yaşa gelmiş bir adam işte. Ağzında bir pipo var. Gözlüklü. Fazlaca dikkat etmezseniz, öteki kişiler gibi bir kişi. Her insan gibi, olağanüstü olmayan bir görüntü. Yüz çizgileri kuzey insanlarına göre biraz daha belirli. Saçları siyah. Yakından, başkalarınca nasıl göründüğünüzüyse hiçbir zaman bilemeyeceksiniz."

"*Sonra?*"

"Sonra, barmen, yanınızdaki uzun sandalyede oturan biriyle konuşmaktadır vakit buldukça. Yanınızda oturan adam, barmeni eskiden tanımaktadır. Eski dostların ya da barın eski müşterilerinin n'apıp ne ettikleri üzerinedir konuşma. Hiç görmediğiniz bir yığın insan üzerine bilgi edinirsiniz..."

"*Kimler?*"

"Birer, ikişer sözcükle de olsa, buranın eski, birtakım insanları. Kerstin: sinir bunalımları geçiriyor. Bir adama tutulmuştu. Sonra, yürümedi bu iş. Maya: bir lokanta açmış... Zaten güneyli olduğu için biliyor bu işleri. Eskiden bara gelen, uzun boylu banka müdürü, ona biraz kredi bulmuş. İşleri iyi sayılır. Peter: gazeteden atıldı. Oldukça parasız şimdi... Birbirleriyle yaşayan iki erkek arkadaşları, uzun yıllardır görünmez oldular... Kristel: bir trafik kazasında öldü. Sven'se hasta epeydir. Belki on yıl öncesinin

insanları. Onların dünyadaki durumlarına uyan küçük küçük hikâyeler... Her şey, bütün insan yaşamları birkaç sözcüğe dönüşmüş sanki. İnsanların dünyası. İnsanın durumu bu.

"Bir süre şonra, bara gelen irice bir adam, Danimarka diliyle bir içki ister, sonra da, barda servisi yapılan yemek tabaklarından birini ısmarlamıştır. Patates salatalı rozbif ya da buraya özgü yemeklerden biri: Pytt i Panna.

"Ardınızdaki masada üç kadın oturmaktadır. Sanki ciddi bir konu üzerinde konuşuyorlar. Vakit ilerlemektedir. Saat de, vakti sayılarla gösteren, istasyon saatlerine benzeyen saat de işaretler bunu. Paranız varsa, sıkılmadığınız sürece, yenileyebilirsiniz içkilerinizi. Hafifçe arkanıza dönüp, pencerenin üzerine, perdeden arta kalan boşluğa bakın: Dinlensin biraz içiniz. Bir birikim olur gibi olsun içinizde. Soluğunuzu alıp verin: Hiç olmazsa insanlar var burada! Karanlık bastırmadı daha. Gece gelmedi. Gelmeyecek gece. Gece olmayacak!"

III

Eski Sinemalar

"Nasıl başlar yaşam? Nasıl sona erer? Uzun bir yolculuktayken iyice kestiremiyorum bunu. Bastığım yer pek sağlam gelmiyor bana. Kendi yurdum değil. Bu yüzden, eski sinemaları anımsırken de, şimdi büsbütün silik bir ışık içinde görüyorum onları."

"*Hangi döneminde yaşamınızın?*"

"Çocukken. Şehzadebaşı'na çıkardık. Anneannemin elinden tutarak, Vefa'nın sokaklarından, Şehzadebaşı Camii ile sokağın öbür başındaki sebilin önünden geçerek, Şehzadebaşı'na çıktığım dönemleri anımsıyorum. Çok defa öyle yaptık. Evden çıktıktan kısa bir süre sonra, Şehzadebaşı'nın sinemalarının –hepsi de eski sinemalar– bulunduğu caddeye çıkmak için, caminin bahçe duvarı yanından geçen, arnavut kaldırımı döşeli, genişçe kaldırımı tutuyorduk. Zayıf, ince bir kadın olan anneannem, boz renkli pardesüsünü giymiş olurdu; saçlarının bir bölümünü örten bir eşarp vardır başında. Oradan, duvar boyunca yürürken güneşin boydan boya vurduğu cami kıyısındaki yolu anımsıyorum. Işık gökyüzünden dökülüyor ve ışığa doğru çekilmiş bir fotoğrafa benzeyen, bütün küçük çocuklarınki gibi kutsal ve silik olan görüntümü aydınlatıyor.

"Bambaşka bir ışıktı kuşkusuz 1940 yılının ışığı! Bambaşka bir ışıktı! Yaz sıcaklarında bunalmadığımı anımsıyorum. Küçük bir çocuk olarak yaşadığım Istanbul'da, o dö-

nemlerde, camilerin kubbesi ya da böyle sebillerin bulunduğu yollar boyunca, yaz ayları, bunaltıcı sıcaklar yapmıyordu gibi geliyor bana. Öyle sanıyorum gökyüzünden geçen iklimi. Sadece bir ışık vardı, sarımtırak, boz renkli bir ışık; ışığa boğulmuş mavimtırak gökyüzünden dökülüyor, o dindar olan Istanbul semtini –halkın oturduğu mahallelerin üzerini– (camilerin silüetini) kamaştırıyordu. Gene de yumuşak bir ışıktı sanırım. Şimdi düşününce, oldukça sarımtırak bir ışık gibi geliyor bana. (Camilerin avlularından geçerdik. Özellikle Fatih Camiinin önündeki alanı anımsıyorum, medreselerle cami arasındaki geniş arsa. Fatih Çarşısından, akşam alışverişinden dönerken, babaannem Balkan Savaşı'nda, göçmen gelmiş, medreselerde yaşayan halkın sefaletini anlatırdı: 'Su alınacak yer yoktu çocuğum, bir odada on beş kişi kalırdı, açtı millet açtı...'"

"*Sinemalar...*

"Sinemalara giderdik. Birçok sinema vardı orada. Hepsi Amerika'dan, Avrupa'dan gelmiş filmleri oynatırdı. Karanlık bir eski Istanbul sinemasının içine girer seyrederdik filmi, anneannemle birlikte.

(Onun '*Hanımeli*' sigarası içtiğini bilirdim. Sinemaya giderken ya da film bittikten sonra o küçük Hanımeli paketinden alırdı, sonra evde, kerevetin üzerinde otururken içmek için. Kahveyle tabii).

"Kendisinin de ayrı bir evi vardı. Babamla, annemin oturduğu Vefa'da genişçe –ya da şimdi bana öyle gelen (çok küçüktüm o zaman)– bir yola bakan evin karşısında, dar bir sokağın içine düşen, birkaç katlı tahta bir ev. Beş altı tahta evden oluşan çıkmaz sokağı da, onun merdivenlerle çıkılan odalarını da anımsıyorum. Eski, iyice eski bir evdi, dedemin onu oturttuğu ev."

"*Niçin onun oturttuğu diyorsunuz?*"

"İkinci bir karısı vardı ve arasıra geliyordu bu eve dedem. Evin merdivenlerini, küçük, loş mutfağını, yukarıdaki daha geniş odayı hatırlıyorum. Sabahları kahvaltılara gelen komşular oluyordu ve o zaman daha da güzel olu-

yordu yer sofrasında kahvaltı etmek. Beş yaşından daha küçüktüm ve eski Istanbul'un, o taş döşeli sokağında, sokak satıcılarının sesleriyle uyandığımda –pencerelerden başlarını uzatmış, satıcılarla konuşan komşu kadınlar vardı– yaşam, satıcıların gezici tezgâhlarındaki cicili bicili şeyler gibi, sonrasız, ışıklı bir şenlik gibi görünüyordu bana."

"*O zaman...*"

"O zaman henüz annemle Burdur'a gitmeden önce. Savaşın ilk yıllarıydı, annemle birlikte Burdur'a gittiğimiz dönem sanırım. Ondan önce çocuk gözlerime görkemli ve boz renkli (tramvaylar dönüyor köşeleri, çelik raylar üzerinde gıcırdayarak), şimdi belleğimde sonsuz eskiliğiyle 'canlı ve eski' parçaları kalan –üst üste atılmış film parçaları gibi– sonsuz bir büyü kenti, Haliç'in üzerinde ışıkların dağıldığı, bir Istanbul vardı: tramvayla geçtiğimiz Divanyolu, yol kıyısındaki berber dükkânları (içlerinde, aynanın önünde mutlaka beyaz tıraş önlüğü takılı, tıraş olan bir adam bulunurdu ya da hiç müşteri yoksa, camın gerisinde bir sandalyede oturuyordur berber,) hafif meyilli ve havuzlu Beyazıt Alanı'nı ağır ağır dolaşıp, Şehzadebaşı'na dönen tramvay, sonra, sonsuz eski sebiller önünden geçerek gittiğimiz mahalle... ardından, öte yanda, gri yapıları bana çok yüksek görünen Bankalar Caddesi...

"Yenikapı'da, denizin üzerindeki tahta gazinoları hatırlıyorum: yakın akrabam bir çocuk –benim yaşımda– balık tutuyor orada, Lodosla kabarmış denize savuruyor oltasını. Dedesi vermiş oltayı, balık tutmayı da öğretmiş ona. Hemen gazinonun önünde sarkıtıyor oltayı denize; küçük, ince, uzun balıklar çekiyor denizden: izmaritler ya da başka birşeyler. Arkada, gazinonun içinde kadınlı erkekli bir Istanbul kalabalığı oturuyor. Onları, yüzleri şimdi gözümün önüne gelmeyen –o rüzgârlı günden sonra da pek anımsamadığım (bazen düşlerime girmedi mi o yüzler? Lodosun yarattığı dalgalarla karışarak: uykunuzda birdenbire dönersiniz yatakta, oradadırlar; tahta masanın çevresinde, başlarında beyaz, çiçekli şapkaları kırk yıldır otu-

ruyorlardır. Sana bakıp gülümsüyorlar işte) –Istanbul'un, şimdi hiçbiri hayatta olmayan insanlarını anımsıyorum: yaz giysileri, emprimeler, kadın etekleri... Yenikapı'da, kıyıda serin bir rüzgâr eserdi. Şimdi düşünüyorum da, denizin kokusunu, suların nemini getiren rüzgârın esintisini her zaman duyduğumu anlıyorum, yaşamımda. Denizin kokusunu, nemli havayı... Sonraları kıyılarında gezindiğim denizlerde yoktu o koku: Lodosun ve Istanbul'un kokusu. Eski Istanbul!.. Nerdesin, nerdesin şimdi, hangi düşün içinde? Sonsuz bir yolculukta, denizler üzerinde çalkalanıyorum. Senin eski çocuklarından biri, sonsuz bir yolculuğa çıktı, uzak denizlerde. Belki bir daha dönemeyecek Yenikapı'daki o rüzgârlı kıyına... Sonra sinemalara giderdik, Şehzadebaşı'nın eski sinemalarına."

"Niçin hatırlıyorsunuz o eski sinemaları?"

"Burada, kentin güney bölümünde o eski sinemalara benzeyen sinemalar gördüm de ondan. Bilmiyorum hangi yıllardan kalmış. Girişlerindeki hol pek değişmemiş, bir iki sinema. O tahta maketlerden de var hollerinde: kalınca bir tahta kesilerek yapılmış sonra da boyanmış: bir Zenci hizmetkâr, kolunda da beyaz bir peçete –tahtadan tabii– tutuyor. Düz yer halıları, bütün o pirinç aksam. Eski Hollywood filmlerinin –Tarzan filmleri de dahil– oynadığı, duvarlarının boyası bile eskiyi anımsatan, eski biçimlerini koruyan sinemalar: O kutsal tapınakları imgelerin.– Bir tanesi Güney'in eski alanı Medborgarplatsen'in oralarda; öteki de güneyde Skanstull'de, kentin eski gümrük kapılarından birinin olduğu mahallede; caddeye yeni yapılmış yapıların ardında, eski bir yapının alt katında, körfeze yakın bir yerde. İçlerine girer girmez –uzun, bitmeyen bir öğleden sonrasında– Şehzadebaşı'nın eski sinemalarına doğru kayar zihnim. Kırk yıl önceki sinemalar..."

"O dönemin modası her yerde aynıymış öyleyse?"

"Evet. O dönemin sinema modası... Sanıyorum, dünyanın her yerinde o dönemde yapılmış sinemalarda birbirini andıran yanlar var. Filmler, oraya, o yapılara geliyor:

sonsuz görüntüler olarak. Ama birbirine benzemeyen görüntüler bunlar. O dönemin en güzel genç kadınları, genç erkekleri var görüntülerde. Sonra film bitip de aydınlığa çıktığınızda, perdedeki görüntülere benzer insanlar görüyorsunuz. Görüntü yaşamınıza giriyor böylece. Kırk yıldan da önce... Yaşamımın başlangıcını böylece anımsıyorum. Filmlerin görüntüleriyle iç içe geçmiş görüntüler olarak. Şimdi, kendimi hatırladığım yıllar sadece bir görüntü: ben varoldukça zihnimin derinliklerinde taşıyacağım bir görüntü gibi geliyor bana. Tıpkı o günlerin filmleri gibi... Gerçekten bir görüntü o. Başka bir şey değil."

"Sonra?"

"Kırmızı ve yeşil tramvaylar vardı. Çoğunlukla tek vagon halinde Şişhane Yokuşu'nu çıkıyorlar, sertçe bir dönüşle Meşrutiyet Caddesi'ne ulaşıyorlar, o gölgeli caddeden Beyoğlu'na –kalabalık Beyoğlu'na– varıyorlardı.

"Bütün dükkânlar açıktı ve Paris modasını getiren dükkânların önünde, kaldırımlarda, Rum, Ermeni, Türk, İtalyan, Beyaz Rus, leventan bir kalabalık dolaşırdı. Şık giyinmiş insanlar Lebon Pastanesi'ne, Tokatlıyan'a, Nisuaz'a ya da Taksim Alanı'ndaki Cumhuriyet Pastanesi'ne gitmektedirler. Şen şakrak, genç Rum kızları dolaşır caddede. Tepebaşı'ndaki Bristol Oteli, Pera Palas, sonsuz... sonsuz ışıklı lokantalar akşam müşterilerini bekliyorlar. Gül kurusu renginde bir akşam iniyor Kasımpaşa sırtlarına, bütün Tepebaşı gazinoları ışıklarını yakıyor. İlk içkilerin içildiği saatlerden sonra, sinemaların akşam seansına gelen bir kalabalık dolduracaktır caddeleri.

"Ne tuhaf bir yaşam! Uzun yıllar orada, sonra burada, başka bir yerde."

"Tuhaf olduğunu sanmam. Siz de ne zaman biteceğini bilmediğiniz uzun bir yolculuğa çıksanız –yıllarca süren, daha da yıllarca sürecek bir yolculuğa– anlatırsınız aynı şeyleri. Sorulunca tabii. Hiçbir şey sorulmazsa insana, belki hiçbir şey anlatmayacaktır o da. Bu kentte, suları bulanık bir kanalın yanına gidiniz –büyük, dörtköşe yontul-

muş taşlardan yapılmış bir köprü vardır orada (sarayın bu tarafında); sular, kuşların üzerine inip kalktıkları bölümden bu yana, kanalın, daha geniş bir su birikintisiyle birleştiği yere doğru akmaktadır – ve düşünün yolculuğunuzu! Güneş, suların ötesinden –balıkçıl kuşlarının çırpındığı iç denizin ötesinden– batacaktır. Kent, akşamın sessizliğine gömülecek. Oradan ara sokaklardan yürüyerek, merkez istasyonunun bulunduğu yöreye gidiniz ve trenden çıkan, kalkacak trenlere doğru koşuşan kalabalığa bakınız. Hepsinin gidecek bir yeri var; sizse sadece gelecek yolculuğu düşüneceksiniz: 'nereye, doğru? Nereye doğru?' bu gece trenleriyle... Sonra oradan –vardığınız yerden– gene nereye, nereye doğru? Yabancısı olduğunuz bir yerden, önceden bilmediğiniz, gene başka bir yere. Oradan da başka bir yere. Uzun ya da kısa süren tren yolculuklarıyla oradan oraya, oradan daha uzaklardaki ya da dönüp geldiğiniz, gene buralara yakın bir yere ya da biraz tanıdığınız başka yerlere doğru... Sonsuzca oradan oraya, önceden belirleyemediğiniz yerlere..."

"*Oradan oraya, sonsuz bir yolculukta gibi.*"

"Sonsuz bir yolculukta gibi, oradan oraya... Sonsuz bir yolculukta... açık seçik belli olmayan bir olasılığa, vardığınızda sizi pek şaşırtmayan bir başka yere."

"*Çocukluğun eski sinemalarına.*"

"Şaka ediyorsunuz sanırım. Bakın akşam çöküyor artık. Suların yüzeyine dalıp çıkan balıkçıllar dalışlarını hızlandırdılar. Kentin güney kesimine, kayalar üzerindeki evlere, güneşin son ışıkları vuruyor. Beyaz elbiselerini giymiş gelinlik kızlar kalabalığı gökyüzünde yürüyor. Daha da dikkatle baksanız, bir yığın tanıdığı seçeceksiniz o tören kalabalığında. Güneş eylül ayındaki dönencesine girdiğinde böyledir. Sarı bir çizgi çizer gökyüzüne. Kumkapı'da, beyaz şapkalarını başlarından çıkarmamış kadınlar size bakıp gülüyorlar. Oysa lodos oldukça hızlandı, uçuracak gibi şapkalarını. Tülleri, yüzlerinin makyajına yapışacak gibi. Ne kadar da güzel gözleri var Istanbul kadınları-

nın! Fatih Camii'nin Karadeniz'e bakan kapısında Ramazan topu atıldı. Medreseden yana olan avluda, büyükannesiyle eve doğru giden küçük bir çocuk düştü yere. Kırk yıl öncesinin ince gövdeli, bıyıklı Istanbul erkekleri çoktan öldüler şimdi. Tramvaylar da kalmadı. Heybeli Ada'da, taş merdivenleri arasında otlar bitmiş bir yokuştan yukarıya doğru çıkıyorsunuz. Camları geniş, tahta bir vapur, bütün pencerelerini titreterek kalabalık iskeleye yanaşıyor. Annenle, iskele yanındaki kahvede oturup, gemiyi bekliyorsunuz. Ama, ne de kalabalık iskele! Buralarda, buralarda ne kadar da çok ışık var. Karşıda, Maltepe sahiline kadar, deniz, ne kadar açık, ne kadar ışıkla dolu, ne kadar mavi. Geminin beyaz güvertesine, iskeleye, kahveye kadar güneş vuruyor. Kuzey Akdeniz'in aydınlık ışığı. Çocuk, hayvanat bahçesini de gezdi bugün: dünyaya ve hayvanlara baktı. Yum gözlerini artık: sadece denizin sesini dinle!"

IV

Beyoğlu'nda Cumartesi Gezintileri

"Beyoğlu'nda cumartesi gezintilerinden söz ettinizdi bana. Ama, sadece o, hayatınızda ilk defa pipo satın aldığınız günden."

"Evet. Çok gençtik o zaman ve hemen hemen aralıksız, her cumartesi günü Beyoğlu'nda buluşuyorduk. Bir zamanlar onca şık olan o tenha caddede, yoo, hayır, kuşkusuz cumartesileri oldukça yoğun bir kalabalık olurdu: vitrinlere bakan sinemaların gündüz seanslarını dolduran, öğle yemeği yemek için lokantalara girip çıkan. (Çünkü o dönemde bazı birinci katlarda da, işini özenli yapan lokantalar vardı). Sonra... öğleden sonra, akşamüzerine doğru o çeşit çeşit (kimisi bir köşede, pırıl pırıl ışıklar içinde, kimiyse salaş, pencerelerinden içerisi zor fark edilen' içkili lokantaları dolduracak olan. Sonra da geceyi, belki de geceyi geçirecekler bu mahallede. Nerede buluştuğumuzu soracaksın, değil mi? Hayır, henüz pastanelere, giriş kapısı caddenin ortasında, hemen hemen Atlas sinemasının karşısında olan, Rumların işlettiği, (salonu uzun ve büyük) masalarının üzerini kalın bir camın kapladığı, arka duvarına yerleştirilmiş büyük aynalarda kendi görüntüne de gözünün takıldığı, o ünlü Baylan pastanesine yerleşmemiştik. Galatasaray'daki, kapısı bütün gün gelip gidene açık olan –hatta geceleri de açık– postanenin önünde, basamağın dibinde ya da hemen girişten sonra bir iki adım içeride, mut-

laka başka bekleyenlerin de olduğu bölümde buluşuyorduk. Pazar gecesi ayrılırken –ya da, kimbilir, bazen, belki de hafta ortasındaki bir günün gecesinde, Taksim Alanı'nda ya da Pera Palas'ın arkasındaki otobüs durağında, gecenin içinde kararlaştırılmış 'Cumartesi, saat ikide, postanenin önünde'– belirlenmiş olan buluşma vakitlerinde. Eskiden Sıvacıoğlu (kuşkusuz Sıvacıyan) Konağı denilen, uzun yıllardan beri postane olarak kullanılan, o işlek, süslü binanın önünde."

"*Beyaz bir bina değil mi?*"

"Beyazımtırak-sarımsı bir bina. Üst bölümü yuvarlak bir biçime dönüşen iki kanatlı kapısı bütün gün açık olan. Kapının iki yanında da, onun biçimine uygun düşen yukarı bölümleri yumuşak, yuvarlak biçimlerle tamamlanan, her iki yandaki ikişer pencerenin üstlerinin (bu her iki pencereyi de birleştiren –ortası armalı– yuvarlak bir kabartma atkıyla tamamladığı; bu atkının ortasında yer alan armanın da altında küçük, daire biçiminde bir süslemenin oturtulmuş olduğu) eşsiz güzellikte bir birinci kat... Kentlerin en canlı kesimlerinde yaşayan, kalabalık caddelerde dolaşan insanların, bu caddeleri çevreleyen yapıların yukarı yüzlerine pek de dikkat etmediklerini bilirsin. Hatta birçok insan, kendi öz-kentinde yaşayıp durduğu o yerlerde –kimbilir ne zaman?– fırsat bulup da, o eski yapıların yukarı yüzlerine baktığında hayretten dona kalır. '*Burada, bu iyi tanımadığım süslü yapıların, bu uzun zamandır varolan gizemsel ev yüzlerinin dibinde mi yaşayıp durmuşum ben. Hem de ne güzel, ne güzel görünüşleri kaçırmışım!*' Yukarıda, en tepedeki büyük tacı çevreleyen taştan korkuluğun altına düşen –kuşkusuz birinci ve ikinci katlardakilerden daha sade olan– çatıdan bir önceki katın cumbasına, bu cumbayı da, onunla birlikte yandaki iki büyük pencereyi de süsleyen motiflere şaşkınlıkla bakarsınız. İşte orada, eski Sıvacıoğlu Konağı'nın, o zaman postane olan birinci katında, kapıya yakın bir yerde buluşuyorduk, o imgeler içindeki –kalabalık bir caddeyle ona birleşen yan so-

kaklarda da olsa– bize *sonsuz* gelen, hep kendi üzerine dönenen cumartesi gezintimize çıkmadan önce. Beyoğlu. Beyoğlu'nda cumartesi gezintisi!"

"*Daha çok kış mevsiminde mi?*"

"Daha çok Istanbul'un –o bir türlü gelmeyen– kış aylarında. Belki siz de bilirsiniz –belki de nereden bileceksiniz– öyle sanıyorum ki bildikleriniz benim anlatıp durduklarımdır sadece. Çoğu yıllar, kış mevsimi gelip yerleşmezdi Istanbul'a. Kuşkusuz arada bir –kaç yılda bir o da– soğuk kışlar olmaz değildi, olurdu. Tepebaşı'nda uzaktaki Eyüp sırtlarına baktığınızda, dumanlar arasında toprağı yer yer örtmüş kar serpintilerinin göründüğü; oradan, Tepebaşı Parkının yapraksız ağaçları arasından geçerken, ellerinizi ceplerine soktuğunuz trençkotunuz içinde, kentin rutubetli havasından dolayı daha çok üşüdüğünüz kış mevsimleri... ama çok seyrektir öylesi mevsimler: beş yılda bir, belki de yedi yılda bir öyle bir mevsimle karşılaşırsınız Istanbul'da. Öteki kışlar, yağmurların yağdığı, Galatasaray'da postaneye giden dörtyol ağzında tramvayların köşeyi döndüğü sokakların çamura bulandığı, havanın tam soğumaya yüztutmuşken, birdenbire, bir gece lodosa dönüp ısınıverdiği hava değişimleriyle doludur. Kapalı gökyüzü altında, sokakları dolduran ve biraz da çamurlanmış olan kaldırımlar üzerinde yürüyerek muhallebiciye, pastanelere, sinemalara, müzikli tiyatrolara, buluşma evlerine giden insanların kaynaştığı, insan sıcaklığıyla buğulanan kent! İşte öylesi günlerde buluşurdunuz cumartesi gezintilerini yapmak için bir iki arkadaş –çok genç insanlar tabii– o postanenin girişinde. Ama o zamanlar oldukça uzun süren bahar gelmişse ya da yaz mevsimi yerleşmişse kente, gezmek üzere, gemiyle, denizin ortasındaki adalara da gidecek olsanız, buluştuğunuz yer, gene de postanenin önü olurdu. Adalara gidecekseniz, buluşma saati, kuşkusuz öğleden sonra saat iki olmazdı da, sabahın onu olurdu. O saatlerde, daha tenha olan caddede yürüyerek Tünel Alanı'na varırdınız. Tünel'in yaz günü daha bir kendini duyu-

ran o rutubetli girişine. Tünel sizi Karaköy'e, gemilerin kalktığı Galata Köprüsü'ne yakın bir yere ulaştıracaktı. İndiğiniz yerden sonra birkaç yüz metre yürüyerek, dumanını savuran gemiye –o açık havada– gideceksiniz, arka güvertedeki açık bölüme oturacaksınız. Kuşkusuz bambaşka, bambaşka bir gezinti olurdu bu. Bu yaz mevsiminde yapılan gezintiler. Ama şimdi size, daha çok, kışın yapılan gezintilerden söz ediyorum. Sanırım, sizi de daha çok onlar ilgilendirecektir: kışın yapılan gezintiler... cumartesi gezintileri!.."

"*Anlattıklarınızı dinliyorum ben. Kuşkusuz anlattıklarınız beni ilgilendiriyor. Daha doğrusu, 'dinlemekle görevliyim' demeyeceğim, ama ona yakın bir şey işte. Yanlış anlamayın. Anlattıklarınız hoşuma gidiyor, seve seve dinliyorum. O kurşun rengi sisli kentin, şimdi benim gözümün önünde –gözümün önünde değil de zihnimin içinde– canlanan görüntüsü, siyah-beyaz eski bir film şeridi gibi. Fakat kuşkusuz vardı, şimdi belgeleri elde edilemese de, kuşkusuz yaşandı bunlar...*"

"Kuşkusuz yaşandı. En az otuz yıl önceydi. Postanenin önünde buluşuyor ve bütün bir cumartesi öğleden sonrası, sonra çoğu kez, kendiliğinden, geceleyin de sürecek olan gezintimize başlıyorduk. Doğrusu gençlerin, kendilerini ergin insanlara özgü bir hayatın eşiğinde duyan gençlerin –oraya girmek için aralanan kapıları aradıklarını sandıkları dönemlerde– (şimdi size bunu söylerken somut, gerçek kapılar geliyor gözümün önüne: Taksim'deki Istanbul Kulübü'nün geniş, tahta, soluk mavi renge boyalı antik kapısı, Beyoğlu'nda, cadde üzerinde, bir pasajla girilen, sonra da sağdaki merdivenlerden çıkılan Serkl Doryan Kulübünün kapısı, odaların yüksek tavanları ya da kimbilir, gene cadde üzerindeki kapı. Üstü camdan bir atkıyla çevrilmiş Tokatlıyan Oteli'nin kapısı... Ne tuhaf değil mi?) oldukça bunalımlı olduklarını söyleyeceğim. Oldukça bunalımlıdır gençler, ama sanırım, hiç de, bütün bütüne karamsar değiller. Hayır, yanlış anlamayın, o yeni dünyanın

kapılarının kendilerine açılacağına olan inançtan ötürü değil bu karamsar olmayış. Kuşkusuz, belirsiz bazı imgelerden daha belirgin bir şey değil, onlara göre bu kapıların ardındaki dünya; hiç de onları coşturan, kendine çeken bir belirleyiciliği, kesinliği olan imgeler değil bunlar. Çekinmeden söyleyeyim. Sadece yaşamın o döneminde insanın içinde var olan gizil –güçten geliyor bu kötümser olmayış. Bunaltılı –büyük, canlı bir kentte belirsizlik içinde– ve öte yandan hiç de kötümser değil onlar. Tedirgin ama canlı. Bazen kederli, ama kendini kedere bırakmış değil. Sonbahar rüzgârlarının yön değiştirerek savrulduğu kentte melankoli içinde, ama seviyorlar melankoli içinde yaşamayı ya da kimbilir, belki de hüzün içindeki kendilerini de. Rastladıkları her şey yeni birşeyler söylüyor onlara. Özellikle okudukları şeyler, şu bir kılıfa benzeyen şeylerin içinde taşınan kitaplar. Bu yüzden buluşma yerine, hep elinde bir kitapla geliyor, o uzun yüzlü genç de."

"*Her zaman bir kitapla mı dolaşıyor?*"

"Evet. Her zaman. Yaz olsun, kış olsun, elinde her zaman bir kitap bulunuyor. Biraz eskimiş, kahverengi, deriden bir kılıfın içine yerleştirilmiş (kılıfın kıyıları daha açık renkte bir deriyle örülmüş) bir kitap, Türk dilinde ya da Fransız dilinde yazılmış... O sıralarda okumakta olduğu bir kitap. Hatta, bir gün, kendiliğinden söylüyor bunu. 'Bunu gösteriş sanmayın' diye. 'Elimde bir kitap olmaksızın dolaşamıyorum. Bir kitapla, hep bir kitapla...' Böylece yazılı birşeyle, diyeceğim bir kurguyla başlıyor her şey. Örneğin Sait Faik'in öykülerindeki imgeler cumartesi gezintisinin içine sızıyorlar. Yaz mevsiminde gemiyle gittiğiniz adaların açık renk gökyüzü altında –birbirinden ayrı, ama bir takım halinde denizin üzerinde duruyor adalar; kayalık kıyılarından sonra, hemen o yeşil tepeleri başlıyor– uçan martılarla ilgili imgeler ya da burada –Galatasaray'a yakın olan Hamalbaşı Mahallesinde– halkın kaynaştığı o sokakların gerçek yaşamıyla ilgili imgeler ya da Tepebaşı yöresinde, bitkilerle, ağaçlarla dolu düşsel bir bah-

çeye pencereleri açılan eski bir otelin imgeleri ya da, ne bileyim, burayı, biraz ötedeki şaraphaneleri dolduran küçük insanlarınkiler... (Ah, size anlatırken 'burayı' diyorum, dahası elimle işaret ediyorum. Çünkü, gerçekten, anlatırken bunları, orada sanıyorum kendimi). Öyle sanıyorum ki, böylece Beyoğlu'nda akşam vaktine değin süren cumartesi gezintilerimizde, cadde üzerinde açık olan kitabevlerini de dolaşmamız bir anlam kazanıyor. Hachette Kitabevi'ni, o zaman küçücük bir yer alan, belki adı da değişik olan Sander'i, daha yukarıda, bir köşede yer alan Saray Kitabevi'ni, kitabevlerinin içindeki sıra sıra rafları, hemen içindekileri açığa vurmayan dizi dizi kitapları izlemek... Kalın, kaba, beyaz kâğıtlara basılmış, raflarda sıra sıra duran... (O umutla dolu, şaşkın gençlerden biri, vitrinde üzerinde 'Amerika' yazan bir kitabı işaret ederek, 'Aa, bakın, *Kafka'nın Amerika*'sı Türkçeye çevrilmiş' diyor. Gerçekten Kafka'nın adı da var, kitabın üzerinde. O sırada, kitabevinin önünde, kapının dibinde duran tezgâhtar kadın; 'Hayır, Amerika değil, Ameerika o! diyor, 'Almanca o kitap.' Şimdi aldınız mı ağzınızın payını.)

Ardından gene aynı caddeden –İstiklal Caddesi– Galatasaray'dan Tünel'e, sonra oradan gene yukarıya, Galatasaray kavşağını geçerek Taksim'e doğru yürüyüşlerimiz bizi yormuyor. Yorulduğunuzda oturabileceğiniz o kadar çok yer var ki. Taksim'de, alana, Sıraselviler'e uzanan yolun hemen başlangıcına, *art-nouveau* yüzünde Yunan tarzı kolonlarla, sivri çatı görünüşünde kabartmalar yerleştirilmiş Venüs Sinemasına bakan, daracık merdivenlerle çıkılan, Eftalikos'un Kahvesinden başlayarak."

"*Sonra hangi kahveler var*?"

"En çok, en çok, Taksim'deki bu Venüs Sinemasının güzelim yüzüne, ötede, sol tarafta da, bir uğultunun yükseldiği alanın açıklığına bakan Eftalikos Kahvesi. Her çeşit insan gelirdi oraya. Bu Beyoğlu'nda –ıslak ve rutubetli mahalle– yalnız yaşayan kadınlar da. Diyelim, bu büyük kentte yaşayan, onun dışına çıkmayan –çıkmayacak da

olan– halktan insanların en görmüş geçirmişleri. Sonra, caddeye doğru indiğinde, bir köşede bulunan Saray Kitabevi'ni geçtikten sonra, Ağa Camii'ne varmadan önce yükselen –gerçekten de çok yüksek bir yapı olan– Rumeli Hanı'nın o küçük, kapalı, asfaltlanmış geçidi içindeki (geçit, o büyük yapının alt katında T harfi biçiminde uzanıyor) Caminin arkasındaki sokağa açılan geçide bakan küçük bir kahve. Gündüzleri çok az müşterisi olan, Türk kahvesinin çok güzel olduğu söylenen, küçük masalarında birkaç kişinin tavla ya da iskambil oynadıkları, camları üstü kapalı geçide bakan kahve. Sonra sokak arasında bulunan birçok başka kahveler. Ama kalabalıktı onlar ve içlerinde oyun oynayanlar çok olduğu için bize göre olmadıklarını düşünürdük, bu yüzden de pek oturmazdık oralarda. Çünkü bilardo, iskambil ya da tavla oynamazdık biz."

"*Ardından da Baylan Pastanesi'ne yerleştiniz.*"

"Baylan'a başlamadan önceki günleri anlatıyorum. O pastaneye yerleşmeden önceki dönemi. Kuşkusuz birkaç yıl sürdü bu. Çocukken üst dudağı yırtılmış, sonra da biraz düzensiz olarak kaynamış bir arkadaşımız vardı –gündüzleri vaktinin çoğunu, kentin öte yanındaki– (Aksaray'da) kalabalık, bahçeli, havuzlu kahvelerde geçiren, girmek istemezdi bu "Batı tarzı" pastanelere. Bütün isteği sanki akşam vaktine ulaşmak, sonra da Galatasaray'da, Krepen Pasajı adı verilen, köhne ve ışıklı meyhanelerde bir masanın başına yerleşmekti sanki. Önceleri Balıkpazarı'nın o civcivli kalabalığının arasından geçilerek girilen, yukarıda, birinci katta –kuşkusuz alt katta da (sokağın düzeyinde) vardı içki içilen bir yer, ama esas genişçe bölüm yukarıdaydı (bir kat yukarıda), genişçeydi ve üstleri yarım daire biçimini alan parmaklıklı pencereleriyle tam bir Bizans meyhanesini andırıyordu ve meyhanenin bulunduğu yapı sokağın köşesine rastladığından, bu pencereler, Balıkpazarı'nın kurulduğu, birbirini kesen, her iki yola birden bakıyordu– bir meyhane bulmuştu: 'eskinin ünlü meyhanelerinden, oraya gidiliyordu. Cumhuriyet'ti adı. Kuşku-

suz öyleydi: *Cumhuriyet*. İkinci kattaki barın –ardındaki raflarda sıra sıra şarap şişeleri– önündeki tezgâhın gerisinde ayakta duran uzun boylu, siyah saçlarını dümdüz taramış (biraz açıktı başı), favorileri uzun Rum barmenin imgesini yaşamım boyunca unutmayacağım. İşte, bütün gece boyunca, tezgâhın gerisinde ayakta duran barmenin değişik görünüşünün (sanırım aynı zamanda meyhanenin patronu ya da patronlarından birisiydi o) adım attığımız yeni dünyanın önemli simgelerinden biri olduğunu söyleyeceğim size. Niçin önemli bir simge diyeceksiniz? O adam, orta yaşa yaklaşmış, Istanbul'un yerlisi olan –sanırım o güne değin– Pire'deki akrabalarını bile ziyaret etme gereksinimi duymamış birisidir kuşkusuz. Istanbul ona yetmektedir. Belki yazları, o size sözünü edip durduğum (belki gene de söz edeceğim) üzerinde beyaz martıların dönüp durduğu adalardan birinde –daha çok Rumların oturdukları– Burgaz Adası'nda küçük bir evi vardır da oraya gidiyordur. Yaz mevsimleri dışında kalan günlerini de, Beyoğlu'nun arka yanına düşen tepedeki mahallelerden birinde, belki de Kurtuluş'ta, bir ara sokakta geçiriyordur. 'Neresi bir simge olabilir bu adamın?' diyeceksiniz. Kolayca açıklayamayacağım size. Öyle sanıyorum ki bu insanların –kentin Müslüman kesimlerinden gelenlerden daha çok– 'yaşamış insan' (gizemsellikle ilgili değil; kuşkusuz gizemi işin içine katarsanız yaşlanmış ve sakal bırakmış bir Müslüman da 'yaşamış insan' imgesi verebilir size, ama gizeme bağlı olarak yaşamış o), hayatın içinde olarak yaşamış insan: bütün bütüne şarabın, rakının, tatil günleri düzenlenen eğlencelerin, küçük ticaretle kazanılan hayatın... içinde yaşamış insan görünüşleri vardı. Öte yandan, şimdi o insan figürlerinin artık o kentte zor bulunduğunu da hesaba katarsanız, bu imgenin değerini daha çok anlarsınız. Kendi ortamında, kent sadece *kendisi* olduğu zaman, orada varolabilen –yalnız o zaman– bir varlık olmasaydı (o adam) şimdi önemli bir imge (dahası bir im) olduğu söylenebilir miydi? *Kentin kendi kendisi olduğu,* olabildiği dö-

nem diyorum. Yoksa bir kent kendisi olmaktan çıkıyorsa, artık her şey de akıp geçecektir onun üzerinden: insanlar da, insan imgeleri de, duygular da, yaşam da, yaşamın görünüşleri de. Bitmeyen bir koşuşma gibi bir yaşama biçimi. Gözleri kapalı dinlenilen tatsız gevezelikler gibi bir şey. Oysa kendi kendisi kalabilmiş kentlerde her şey... Daha sonraları, büyük ölçüde kendi kendisi kalabilmeyi istemiş kentlerde de dolaştım bu uzun yolculuğumda."

"*Ama çok sonraları çıktınız bu uzun yolculuğa.*"

"Çok sonraları. Şimdi size anlattığım kentte uzun yıllar yaşadıktan sonra. Bir yerlisi olduktan sonra o kentin. Elbette çok sonraları, kent değişip de benim için tanınmaz hale geldikten sonra, bütün o eski hayat söndükten, dahası unutulduktan sonra. Ardımda Troya kentinin savaştan sonraki yıkıntılarını bırakmıştım sanki.

"Cumartesi günleri o civcivli, kalabalık caddede, bir aşağı, bir yukarı dolaşıyorduk, yorulunca kahvelerde otururak, arada kitabevlerine girerek –bazen de bir muhallebici dükkânına– sonra da, o uzun yüzlü gençle buluştuğumuzda, ana caddeden Ar Sokağı'na sapıyor, Melek Sineması'nın önünde toplanmış olan kalabalığı geçip, mozaiğimsi bir döşemeyle kaplı arasokakta, Ar Sineması'nın camlı kapılarından (hafif bir yokuşun bittiği yerdeydi sinema) içeriye giriyor, seansı bekleyenlere aldırmaksızın merdivenleri iniyor, sinemanın bodrum katındaki kahvede oturuyorduk, alçak tavanlı, alacakaranlık kahvede (sinemanın kahvesi.) Orada, koyu renkli bir masanın çevresinde, ceplerimizden katlanmış kâğıt tomarları çıkarıyor, alacakaranlıkta, iki soluk görüntü olarak, birbirimize o hafta boyunca yazmış olduğumuz öyküleri okuyorduk: renkli camlarla pencereleri süslenmiş bir üniversite kantinine, boşluk içinde sanki sürüklenerek giden bir adamın öyküsü ya da, kendini, birdenbire kentin kırsal kesimlerine yakın bir mahallede buluveren, günlerden birini yitirdiğini birdenbire anlayarak sanrılara sürüklenen birinin anlattığı bir öykü. Hepsinde, hepsinde de o kentin tükenmez görüntü-

lerinin, değişime uğramış (kübist ya da gerçeküstücü) imgeleri var. Ama bütün yazıların içine yerleştiği imgeler topluluğunu, alttan alta kendini duyuran, ama yazının üstünü sanki imgesel bir kuşakmış gibi saran saklı bir erotizm tamamlıyor. Yönünü belirsizlik içinde arayan, varoluşun nedeni de sonucu da olmak isteyen, ruhu tutunmak istediği belirsiz yükseltilere doğru kaldıracak olan bir erotik soluk. Şehvet içinde yaşamış, ten zevklerine yönelik eski bir kentte (Teodora, çıplak gövdesiyle bir vitrine benzeyen odasında, sedirin üzerinde yatıyor, güzel gövdesi lambanın ışığında daha bir pembemsi görünüyor), kendi erotik güçlerinin belirsiz yönünü belirli kılmak isteyen bazı genç insanlardı onlar. Belirli ve coşkun bir erotizm: esintisi varoluşu ürperterek geçen...

"Gençlikti o. Güç, belirsizlik, bunaltı ve umut. Yıllar geçtikçe değişecek olan şey: gücün azalması, her şeyin belirli olması, sıkıntının azalması ya da süreğenleşmesi ve kalmaması umudun. Sonraları, olgunluk çağına vardığımda, çıktığım bu yolculukta –ne zaman biteceğini bilmediğim– kendimi sanki bir denizde yol alan bir gemi gibi hissediyorum. Sakin bir denizde, bir gemi. Yolumu sanki kutup yıldızı gösteriyor. Kaygısızca yol alıp duruyorum. Bitimsiz bir sonsuzluğa doğru. Kaleydoskopta imgeleri değiştirirken görülen yanılsamaya benzeyen bir şey var, birkaç görüntü üst üste devriliyor sanki. Önce üzerine güneşin vurduğu kıpırtılı denizi görüyorum. Kuşkusuz Ulysses'in İthaka'ya dönmek için bindiği o tekne geçecek oradan, o uzun yolculuktaki. Sonra da, bastığın yerde o kiremitimsi, mozaik yüzlü, lodosa tutulmuş gibi kımıldayan Ar Sokağı'nın görüntüsünü görür gibi olacağım. Artık kuşkum yok: sonsuz bir yolculuktayım. Ne zaman biteceğini bilmediğim."

V

"Ne Mutlu, Ulysses Gibi..."

"*Bu kentte nerelerde oturdunuz?*

"Belki biliyorsunuz: böylesine uzun oturmaya gelmeden önce bu kente, –daha doğrusu, çıkmadan önce bu uzun yolculuğa– gene de geliyordum arada bir buraya; boz renkli, küf yeşili yapılarıyla bu kent bana ne denli yabancı gelse de, iklim –iklimler– farklı olsa da. Ulysses'in çıktığı o kader yolculuğuna benzemese de yolculuk! Işıklarla donanmış bir ülke olmasa da kuzeydeki bu basık ülke. –Görmüşsündür ışıklar altında yatan Akdeniz'i; üzerinde beyaz martıların çırpındığı, rengi açık maviden beyaza dönüşen, kambur Yunan Adaları boyunca geçerken mavi denizden, Afrika'nın engebesiz kıyılarına doğru sonsuzca uzanan.– Işıklarla donanmış bir ülke olmasa da burası, yağmurlu, gri bir sonbahar günü gibi pencerede dursa da gün, gene de geliyordum yılda bir iki ay: yabansı, zorlanmış, kendi ülkesinde duyduğu yabancılığı başka bir ülkeye giderek dengeleyen, belki de terörden kaçan, gide gide yaşamının toplumun kıyılarına itildiğini duya duya –sanki başka bir yerde küçük bir toprak edinmeye çıkmış bir göçmen gibi...– yabancı bir ülkede (kendi ülkesiyle karşılaştırıldığında yaşadığı daha koyu bir yabancılık duygusuna benzese de) bir bütünleniş –sanki gençlik yıllarıyla duygusal bir bütünleniş– aramaya çıkmış gibi... Bütün o önceki yolculuklarda hep buraya geldim. Burada, iyice tanımadan önce bu ya-

lancı ülkeyi, kentin hemen hemen her yerinde oturmaya. Her defasında başka yerde oturacak ev bularak oradan oraya taşınmak zorunda kalarak, kimi ziyaretlerde birkaç ev değiştirerek, kentin bütün mahallelerinde."

"*Güney'de de oturdunuz mu*?"

"Oturdum. Hatta o aşağıya, kentin dışına doğru uzanan Folkungagatan'da (Gerçek Güney!) caddenin sonundaki en eski evlerden birinde. Kentin içinde ancak birkaç tane kalmış o kalorifersiz evlerden birinde. Küçük bir evdi, büsbütün eski, bırakılmış bir ev gibiydi. Eylül ayıydı ve ocağı, yanına yığılı tahtalarla tutuşturmak gerekiyordu. Sanırım, artık topluma belli bir karşıtlık duyanlar oturuyorlar orada. Artık, kimsenin o denli fakir olduğunu sanmıyorum. Nihayet, istese, evin sahibi, evini restore ettirmek için bir ödenek alabilirdi belediyeden ya da konforlu bir eve taşınabilir, kiranın ödeyemeyeceği bölümünü belediyeden isteyebilirdi. Evi bir süre bize veren kız için sorun o değildi sanırım. Kimbilir, belki derin bir mutsuzluğu vardı, kuzeye gidecekti, tek çocuğunun babasının çalıştığı yere. Ve kimbilir neden, kentin ucundaki bu eski evi bir yadigâr gibi saklıyordu belki de.

"Orada oturmak, bu yabancısı olduğum kentte çok şey öğretti bana. Halkı gördüm, sarhoşluğu, gündüzleri sarhoşların doldurduğu geleneksel Bira-Kahvelerini... (kuzey insanının sarhoşluğu, o farklı alkolizm), kadın alkolikler de vardı aralarında, onların yalanlarla fantazilerle süslü, bedenlerini harcayan dünyalarını tanıdım –gürültücü ve tutarsızdılar–; sonra sabahları sarhoşluğa karşı iyi gelen yemekleri de satan küçük lokantaları, kahveleri gördüm: sabahleyin, sütle yenen lapaya benzer bir yemek ya da tatlımcık, hardalımsı bir sosla yenilen sil balıkları, işte buranın geleneksel yiyecekleri. (Doğal olarak ilkinde yiyemedim.) Köşebaşında çok genç sosyalistlerin toplandığı *Barikaden* adlı bir siyasal kulüp vardı. Kırmızı bayrakları altında bütün bu kentin ilk kurulduğu güneyin, işçi güneyin geleneksel gençliğini sürdüren o iyi niyetli gençleri... Bü-

tün o modernleşmiş topluma karşı işçi olan, geleneksel Güney'i... Bütün o sanatla uğraşan insanların, yazarların, ressamların, gazetecilerin terk etmek istemedikleri, eski evlerin restore edilerek oturulduğu, güneşin sarımtırak-kavuniçi evlere karşı, daha koyu renkli ışıklarını serptiği o halkası, gizemsel, geldiğim yerle buradaki insanların yaşamları arasındaki farkların kavranması güç (elbette özellikle benim için, o çılgın Bizans'dan gelmiş biri için) o Güney'de, kentin güneyinde, *Söder'de*."

"*Başka yerlerde de oturdunuz mu Güney'de?*"

"Evet. Hemen hemen her yerde. Bu kente ilk indiğim o karanlık Noel gecesinde de, ilk gördüğüm Güney'de. İndiğim diyorum ya, uçakla gelmedim ilk olarak. Tersine, trenle. Fransa üzerinden. Uzun Fransa Ovasını geçtim, sonra gece o karanlık, madensi Belçika'yı (işçi toplulukları vardı istasyonlarda), ardından Alman toprağını, sular içindeki Hamburg'u, denizleri ve kanalları, küçük evleriyle düzenli, sonsuz, adacıklar arasındaki denizleri köpüklü Danimarka düzlüğünü. Kalabalık istasyondan sonra, hemen ilk gece Güney'e geldimdi. *Kfum* diye bir otele. Slussen'deki küçük limana bakan, bir yapısından ötekine tahta koridorlarla geçilen. Soğuğu ve karanlığı anımsıyorum. Ertesi gün, gündüzün alacakaranlığında bana düşsel görünen bomboş sokakları, sadece birkaç yaşlı insanın oturduğu büyük, gündüz vakti elektrikleri yanan boğuntu veren bir pastaneyi. Bir yokuşla çıkılan küçük alanı –karşıda tok görünüşlü bir kule, solda sarı sıvayla sıvanmış bir tiyatro binası vardır– orada, alana bakan çok büyük bir birinci kattaydı daire. Kilitli olmayan kapısını açıp girmiştik, tahtadandı. Ayaklarım üşüyordu tahtalar üzerinde yürürken."

"*Sonra gene oturdunuz mu o evde?*"

"Oturdum. Bu kente her yıl yaptığım yolculuklardan sonra, artık burada oturmaya geldiğimde. Yaz gelmişti ve Östermalm denilen o kasvetli kibar mahallesinde, sahil yolunun hemen ardına düşen, birinci kattaki daireden çık-

mak zorunda kalmıştık, o zaman gene birkaç ay geçirmek için geldik buraya: Mosebacketorg denilen, Musa'nın adına adanmış, o kiremitten, kalın gövdeli kuzeye özgü kulenin bulunduğu, solda da sarıya boyalı Güney Tiyatrosu'nun yer aldığı alana bakan eve. O büyük eve. Evin önündeki küçük alanın ortasında, küçük bir parkla havuz vardı. Arkadaysa, büyük pencerelerin baktığı kentin güney kesiminde ve avlunun üzerinde batıyordu güneş. Solgun güneş. Daha doğrusu, yaz olduğundan batmıyor, geceyarısına yaklaşan saatlere kadar duruyordu evin ardında.

"Karşı yanda, ötelere doğru yürürsen, eski Stockholm'un küçük evlerini görürsün. Olduğu gibi korunması için restore edilmiş küçük evler ve yuvarlağımsı taştan arnavut kaldırımları. Oradaki evler sanatçılara kiraya verilmiştir. Sakin havanın içinde, o tuhaf resimleri boyayarak yaşasınlar diye. Aşağıya doğru inersen, kilisenin mezarlarla süslü bahçesine varırsın. Eski ölüler... 1800 yıllarının ikinci yarısı ile 1900'lerin ilk yılları."

"*Sizi ilgilendiren başka bir şey yok muydu bu yapıların biçiminden başka?*"

"Şaştığım bir şey vardı: *sarhoşluk*. Tiyatronun yanından girilen, tatil akşamları dans edilen bir halk bahçesi vardı ötede ve durmadan bir yığın sarhoş kadınla erkek çıkıyordu kapısından. Buraya, bizim oturduğumuz evin kaldırımına da geliyor, sallanıyorlardı. Duvarlara sürtünenleri vardı içlerinde. Sonra gündüz, alandaki parkta içki içenler, akşamüzeri, ellerinde şişeleri parkın banklarına gelenler. Bazen de pazartesi sabahları, alandan aşağıya doğru inen yoldaki Sosyal Büro'nun önünde toplanan alkolikleri görüyordum. Yüzleri gözleri yara içinde olanları vardı. Çok daha önceleri, yolculuklarımdan birinde, güneydeki hastaneye yakın bir sokakta oturduğumda gördüklerim gibi. Evin yakınında bir narkomanlar hastanesi vardı ve çoğunlukla gündüzleri hastaların bir bölümü çıkmış oluyordu sokaklara. Banklarda güneşlenmeye. O mahallede de, ka-

yaların üzerine oturtulmuş, modern, tek katlı, küçük evlerden birinde oturdumdu.

"Böylece tanıyordum zaten o boz renkli, kırmızımtırak, işçi ve sarhoş Güney'i; sonraları, buralarda, bu bitmeyen yolculuğum başlayıp da, Hornsgatan'da –Güney'in o uzun caddesinde– set üstündeki o antik evlerden birinde –bir üçüncü katta– iç avluya bakan küçük bir evde tek başıma (uzun kuzey yalnızlığı içinde) aylarca –belki de bir buçuk yıl– oturmadan önce de. Kışın uzun süren karanlıklarıyla, yazın da kısa süren açık mavi geceleriyle yalnız ve tenha kuzey. Sık çam ağaçlarıyla kaplı ormanlarıyla, sayısız gölleriyle, körfezleriyle, kışın karanlık, yazınsa ışıklı olan kuzey. Yalnızlığın düz ülkesi. Kara Avrupası'ndan, oldukça kıpırtısız, bulanık bir denizle ayrılan sonsuz ülke. Kuzey ülkesi."

"Ne tuhaftır o uzun gündüzleriyle haziran ayları. Gece solgun mavi bir ışıktır o günlerde, Yaz Ortası Gecesi dedikleri, o 22 Haziran çevresindeki günlerden birinde, Östermalm'da, büsbütün tütünsüz kalmıştım. *Butz-Choquin / Jubilé /. BC* rumuzlarını taşıyan, Fransa'da St. Claude firmasınca yapılmış bir pipo vardı elimde ve bütün dükkânlar kapalıydı. Bomboştu kent. Östermalm Alanı'ndan aşağıda sahil yoluna doğru inen yollardan birinde yürüyordum –kilise ile bahçesini, şimdi Askeri Müze olan eski süvari alanının kışlasının duvarını geçtim– biliyordum, ne aşağıda, ne de yukarısında mahallenin, bir tütün satın alacak tek bir açık dükkân da yoktu.

"Gece de olmayacak. Kaptensgatan'daki –biraz ötedeki– o gayet az ışık alan, birinci kattaki evde gecenin gelmesini bekleyeceğim. Issız sokakta önümde yürüyen iki kadın, ben onları geçerken bana doğru döndüler ve sordular gözlerimi kamaştıran günün içinde:

– Bir yabancısınız, değil mi?

– Evet tabii bir yabancıyım.

– Bir İtalyan tabii, dedi öteki kadın.

– Evet, dedim, uzun açıklamalara girmemek için.

– Ne işiniz vardı burada, böyle bir zamanda, dedi kadın.

– Gelmiştim işte.

– Gidecek başka yer mi yoktu ki yeryüzünde?

– Doğru söze ne denir? Ama şimdilik memnunum ben. Yalnız tütünüm yok. Pipoma tütün alamadım. Her yer kapalı.

– Ah, dedi kadın. Biz de sigara aramaya çıktık. Hiçbir yerde yoktu. Yukarıda Mornington Oteli'nin resepsiyonunda bulduk. Tabii normalinden daha da pahalı.

– Pipo tütünü aramak için yeniden oraya mı çıkmalıyım, yani Mornington Oteli'ne?

– Bir deneseniz.

"Her gün önünden geçtiğim, büyük apartmanlardan birisinin kapısını açıyorlardı. Hiçbir zaman içini görmediğim, pencerelerinin iç yüzünde saksılar duran, benim için büsbütün yabancı olan evlerden birinin içine girmek üzere.

"Mümkün olsaydı 'Clan' marka bir tütün alacaktım. Uzun yıllardır –pipoya başladığımdan beri– yığınla tütünü deneyip deneyip, yine de kendisine döndüğüm tütün oydu. Ortalama yirmi beş yıl önce, şimdi imgelemimde bana daha bir meyilli görünen, o kurşunî İstiklal Caddesi'nde, her cumartesi günü olduğu gibi, cumartesi gezisine çıkmış –öğleden sonra buluşuluyor ve gece meyhaneye ya da başka bir yere gitmeden önce dolaşılıyordu uzun uzun o levanten cadedede– üç tane genç insan görüyordum: uzunca yüzlü olanı şimdi tanınmış bir yazar olmuştu, öteki sarışına yakın kumralı bir trafik kazasında öldü, Kadıköy'de Osmanağa Camii'nde tenhacık cenaze törenine gittim, tabutuna dokundumdu ellerimle, üçüncüsü de şimdi bitmez tükenmez bir yolculuğa çıkmış olan bendim işte. Cumartesi gezisine çıkmış bu üç genç adam, Sait-Antoine Kilisesi'nin önünden geçtikten sonra, Galatasaray'a yaklaşırken, bir dükkânın vitrininde, o dönemde dört liraya satılan, si-

yah, ocak bölümü pütürlü, kanalı düz pipolar görüyorlardı ve 'birer pipo satın alalım mı?' diye soruyordu sarışın olanı. Böylece yaşamlarına girecek olan bu küçük aygıtla karşılaşıyorlardı ilk olarak.

"Bu ilk pipomu, hemen bir hafta sonra, gene aynı cumartesi ekibiyle Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nda bir piyes seyrederken kaybedecektim. Unutamadığım, önemli bir olay değil mi?

"Şimdi, daha çok ihtiyarların oturduğu o ıssız Östermalm'de, geceleri hemen hemen kimsenin geçmediği tenha Kaptensgatan'da, iç avluya bakan birinci katta, gene avluya açılan, aynı zamanda da pencere olan kapının dibinde oturuyorum ve çoğu geceler de pipo içiyorum. Uzun yıllar geçti aradan. Belki bir çeyrek yüzyıl, belki de daha fazlası. Yaşayarak –ister istemez– birçok şeyi görmüş oldum (imgelemimde fakir Orta Çağ köylüleri kara topraklarını sürmeye çıkıyorlar, ekin ekmek için, küçük tohumluk torbaları ellerinde. Ah, bu âciz dünya! Uzun yıllar!) ben de. Eğer görmekse bu! Görmek bir şey kazandırıyorsa acı içinde kıvranan bu dünyada. Bana hiç de birşeyler taşımamış olan uzun yıllar! Yaşamak, birçok şeyi görerek, sadece olanakları bir bir tüketerek, yaşamı elden kaçırmaktan başka neydi ki? Şimdi İstiklal Caddesi'nde kimbilir kimler dolaşıyor? Burada camın önünde oturmuş iç avluya bakarken ya da birkaç ev ötedeki, daha yüksekteki çalışma odama çıkıp, bu ıssız kenti seyrederken –betonla kaplı iç avlular var orada– ötede çok uzakta, kurşun renkli bir İstiklal Caddesi'nin varolduğunu biliyorum. Kuşku yok bundan. İstiklal Caddesi'ne belki yağmur yağıyor. Saint-Antoine Kilisesi'nin önünden geçen süslenmiş kadınların düşsel, çiçekli, hasır şapkalarını ıslatıyor. (Oralardan çok uzaktasın. Işıktan bir yalnızlık içindesin sanki.) İşte bu bomboş kentte Yaz Ortası Akşamı bayramı günü, evinde, belki gizliden gizliye, ne zaman geleceği bilinmeyen ölümü bekliyor gibisin. Bütün bu kopuşun, kaçışın, bu dümdüz yalnızlık ülkesine –bitmeyen günlere, batmayan güneşe, kendine

karşın sığınışın ardında–, belki senin de iyice bilinç düzeyine çıkaramadığın, gizlice içinde taşıdığın bir yokoluş isteği var. Uzun yolculuğunun nedeni, bilinçaltı bir yokoluş isteği. Yok oluş ya da unutuluş, unutuluş. Ama, hiçbir şeyi de unutmadığını biliyorsun. Hayır hiçbir şeyi unutmadın. Geçmişin görüntüleri, sadece, girintisi çıkıntısı törpülenmiş, yassılmış, biraz daha saydamlaşmış, tuhaf bir biçimde duygulu, birbirini çağrıştıran, uzun, ince bir dizge haline geldi belki de. Şimdilik çokça öne çıkarmıyorlar kendilerini: Dış dünyayı izlemene izin veriyorlar. Ölümcül bir biçimde henüz abanmıyorlar üzerine. Varlıklarını sürekli duyurmakla yetiniyorlar.

"Şimdi avluya bakan camın önünde otururken ardında yıkılmaya terk ettiğini sandığın Istanbul'u düşünüyorsun. Şişhane yokuşuna kurşun gibi ağır, simsiyah bir akşam iniyor. Güneşin Azapkapı yönünde, Haliç'e vuran ışıkları da açık kurşun rengi, beyazımsı; yokuşun parke kaldırımlarını mat bir parlaklıkla aydınlatıyor. Taşıtların kalabalığına gömülüyorsun.

"Galata Kulesi'nin çevresinde rüzgâr esiyor. Kirli ve güzel Yahudi mahallesinin bakımsız evlerinden dökülen incecik tozu dağıtıyor çevreye. Kuledibi'ne uzanan daracık yolda, Yahudi balıkçılar tezgâhlarında balık satıyorlar. Kuledibi'nin sıvaları dökülen yapılarının önünde kapıcılar, manavlar, seyyar satıcılar oturuyor. Örgülü saçlı kız çocukları tebeşirle çizdikleri daireler üzerinde seksek oynuyorlar.

"Sonra, daha öncelerini, daha öncelerini düşünüyorsun; daha solgun bir gençliğin görüntülerini, bütün bu sık sık kendini yenileyen hayalleri: Fatih'deki odanı, masanın üzerindeki karalamaları, saksıları, güneşli pencereni, ötedeki heybetli Fatih Camii'nin görüntüsünü. Kuşların balkona konduğu saatleri...

"Sonra öteki görüntüler... 'Hiçbiri, hiçbiri ardını bırakmayacak senin.' Vurgun yemiş bir deniz dibi canavarı gibi izleneceksin bu hırçın görüntülerce. Yağmurun üzeri-

ne yağdığı Beyoğlu'nun hayallerince, Galatasaray'dan İngiliz Sarayı'na doğru dönen tramvaylarca, Saint-Antoine Kilisesi'nin önünden geçen, emprime elbiselerini giyinmiş genç kadınlarca, kilisenin avlusuna güneş ışığında yayılmış güvercinlerce, biraz ötedeki Sainte-Marie Drapéris Kilise'sinin girişine doğru inen merdivenlerin görüntüsünce (o kilisenin onca süsü içinde, beyaz örtülü bir masada sevgilinle yemek yemeyi düşlerdin hep, o olanaksız hayali), aşağıdaki tapınak kapısının üzerindeki Meryem Ana mozaiğince, pencerelerdeki vitraylarca, bir yığın hayalce, bir yığın hayalce... Yağmurlu günlerde, İstiklal Caddesi'nde, kaldırım boyunca yürüyen gençliğinin solgun imgesi... o imge izleyecek seni.

"*Başka hangi evlerde oturdunuz bu kentte?*"

"Daha bir çok yerde. Kentin kuzeyindeki, bitimine yakın, ağaçlıklı bir caddenin kıyısında örneğin. Klasik mimaride bir evin dördüncü katında, geniş bir dairede. Ağaçların ötesinde, karşıdaki evlerin insansız pencereleri görünüyordu, içlerine çiçek saksıları yerleştirilmişti ve karım 'Acıyorum bu ülkenin çiçeklerine' diyordu, 'Açık hava, güneş yüzü görmüyorlar.' Ağustos ayıydı, yağmurlar yağıyordu evlerin koyu gri, kiremit kırmızısı, küf yeşili, madeni çatılarına. Durmadan yağmurlar yağdı o yaz. Orada, Vanadisvägen denilen garip caddede.

"Yalnız, tenha, insansız kent... Her tatil günü kırlardaki evlerine kaçan kent halkı, yaz ayları da yarıdan fazla boş bırakıyorlardı kenti."

"*Sonra?*"

"Başka evlerde de oturdum. Kentin dışında da, içinde de. Kungstensgatan'da, bir dostun bomboş avluya bakan, yandaki evin duvarları rahatsız edici ölçüde büyük figürlerle boyanmış evinde. Gece oraya yakın, Odenplan'ın yakınında Upplansgatan'daki eski bir evin dördüncü katında... Hemen hemen kentin her yerinde. Böylece görmüş oldum bu kenti. Sonra, burada oturmaya başladıktan sonra –gözlerimi kamaştıran o uzun yolculukta– Güney'de,

Hornsgatan'da –orada, o ünlü Bellmangatan'a yakın bölümde, setin üzerindeki o antik evlerden birinde, üst katta (3.kat), avluya bakan küçük bir dairede oturdum uzun süre, bir başıma. Ayrıca anlatacağım o evi sana. Hem o evi, hem de Istanbul'da Fatih'te gençlik yıllarımın geçtiği güneşli odayı."

"Bir gün kendi evime döneceğim ama. Kendi ülkemdeki kendi evime. Güneşin vurduğu halı döşeli odaya.

"Sirenlerin dayanılmaz çekicilikteki seslerini duyunca geri dönmemek için, kendini de yol arkadaşlarını da gemi direklerine bağlatan Ulysses, deniz üzerinde geçirdiği o uzun güneşli günlerde neler geçirmiştir aklından, hangi imgeleri görmüştür diye çok düşündümdü. Şimdi onun usundan hiçbir şey geçirmediğini biliyorum artık. Güçlüklerle, sınavlarla dolu sonsuz bir yolculuğa çıkmıştı Ulysses. Dört bir yanında sirenlerin sesleri çınlarken, dönüp de arkasına bakmamak için, kendisini geminin direklerine bağlattığında, gözleri kapalı olsa da gördüğü Akdeniz'in o sonsuz ışığıydı, başka hiçbir şey değil. Sadece Akdeniz'in o sonsuz ışığı... Gördüğü sadece o sonsuz ışıktı, sonsuz ışık... benim de bu uzun yolculukta, nerede biteceği bilinmeyen, gördüğüm sonsuz bir ışık sadece. İşte böyle sonsuz bir ışık. Göz kamaştıran bir şey. Nereden vurduğu belli olmayan sonsuz bir ışık... Belki de, Kuzey'in o haziran ayında batmayan güneşinden vuran. Belki de ondan, sadece güneşten."

VI

Bir Aşk Deneyimi

"Bu tuhaflıkları o zaman yaşadım. Sürgünlüğümün ilk yıllarında. Size birini anlatayım.

"Evimde kalmıyordum. Kentin ortasında bir mahallede eski bir dostumun evine sığınmıştım. O zamanlar ayrı düşmenin ne olduğunu anlamaya başladığım zamanlardı. 'Senin olmayan insanlar... senin olmayan kadınlar'dı onlar. Bu serüveni –serüven değil kuşkusuz, ürküntü verici bir deneyimdi– anlatmadan yapamayacağım.

"Arkadaşım A. eve bir gün bir kızla geldi. Çoğu kızlar gibi –burada yaygın olan isimle– Lena'ydı adı. Geceleri, iki arkadaş gibi salonda çekişip, şakalaşıp duruyorlardı, A.nın salonun bitişiğindeki yatak odasına birlikte girmiyorlardı. Kız, birkaç gün sonra, bu evin salonunda yatıp kalkmaya başladı. Salondaki sedirlerden birinde dalıyordu uykuya. Bense, evimden uzaklaşmak zorunda kalmıştım, kentin güney kesiminde olan küçük bir stüdyonun (taşınabilmek için) boşalmasını bekleyerek, burada, A.nın evinde, salondan geçilerek girilen, kitaplıkla televizyonun bulunduğu odada yatıyordum geceleri. O sırada yerim yurdum yoktu ama, bundan dolayı derin bir kaygı da duymuyordum. İnsan yurdundan ayrı düştükten sonra, daha önce de birkaç kez söylediğim gibi, 'her şey bir yarı gerçektir artık' onun için. Yurdundan, kendi kentinden, eski Istan-

bul'dan. Dönüp gelinen bir yolculuğa benzemez bu. Ondaki duygulara da. Ayrı düşme, gerçeği değiştiriyor.

"A. ile Lena'nın salonda gene çocuklar gibi şakalaştıkları bir gecede, kitaplık odasındaki, sedirden açılma yatağıma geçmeden önce, Lena'ya:

– A.nın yatak odasına girsene. Tam bir erkektir o, dedim.

"Hem her ikisiyle de pek arkadaş olduğumu hissediyordum, hem de beni o gözle görsünler istiyordum, sanırım. Daha doğrusu içlerinde olmak istiyordum onların. Onlardan biri olamasam da, aralarında biri olmak.

"Lena sözümü dinledi. A.nın odasında yattı o gece. Sabahleyin ona mutfakta rastladığımda da memnundu.

– Evet, bir erkek o, tam bir erkek, dedi bana.

"Ama öyle sanıyordum ki, ertesi gece Lena, gene A.nın yatak odasındaki geniş yatakta yatmış olsa da, yeniden sevişmemişlerdi. Sonraki gecelerde kız, gene salona taşındı. Salondaki sedirde uykuya daldı. Kimi geceler de, kentin güney mahallesindeki evine gidiyordu. Küçük, tahta döşemeleri sağlam, cilalı, aydınlık bir iki odadan ibaret bir evdi bu kuşkusuz.

"Sonraki gecelerden birinde, eve döndüğümde, kızı, sedirin üzerinde kitap okurken gördüm. A. odasına çekilmiş uyuyordu. Hafif bir dağınıklık, hayal kırıklığını andıran hafif bir dalgalanma içindeydi kız. Birkaç kelime de olsa benle konuşmak istiyordu. Dışarıda iyi bir ölçüde içmiştim. Ayaktaydık. Kız konuşurken sırtını kitaplık odasının kapısına dayamıştı, eğilip ağzından öpmeye başladım onu. Dudakları yarı aralıktı. Duygusal bir aşk başlangıcındaki gibi değil, bir birleşme öncesindekine benzeyen, insanda hemen yatağa sürüklenme isteği veren, tamı tamına cinsel bir öpüşmeydi bu. Kız öpüşmeye bütün bütüne kendini veriyordu.

– İçeriye gel istersen, yanımda yat, dedim.

Bir an düşündü kız, sonra:

– A. içerde uyuyor. Şimdi bir sorun olmasın, dedi.

"Güney mahallesindeki stüdyoya taşındım. Kentin hemen bütün caddeleri gibi bana tenha gelen –kimi günler öğleden sonra ya da akşamüzeri vakitlerinde tek tük insanlar geçiyordu kaldırımlardan, caddeden geçen daha çok taşıtlardı– caddede, üzerinden eski kentin şimdi kaldırım haline dönüşmüş yolu geçen yükseltisinde (taşıtların geçtiği caddenin sonradan açıldığı anlaşılıyordu eski yol caddenin kaldırımı haline dönüşmüştü) büyük tahta kapısı taş döşeli iç avluya açılan XVIII. yüzyıldan kalma bir evdi bu. Benim küçük bir giriş, banyo, lavabo odası ile genişçe bir salonu olan daireme iç avlunun sonunda taş bir merdivenle çıkılıyordu. Mutfaksa salonda duvara gömülüydü. Pencerelerim avluya bakıyor, karşı pencerelerdeki, komşuların kışın da yaşayan çiçeklerini, camların önüne koydukları biblolarını görüyordu. Açıktı elbette avlunun üstü. Benim stüdyom üst katta olduğu için de, oradan gökyüzünü daha genişçe görebiliyordum. İşte orada yaşamaya başladığım ilk haftalarda, kentin güney kesiminin bittiği bir trafik kavşağında, metrodan inip otobüse binecekken rastladım Lena'ya. Boynuma sarıldı, yeni evimi sordu, cumartesi akşamı da bana gelebileceğini söyledi.

"O gün onu, söz verdiği saatte avlunun büyük, tahta dış kapısından aldım. Dış kapının kodunun çalışmadığı zamanlar oluyordu çünkü. Avlunun sonundaki taş merdivenlere yürürken de çantasının aralığından diş fırçasını gördüm. Böylece de bu geceyi burada geçirmeye kararlı olduğunu anladım.

"Yemek sırasında Lena'yla aramızda dil güçlüğü olduğu halde ona birçok şey anlatmaya çalıştım. İçtiğimiz şarap da dilimi açıyordu. Lena da konuşuyor, bazen oturduğu yerden kalkarak taklitler yapıyordu. Sonra, bir ara, masanın üzerinde duran defterlerden birine benim karikatürümü çizdi. Saçları havada uçuşan, çıplak bir adamdı bu. Elinin birinde taş devri insanlarının taşıdığı tahtadan çivili bir sopa vardı. Ama cinsel organının bulunduğu yer bir

kare içine alınmış, oraya cinsel organ çizilmemiş de, bir soru işareti konulmuştu.

"Ardından kendi karikatürünü çizdi Lena. Bu ülkede çokça okunan çocuk kitaplarından birinin kahramanı Pippi'nin resmiydi bu. Uzun saçları iki yanda örülmüş, başından yanlara kollar gibi sarkıtılmıştı. Yemeğin sonuna doğru onu öpmek istediğimi söyledim. Ayağa kalkmış, A.'nın evindeki kitaplık odasının kapısındaki öpüşmeyi sürdürüyorduk sanki. Duvara dayalı yataktan sıkıldığımda uyuyabilmek için geçtiğim geniş koltuğun üzerine yuvarlandık. Şarabın da verdiği coşkuyla hızla soyunduk. Ben çıplak gövdesinin üzerine uzanıp onu ağzından öpmeye çalışırken Lena, bir ayağının başparmağı ile ikinci parmağı arasına sertleşen erkeklik organımı aldı. Çok eski yıllarda kimi kez genelevlerde rastladığım bu davranışı yadırgar gibi oldum, ama kendince bir erotizmi olduğunu düşünmeye çalıştım.

"Konuşmalarımızdan anlaşıldığına göre Lena 28 yaş çevresindeydi. Yemekte anlatmıştı bunu: cinsel birleşmeden hiçbir şey duymadığı uzun gençlik yılları olmuş, sonra da sorunu çözebilmek için, dört yıl kadar, bir psikiatra devam etmişti. Onun yönlendirmeleri çerçevesinde yaptığı deneylerle cinsellikten zevk almaya başlamıştı. Zevk alıyordu işte. Yüzünün biçimi değişiyor, daha da güzelleşiyor, çeşitli sesler çıkarıyordu. Kadınlık organı da cinsel ilişkiden zevk alan kadınlarınki gibiydi: açık ve kaygan, genişleyen bir şey. Hem başka bir ülkede olmanın, hem de Lena'nın kendi cinsel deneylerini anlatmasının bende yarattığı gerginlikle, onunla, kendimi orgazma bırakmayarak, hemen hemen gün ışıyıncaya kadar yattım. Tam bir boşalmaya ulaşmaktan kaçındım durdum.

"Günün ağarmasına yakın bir saatte koltuktan kalkıp biraz ötedeki yatağa geçti Lena. Sırtı üzerine çektiği ince çarşafın ulaşmadığı bölümlerde çıplaktı. Göğüslerinden biri de yarı yarıya görünüyordu. Güneşte yanmış gibi matlaşmış, güzel bir ciltti bu. Onun sırtıyla yarı yarıya görü-

nen göğsüne bakıyor, örselenmiş gibi duyduğum erkeklik organımla onunla yeniden, daha çok yatmak isteğini duyuyordum. Ama bunu nasıl karşılayacağını bilmediğimden ona yeniden dokunmadım. Yalnız yaşamının var ettiği bireyselliğiyle böylesi bir davranıştan hoşlanmayacağını düşünüyordum. 'Yatağa geçtiğine göre...' diyordum."

"*Bütün bu anlattıklarınızı kayda geçirdiğimi biliyorsunuz. Belki yayınlanacak da bunlar. Bu açık saçık sahnelerin, bu itirafa ya da ruh çözümlemesine benzeyen açıklamaların okuyucuya ulaşmasını istiyor musunuz?*"

"Evet, istiyorum. Yaşamımın bir döneminde benden daha yaşlı bir yazarla karşılaşmıştım. Istanbul'da, Tünel'e doğru giderken, sağ kolda yer alan eski Markiz Pastanesi'nde oturuyorduk. O dönemde bir sanat dergisinin açtığı bir anket yüzünden söz döndü dolaştı 'edebiyatta erotizm' konusuna geldi. Yazar bana romanda açık saçık cinsel sahnelerin yazılmasına gerek olmadığını söyledi. 'Kadınla erkek yatacakları odanın kapısını açarlar, içeriye girerler, bu kadarı yeter' diyordu o. Hiç de aynı düşüncede değildim. Cinsel davranışlarını bilmeksizin insanları tamı tamına anlamamıza, onların gündelik yaşamdaki davranışlarına doğru anlamlar vermemize pek de olanak olmadığını düşünüyorum. Sanırım, edebiyatta Natüralistler, bağlı oldukları düşünceler dolayısıyla kırmışlardır bu tabuyu. Kuşkusuz insanlar, gizli hayatlarıyla ortalıktaki hayatlarını birbirinden ayırmayı, çoğunlukla da ikili bir rol oynamayı öğrenmişlerdir. Zorlanmışlardır da buna. Ama yazın, gerçekliğin ardındaysa yırtıp atmalıdır bu ayrımı. Gündelik yaşamdaki ikiye bölünme, gizlenme, kimi zaman da oynanan sahte rol, yazında açığa vurulmalıdır. Bence yazının bir sorumluluğudur bu. O bizi düşselin sınırlarına kadar götürüp, içinde taşıdığı gizil güçle içimizi yüceltiyorsa, gerçekten kaçarak yapamaz bunu. Ama şimdi beni bir yazın tartışmasının içine çekmeyin. Öykünün sonunu dinlemediniz daha."

"*Anlatın. Dinleyeceğim.*"

"Sabahleyin Lena'yla sokağa çıkınca, ne de olsa yaşanmış bir aşk gecesinin duygu yükünü bir anda bir yana bırakmamak için, onu, kısa bir süre için bir kahvede oturup birşeyler içmeye davet ettim. Pek alışkın olduğu bir davranış biçimi değildi bu sanırım. Ama elbette vakti vardı, kabul etti bunu. Kentin, o eski özelliklerini koruyan mahallelerinden, kiliselerle kilise bahçelerinin önünden geçerek güneyin büyük caddelerinden birine geldik. Orada, yeni açılmış, fakat eski kahvelerin havasını taşıyan bir kahvede, ön masalardan birine oturarak servisi yapan kıza iki kahve ısmarladık. Kahvelerin kalabalık olduğu saatler gibi, bu tatil günlerine rastlayan tenha vakitler de özel olarak sevdiğim vakitlerdir. Caddede hayat, pazar sabahı olduğu için, başka günlere göre biraz geç, ama yeni yeni başlıyordu. Lena, stüdyodan çıkmadan önce, bir süre sonrası için karşılık vermek isteğiyle sanırım, beni evine çağırmış, buralardan hiç de uzakta olmayan evine giden sokaklarının krokisini çizerek vermişti bana. Kahvede, aşk yaşamına ilişkin bu psikiatrik tedavinin doğru olup olmadığını sordum ona. Doğruydu, dört yıl da sürmüştü. 'Birçok karmaşam vardı' diyordu. 'Babam işçi sınıfındandı.' Şimdiki tutumuyla Lena'nın işçi sınıfından geliyor olmayı pek de benimsemediğini sanıyordum. Anlattıklarından sezdiğim buydu. Sanırım bu toplumda, bu sınıf sorunlarının artık çözülmüş olduğuna, insanların kendi benliklerini ilgilendiren bireysel sorunlarla başbaşa kaldıklarına inanıyordu. Zaten ülke içinde yapılan genel propaganda da buydu.

"Lena'nın kendisinin de istediği bir aşk gecesinden sonra, sabahın bu güzel saatinde bir kahvede oturmaktan özel bir zevk almadığını fark ettim. Ayrılırken de aynı çekimser durumdaydı sanırım. Caddenin karşısına geçti, caddeye dikey inen sokaklardan birine girip kayboldu.

"Sanıyorum ki tam bir hafta geçmişti. Kraliyet Sarayı'nın karşısına düşen parkı geçerek, kentin en canlı yerine, Sture Alanı'na doğru yürüyordum. Parkta gezinen in-

sanlar arasında Lena'yı bir kız arkadaşıyla birlikte gördüm. Beni fark edince eski bir tanıdığa rastlamanın herhangi bir sevinç belirtisini göstermedi. Tersine, ben onların yanına ulaşmadan önce oradan uzaklaşmak ister gibiydi. Ama çok yakındaydı. Karşılaşmak zorundaydık. Elimi hafifçe sıktı. Sonra belli belirsiz arkadaşının adını söyledi. Ardından da aceleyle uzaklaştı oradan. Arkadaşını da birlikte sürüklüyordu.

"İki gün sonra, üçüncü kattaki stüdyomda, kapının dibinde, mektup aralığından atılmış pulsuz bir mektup gördüm. 'Seni yemeğe çağırdım ama, gelme, gelmeni istemiyorum' diye yazıyordu mektupta. Lena, evin kapısına kadar gelmiş, mektubu posta aralığından içeriye atmıştı. Şimdi çok açık seçik hatırlamıyorum, sakladığım bir mektup değil, fakat sanırım 'herkesin sana âşık olacağını mı sanıyorsun' gibi bir cümle de vardı içinde."

VII

Kentin Kuzey-Batıdaki Sokakları

"Kentte sık sık tekrarlanan bu bayram günlerinde –dinsel bayram günleri bunlar– o büsbütün bomboş olan sokakları hiç unutmayacağım. Kentin kuzey-batı kesimindeki bitimine kadar uzanan, ötesinde –biraz alçak bir arazide– demiryolunun, demiryolunun öteki yanında da, bütün o yöredeki ara sokaklardan görülemeyen Karlberg Kanalı'nın uzandığı, bu tuhaf, çoğu hantal yapılarıyla bomboş sokakları.

"*Rörstrandsgatan*."

"Rörstrandsgatan'a göre çok daha kaba, büyük yapılarla çevrelenmiş, o sokağın üst yanında, yamuk bir çizgiyle neredeyse ona paralel uzanan daha da boş, hantal, insansız bir sokak görünümünde olan Tomtebogatan."

"Bütün o bomboş günlerde, daha da ıssız olan o sokaklarda dolaştım. Tomtebogatan'ın sessizliğinden, insanın üzerine abanan kocaman yapılarının verdiği boşluk duygusundan ötürü, oralardan ilk geçişlerimde içimin ürperdiğini duymuş olsam da. Öyle ki, hemen hemen büsbütün boşmuş gibi görünen o üstteki sokak –Tomtebogatan–, çalışma günleri az-çok bir insan gidiş-gelişini üzerinde taşısa da, tatil günlerinde yeniden kimsesizleşen Rörstrandsgatan –böylece, şimdi artık yıllarla sürmüş olan o sokaklarda arada bir de olsa devam eden gezintilerimle– bu uzun yolculuğumun amaçsızlığıyla içimde taşıdığım

boşluğu gene bana yansıtan, içimin aynasından ayrılmaz –eski günlerin ayaklı fotoğraf makinelerine sürülen camdan negatifler gibi– bir gerçeklik, bir görüntü-gerçeklik haline dönüşmüştür. Hızla elinizden fırlattığınız –yarattığı rüzgârın sesi duyulur duyulmaz olan– bir bumerangın dönüp geri gelmesi gibi. Gene kendine. Kimbilir öylesi bir duyguyla (ben de dönüp dönüp aynı yerlere geliyorum) zaten upuzun olan o boş günlerin tüketilmesi zor vakitlerinde, o yöreye, o sokaklara, o sokakların sonuna değin gidip duruyorum. Adlandırılamaz bir gizli erinçle, bana o denli yabansı, uzak olan şeyi –o ıssızlığı– nice çabalardan sonra kendi öznelliğimle uygun düşürebilmenin –hiç değilse başkaldırmasın içimde– verdiği ruhsal bir başarı duygusuyla. Sana düşman olanın uysallaştığını, boş, insansız, kapalı, ama sonunda yansız bir nesneye dönüşmüş olduğunu düşünerek... Dahası, artık biraz da bir nesneye dönüşmüş olduğunu düşünerek... Dahası, artık biraz da o alıştığım boşluktan hafif de bir zevk alarak... O yöre: Rörstrandsgatan'nın, onun üzerindeki Tomtebogatan'ın uzandığı ıssız yöre! Kentin o ıssız yöresi! Birçok yöresi gibi ıssız olan o yöre!"

"Tor Geçidi'ndeki evin arka penceresinden aşağıdaki ince, asfalt yola bakıyorum ve içinde dolaşıp durduğum bu kentin, ardımda bıraktığım kente göre, ne denli, ne denli tenha, insansız olduğunu, bomboşmuş gibi göründüğünü düşünüyorum. Özellikle bu tatil günlerinde: *helgdag, helgdagar,* "tatil günleri"... pek çok olan, sık sık yinelenen, sen buranın yerlisi olmadığın için –derininde yaşamadığın için zamanın– günlerin anlamını (eski, kadîm anlamlar, yeşil düzlüklerde kurulmuş, ardlarında güneşin ışınlarının yansıdığı, küçük, beyaz Protestan kiliseleri, kuzeyde geçmiş bütün bir zaman) bilmediğinden; birdenbire, senin hiç beklemediğin zamanda geliveren o boş günlerde yapacak bir şey de pek kalmadığından, vakit geçirmek için *–sanki varlığının araştırmasını* yapıyormuşsun gibi– çıktığın o so-

kaklarda dolaşıyorsun. Stockholm'un kuzey-batısında, demiryolunun ötesindeki kanala, iç-kentin bu yöndeki bitimine değin uzayan sokaklarda. Ucundan –belirli bir yükseltiden– ötedeki banliyöleri, iş ya da sanayi dünyasının uzaktaki kocaman yapılarını gördüğün sokakları...

"Kuzeyin bütün o sayısız kır kiliselerinde, sadece düz, beyaz, görkemsiz bir sadelik var. Ne süslü ön-yüzler, ne de büyük çan kuleleri. Her şey yeşil doğaya, biraz öteden başlayan sık ormanlara, sürülmüş tarlalara bakıyor ve açık mavi, geniş gökyüzünün altında: 'işte hepsi bu: bu düzlük, sadelik, yalınlık; olağanüstü bir şey arama burada' demek istiyor insana sanki. 'Dümdüz bir sonrasızlığın içindesin. Hiç de şaşırtıcı bir şey bekleme kendin için... Bu önünde uzanıp duran uzaklığı, sonsuzluğu, bittiği yerlerde yeniden, başka bir biçimde başlamayan bu ıssızlığı duy, giderek sakinleşen ruhunla sen de katıl ona. Buralarda ne Orta Çağ'ın süslü yapılarını, loş labirentlerini bulacaksın, ne de büyük bir coşkuyla başlayan bir müzik duyacaksın, ne de kalabalıklar sürükleyecek ardına takıp seni... Kırlarda, yalnızca, bu küçük, sade, beyaz, eski Protestan, Metodist, Püriten Kiliseleri çıkacak karşına. Tatil günleriyse büsbütün boşalan kentte, boş sokaklarda, uzaktan ses veren kiliselerin çan seslerini duyacaksın. Sadece onları. Başka bir şey arama burada! Gemin karaya oturmuşsa, sen de derin bir sakinlikle karşıla bunu. –'Senin aradıkların yok burada.'– Rörstrandsgatan'ın sonundaki demir parmaklıklara yaslanarak, bu ülkenin kuzeyine doğru uzanan demiryollarına bak ve hep birşeyler beklemeye alışmış ruhun da karışsın artık bu sessizliğe. Hepsi bu, hepsi bu işte! Dalgasız bir deniz gibi sakin, düz; kuytu bir koy gibi pürüzsüz bir ülke burası!"

"Evinin çevresindeki ağaçlarla, çiçek tarhlarıyla bezenmiş bahçeden çıkıyorsun ve o 'kutsal' yörenin –Sankt-Erik–, o ıssız sokaklarına doğru yürüyorsun. Kentin güneyinde, küçük bir evde otururken tanıdığın, ama evinin ka-

pısından bir kez bile girmediğin (nasıl gireceksin o kod numaralarıyla açılan kapıdan içavlulara; nasıl telefon ederek –o belirsizlikte– açılmasını isteyeceksin iç kapıların) bir kadın da var orada. Bu kentin dışına uzanan o iki sokağı birleştiren, adını vikinglerden alan bir sokakta oturan. Düşündeki terli, narin gövdesini ürpertmekten çekindiğin."

VIII

Atlasmuren

"Bir zamanlar da evime oldukça yakın olan kanal boyunca dolaştım durdum. Özellikle de tatil günleri."

"*Tatil günleri yapacak birşeyler bulamıyor muydunuz?*"

"Yapacak bir şey yoktu. Sanki öyle olması gerekiyormuş gibi, hemen hemen bütün tatil günleri hava kapalı olurdu. Bazen de, sadece bulutları yırtamayan güneş ışığının, o gölgeyle ışık arası aydınlığı vururdu kente. Kentin kuzey-batısındaki, eskiden Yahudilerin de oturduğu o tenha sokaklara yakındı burası: Atlasmuren adı verilen mahalle. Evime de çok yakın. Hemen parkı geçince birçok otomobil yolunun birleştiği Sankt-Erik Alanı'na varıyordum. Atlasmuren hemen karşıdaydı. Bu alandan ileriye Fridhemsplan denilen, kentin batı ucundaki mahalleye uzanan yolun iki yanındaydı. Fridhemsplan'a giden yol, biraz ötede bir köprünün üzerinden geçiyordu: Sankt-Erik Köprüsü. Köprünün iki yanında, her biri tepelerinde birer kubbe taşıyan iki büyük yapı vardı. Sağa düşenin önünden merdivenlerle aşağıya, kanal kıyısına iniliyordu. Soldakindense, yapıların arasından dolaşan bir sokakla, gene aynı yere. Orada, kentin batı bölümünü oluşturan o büyük adaya geçildiği anlaşılıyordu. Kungsholmen denilen büyük ada. İşte o köprüye giden caddenin iki yanında yer alıyordu Atlasmuren Mahallesi.

"*Nasıl bir mahalle bu?*"

"İlk bakışta kendinizi İtalya'da sanırdınız. Yapıların üslubu İtalyan olmasa da, belli belirsiz İtalya'yı andıran bir şey vardı burada. Ama nerede İtalya? İnsansız bir mahalle burası. Solda, apartmanların altlarına açılmış, tepesi yarım çember olan geçitten geçip, mahallenin içine bakan insan, aşağıda, yapılar arasında uzanan alanımsı bir yol –ya da gezinti yeri– görünce kendini İtalya'da sanabilir. Ama tatil günleri, o sokaklarda –aşağıda– gezinirken ya bir ya da iki kişiye rastlanıyordu. Hiç evlerinden çıkmıyor mu bu insanlar? Ya da hiç insan yok mu burada? Pencerelerin içlerinde kış çiçekleri dikili saksılar görüyorum. Saksıların ardında da evlerin içini göstermeyen bir loşluk. Siyahla gri arası bir boşluk. Bir spor merkezi ya da bir jimnastik kulübünün kapısı açılıyor bu yola. Eski kitap satan küçücük, cephesi dar bir dükkân. Ama kimseler yok içinde. 'Tanrım! Bu insansız kente yolumun düşmüş olması neyin cezası acaba? Mutlu bir yolculuğa çıktığımı mı sanmıştım? Hangi savaştan dönüyorum ben? Eski çağın, şimdi artık unutulmuş olan günahlarını mı taşıyorum sırtımda? Hangi Yunan tanrısı bu cezaya çarptıran beni? Beni baştan çıkaran sirenlerin sesleri miydi? Dayanılmaz çağrıları duyup da, dönüp ardıma bakmak gafletinde mi bulundum?...' Buydu, bunlardı düşündüklerim."

"İtalya'da olsa, yüksek yapılar arasındaki o alan, kahvelerle, lokantalarla, insanlarla dolar taşardı, değil mi? Bunu söylemek istiyorsunuz sanırım. Özellikle tatil günleri."

"Evet, söylediğiniz gibi. Hemen bütün Akdeniz'de. Şimdi imgelemimde beyaz köpüklerini gördüğüm. Meltemleri çıplak göğsümü okşuyor. O soğuk mistrallerine de razıyım. O rüzgârları özledim ben. Öteki yanda da, tavanı çember biçiminde, apartmanların altından geçen bir geçit vardı. Daha uzunca bir geçit. Geçidin üzerinde apartman katları... Buradan geçen yol, çok, çok hafif bir meyille demiryoluna doğru iniyor. Kuzeye uzanan demiryolları... Demiryollarından sonra da kanal geliyor. Kanalın genişleyen bölümü buraya düşüyor. Demiryolunun yanına vardı-

nız mı, yukarıdan geçen köprüyü –Sankt-Erik Köprüsünü–, karşıda, köprünün iki yanında yer alan, çatılarında kubbeli bölümleri de olan apartmanları, apartmanların arasından kat kat, yön değiştirerek, kıyıya inen merdivenleri, kıyıdan geçen ince, asfalt yolu görürsünüz. Karşı kıyı, o sınırları görülmeyen büyük ada, Kungsholmen'dir. İnanır mısınız? Birçok yazar oturmuş bu mahallede –Atlasmüren'de–, yazına çok konu olmuş burası. Bu insansız Atlasmuren. Kuşkusuz ilerden buraya doğru ulaşan denizin, kanal biçimine dönüşen uzantılarının düşündürttüğü, kuzeye, kuzey-batıya doğru engin bir açılış var burada. Çok defa alçak bulutların art arda sıralandığı, kuzeye doğru uzanan sonsuz alçak, ama açık bir gökyüzü, hep kuzeyi düşündürten, kutuplara yakın daha tenha topraklara doğru uzanan. Bambaşka bir ışık da burada. Karşıda, Kungsholmen'in, kanalın karşı kıyısındaki yükseltileri üzerinde sıralanmış apartmanların ardında batan güneşin bıraktığı ışık. Kıpkızıl bir ışık. Kuzey gökyüzüne doğru savrulan. İnsansız kuzeye doğru aydınlığı salan. Kendi evinde oturan, sessizlik içinde, zamanın onlara neler getireceğini bekleyen insanlar... ama belki de haksızlık ediyorum. Onlar kalabalık kentlerde yetişmedikleri için, kimbilir, belki de hareketlidir buradaki yaşam da, onların ölçülerine göre. Kuşkusuz, Atlasmuren'in bu tenhalığı içinde, loş pencerelerin işlemeli perdeleri arasında büyüyen yazarların da bir çocukluğu oldu. Tıpkı bizim çocukluğumuz gibi. Diyeceğim, elbette yazacak şeyleri var onların da. Okullarda iyi yetiştiler, bir içsel derinlikleri var onların da. –Ne duygulu insanlar gördüm burada.– Antik Çağ'da bile varolmuş bir kentten geliyorum ben ve o kent, o karmaşık Orta Çağ'da da dünyanın merkezlerinden biriydi. Ticaret ve maliye merkezi. İnsanlar sonsuz tutkular içinde yaşadılar orada."

"*Peki, kanal?*"

"Kanalın kıyısı boyunca uzanan toprak yol, tam da yürüyüş yapılacak bir yerdi. Suyun durgun yüzüne yayılmış nilüfer yaprakları kaplıyordu kanalı. Kıyıya bağlan-

mış, küçük, bakımsız tekneler, dallarını suya uzatan söğütler, karşı kıyıdaki evlerin camlarında parlayan ışık... Kanal, oradan kentin ortasına, kırmızı tuğladan yapılmış büyük Belediye binasının –Stadshuset– önünde yer alan, solda ilerlerde, adalar arasından geçerek denizle birleşen göle ulaşıyordu. Sessiz kent. Tatil günleri gezintilerini orada yapıyordum işte. Ağaçlar altına konmuş banklarda, bazen, bir iki kişi oturuyor olurdu. Ama daha çok, spor kıyafetleriyle koşan insanlara rastlardınız. "*Jogging*" yapıyorlar. Hiçbir şeyin, hiçbir şey yapmamanın sıkıntısı. Gökyüzü gibi kapalı ruhun. Sadece içindeki belirsiz tedirginlikleri yatıştıran açık havada yürüyüşler... Kendi kentinde, Feriköy'den Bomonti'ye uzanan arka sokaklarda, Istanbul'un bilinmeyen cemaatlerinin bağlı oldukları küçük kiliseleri arayarak yapılan yürüyüşlere hiç benzemeyen yürüyüşler bunlar. Onlar yıllar öncesinde kaldı. Geri dönmeyecek bir geçmişte. Uzun, uzun zamanlar geçti artık. Sonra bütün bu kör zamanların '*beklemek*' olduğunu anladım. Beklemek, beklemek, yalnızca beklemekti bu. Kendi kendime söylemekten kaçındığım: *kendi kentine dönmeyi beklemek.* Denize doğru uzanan o taş mazgalları görebilmek. Zihnimi de, gündelik yaşamımı da saran melankoli buydu. Beklemenin gizli gerginliği. O durgunluk, sakinlik gibi kendini gösteren gerginlik. O gerginlik içinde yaşadım ben. Bütün gemileri onulmaz bir fırtınada batıp da, arda kalan tek gemisiyle Kirke Adası'na varabilen Ulysses gibi."

IX

Büyük Bir Labirent Olarak Kent

"Orada yaşadığım ilk aylarda –hatta ilk bir iki yıl– kentin dışına çıkmıyordum."

"*Nasıl yani?*"

"Kentin güney kesiminde de, (ilk yıllarda daha çok güneyde oturdumdu: eski işçi mahallesinin biraz canlı bir caddesi olan Folkungagatan'da, caddenin sonunda bir evde, Mosebacke Torg'da[*] –alanın ortasındaki küçük havuzlu parka bakan eski, büyük yapının ikinci katında– (yanda da ünlü Güney Tiyatrosu yer alır); ardından gene Güney'in, kentin güney-batıdaki ucuna uzanan caddesinde, setin üzerindeki eski bir evde, avluya bakan küçük bir dairede. Sonraki yıllarda kentin kuzey kesiminde otururken, kentte eskiden kalma gümrük kapıları vardı, eski gümrük kapılarının adlarıyla anılan uç mahalleler: Skanstull, Hornstull, Norrtull... gibi; o uç mahallelere uzanan sokaklarda yürüyordum (gökyüzünün daha açık göründüğü yerlerdi oraları) ve kentin, ana-kentin sonu göründü mü (bir açıklık, körfezleri aşan köprüler, ilerde de 'satelit' mahallelerin yüksek yapıları belirgin olur oralarda) geriye dönüyordum gene."

"*İlk dönemlerde mi?*"

"İlk dönemlerde... ilk yıllarda da diyebiliriz buna. Birkaç yıl kentte dolaştım –şimdi size anlatmaya çalıştığım gibi– ana yollarını, caddelerini tanıdım o kentin ve hemen

[*] Musa yokuşu Alanı

hemen hiç kentin dışına çıkmadım. (Oralarda Batı'da asılı kalan güneşi seyrediyordum.) Orada, kuzeyin bu büyük-küçük kentinin içinde bir tutukluydum sanki. Bütün o boş vakitlerde, uzun boş vakitlerde, kentin dışına, eski kapılarına götüren yollardaydım, hep geri dönmek, yeniden oturduğum yere, mahalleme ya da oturduğum eve dönmek üzere. Daima böyle, bütün mevsimlerde..."

"Büyük bir..."

"Hayır, hayır, siz söylemeden ben *söyleyeceğim*. Hava gezmeye elverişli oldu mu –elbette daha çok elverişli mevsimlerde, soğuk kış mevsimlerinde daha az olmak üzere– böyle gezintiler yapıyordum. Büyük bir cezaevindeydim sanki. Geniş, açık, gezilebilen, büyük bir cezaevi gibi algılıyordum kenti. Büyük bir cezaevindeydim ve bütün dolaşmalarım kenti terk etmemek üzere düzenlenmişti sanki. Buydu sanırım *söylemek* istediğiniz, 'büyük bir cezaevindeymiş gibi mi hissediyordunuz kendinizi' diyecektiniz sanırım."

"Hem onu söyleyecektim, hem de..."

"Uçları açık, ama benim çıkıp gidemediğim bir labirent. Uçları açık büyük bir labirentti kent benim için. İçinde durgun bir hüzünle dolaşılan bir labirent. Yapıları yıkılmış, *sadece temeller –taban– kalmış*, çıkış *yollarıyla* sokakları belirgin, bir antik çağ kenti içinde dolaşır gibi."

"Hiç dışına çıkmadınız mı onun? Örneğin denizden, yakındaki adalara gıderek?"

"Yaz mevsimlerinde, her defasında bir defa, Grand Hotel'in önünden kalkan arkadan çarklı, hava basıncıyla yol alan gemilerle Waxholm'a –kentin Doğu yanındaki, batarken güneşin ışıklarının pencere camlarına vurduğu, açık renk, rahat evleriyle bana Marmara Denizi'ndeki Kınalı Ada'yı hatırlatan; suları güneşin vurduğu kesimlerde parıldayan, güneş vurmayan koylarıysa koyu bir renge bürünen– o güzel adaya gidiyorduk. Ama her defasında, ilerde, uzaklarda, adaları birbirlerine köprülerle bağlı, sular üzerinde yüzen o kentin labirentlerini içimde taşıyarak."

X

Küçük Bir Labirent Olarak Kent

"Gezintileriniz hep kentin gümrük kapılarına kadar mı sürdü?"

"Değil. Sonra da, artık, kentin merkezinde –o en kalabalık kesiminde– küçük bir yörede gezinmeye başladım. Değil kentin bittiği yerlerdeki gümrük kapılarına gitmek –oralardan başlayan açıklıkları görmek– bu gümrük kapılarına doğru giden caddelere bile girmiyordum. Kentin ortasındaki bir yöreydi sadece gezindiğim. Ardından daha uzun yürüyebilmek için kendime başka bir güzergâh seçtim."

"Hangi güzergâhı?"

"On yılı aşkın bir süredir, kentin kuzey bölümünde, Vasastan adı verilen mahallede oturuyordum artık. Bir yanıyla Merkez Tren İstasyonu'na yakın bir yerde. Mahallenin parkına –Vasaparken– yakın, ağaçlıklı bir yere yapılmış, yeni bir mahallede. Evin salonunun bulunduğu ön bölümünden de, arkadaki daracık asfalt yola –Torsgränd– bakan bölümden de ağaçlar görünürdü. Arka odada, masamın dayalı olduğu pencereye kadar uzanıyordu neredeyse dalları. Salondan görünen, terasın altından başlayan ağaçlıklı bahçenin bittiği yerde bir cadde uzanıyordu. Caddenin ötesinde hemen tren yolları vardı. Hem banliyö treni, hem de şehirlerarası trenler geçiyor oradan. Son yıllarda Merkez İstasyonu'nun peronları oralara kadar uzatıldı.

Yeni peronlar yapıldı. Ama tren seslerini arasıra duyuyordum. Yaz mevsiminin sakin gecelerinde, yalnızca o zamanlar duyuluyor trenin raylar üzerinde çıkardığı ses. Demiryollarının ötesinde de, eskiden kış mevsiminde kıyısında yürüyüşler yaptığım Karlberg Kanalı uzanıyor. Durgun sularının üzerinde yüzen nilüferleri benim penceremden seçmek zor. Ama ışıkların yatay vurduğu kimi yaz günlerinde suların parıldadığını görüyorum. Karşı kıyıda yer alan yapıların çinko ya da bakır kaplanmış ıslak çatılarını gördüğüm gibi. İşte oradan, evimden başlayan bir güzergâh çizdim kendime."

"*Evinizden başlayan bir güzergâh mı?*"

"Evet. Çünkü kent artık benim çok iyi tanıdığım, aynı sokaklarını göre göre bıktığım bir yer oldu. Bu yüzden artık kentin yapılarına, sokaklarının düzenine pek fazla bakmaksızın yapıyordum günlük yürüyüşlerimi. Hava elverişli olursa tabii. Evin arka bölümünde yer alan hastane binalarının arasından geçen yoldan Dalagatan'a çıkıyorum. Solumda kalan, o geniş perspektifiyle Vasa Parkı'nı geçiyorum. Yolun karşısında yer alan postanenin bulunduğu dört yol ağzından –postaneye uğrasam da– sağa dönüyorum. Tennstoppet adlı barın yanında, o büyükçe Vasa Kilisesi'nin yer aldığı alan, Odenplan'a doğru yürüyorum. Orada çatallanan yollardan birini seçerek, trafik ışıklarında bekleyerek –Odengatan boyunca– kentin ötelerine uzanan caddeden, ilerideki, kentin en canlı yerine ulaşan, yüzyıl başında açılmış cadde –Birger Jarlsgatan'a– sağa dönene kadar, Odengatan boyunca. Uzun yol boyunca hiçbir düşünce üzerinde durmadan. Her şeyin akıp geçtiği küçük çağrışımlar: Fatih'deki eve o zamanlar çıkan yol, odaya vuran, halılarla kitaplığı aydınlatan güneş ışığı, genç bir öğrencinin bir kişilik yatağı, ters çevrilmiş, açık bir kitap, İzmir'de limana bağlı bir gemiye adım atış (babamın armağan ettiği gümüş bir cep saatini düşürüyorum orada, geminin güvertesinden rıhtıma bakarken; fakat saat güverte demiri üzerinde sıçrayıp denize uçmuyor, orada kalıyor, onu

hemen geri alıyorum), körfezde çırpınan dalgalar –koyu mavi, derin bir deniz var orada– (kendi kendinle boğuşup durmanın boşunalığı –her şey kendi kendine akıp gitmiyor muydu sanki?– , sonunda bir sabah uyanıyor ve bütün sıkıntıların uçup gittiğini hissediyordun), bu kentte, güney mahallesinde oturduğun odanın penceresinden görünen taş avlu –ah, çenenin altına kadar yükselen serin, tuzlu bir deniz olsaydı, (az mı yüzdün o tuzlu denizlerde)–, öğle sonrası uykularında yüzünü yalayıp geçen erotik hayaller, çıplak kadın gövdeleri, kendini bir Alman kentinin istasyonunda görüyorsun, küçük bir masanın kenarında oturuyorsun, istasyonun ses-yükselticilerinde çınlayan sesleri anlamıyorsun, böylece uzanıp duruyorsun o uzun Odengatan'dan, köşenin biraz ilersindeki otobüs durağında birkaç kişinin otobüs bekledikleri Birger Jarlsgatan'a. Orada bekleyenler arasında mutlaka güzel bir kadın vardır. –Bakışları nasıldır diye düşünüyorsun.– O çok az rastlanan buğulu gözleri olanlardan biri olsa bari bu kadın. Ayak bilekleri nasıl? İnce ayak bilekleri olanları o kadar az ki! Nerede oturuyor bu güzel kadın? Onunla arkadaş olabilmek o kadar zor ki! Nerede karşılaşıp konuşacaksınız? Burada, trenlerle, uçaklarla birbirine bağlı bu bir yığın Avrupa kentinin hangi birinde? Bir yolculukta bir arada olmalıydınız. Onu yakından tanımalıydın. Yakından tanıyınca, bu sokakta görmenin büyüsü, kimbilir, belki de sadece bir arkadaşın yaşamına girişindeki yumuşaklık haline dönüşecekti. (Asıl sokaklar değil mi, erotizmin çıplak alanları? Sokaklar değil mi o insanı hem sakinleştiren, hem hırçınlaştıran, en baştan çıkarıcı olan?) –Kimbilir bir kahvede... Size kahveleri sonra anlatacağım. Hangi kahvede ama?"

"*Yürüyüşe Birger Jarlsgatan'da mı devam ediyorsunuz?*"

"Evet. Birkaç yüz metre yürüdükten, birçok yolun –yanlamasına gelen yollar da var– birleştiği yerden sonra (kırmızı tuğladan yapılmış eski bir hal binası, bahçe içindeki eski bir okulu geçtiniz) kentin canlı merkezi –Stureplan çevresi– kendini duyurmaya başlar. Solda, bir ara so-

kakta, bir köşe oluşturan, kırmızı tuğladan yapılmış çok ilginç yapılar var. Cadde üzerinde büyük yapılar. Köşeleri kubbeli, daha süslü yapılar başlıyor. Sağda filmlerini sadece akşam seanslarında gösteren bir sinema salonu. Daha küçük, amatör kurallara göre işleyen, piyasaya çıkmamış filmleri gösteren bir sinema kulübü. Sonra, yukarıdan, Ulusal Kitaplığı çevreleyen parkın yanınca gelip, bu caddeyle birleşen, taşıtla yüklü bir yol; kitaplığın ön-bahçesi önünce uzanarak öteki yandaki Doğu Mahallesi Alanı'na (Norrmalmstorg) küçük bir yokuşla ulaşan caddelerle birleşen başka bir yol, biraz ötede de en ünlü cadde olan Kungsgatan'la kesişen, çevredeki öteki yollara da varan birçok yol ağzının bulunduğu kentin en canlı yeri: Sture Alanı. Burada bir yığın yol, yakın aralıklarla birbiriyle birleşiyor, böylece de bu canlı gezinti yerini yaratıyor. Kuşkusuz, bu günlük gezintilerimde oradan geçiyorum. –Canlılığa gereksinimim var benim.– Önceleri Sture Alanı'nda sağ kaldırımda yürüyerek o taşıt geçmeyen, kentin en lüks dükkânlarının bulunduğu Biblioteksgatan'dan Norrmalmstorg'iye çıkıp, yürüyüşüme kentin ortasına doğru –Sergelstorg'a– geniş Hamngatan üzerinden devam ediyordum. Ama son yıllarda, burada –Sture Alanı'nda– solda bulunan büyük binaların iç bölümleri birleştirilerek yapılmış, o şık galeriye –Sture Galerian'a– giriyorum, içerde kahverengi mermerden yapılmış pırıl pırıl döşemeler üzerinde, galerinin bir yanındaki yüksek, camlı kubbe altında, köşeyi tutan havuzlu, lüks Türk hamamının girişi önünden geçerek, gene alanın bir yerine (burada iki çıkış yolu var: birisi bir lokantanın camları önünden geçilerek varılan kapı –lokantanın terası galerinin önündeki geniş kaldırıma da yayılıyor–; biri de yüksek tavanlı bodrum katlarına da yayılan büyük bir kitabevinin kapısı önünden geçiyor) çıkan pasajlardan geçiyorum. Daha sonra, kentin bu en canlı, gittikçe gelişen en şık alanına düşen yürüyüşümü çeşitlendirmek için başka yollar da aradım."

"Beni gülümseteceksiniz. B. in bu anlattığınız yollara, sizin her şeyi simgeleştirme eğiliminize uyarak, 'yaşamın yolları' mı diyeceğim?"

"Hayır. Hayır. Mecaz yapmıyorum ben. Size bu anlattıklarım da bir eğretileme değil. Somut, gerçek şeyleri, evleri, sokakları, bu büyük yapıları anlatıyorum ben. Onlara bir simge değeri tanımayın ne olur! Somut dünya da simgeler kadar önemli değil mi?"

"Ama anlattıklarınız..."

"Evet, orada, Sture Alanı'nda, hep aynı yerlerden geçmenin sıkıntısını azaltabilmek için, başka gezinti yerleri de aradım. Galerinin arkadaki yola doğru da uzandığını, oraya giden pasajlardaki dükkânların önünden geçtikten sonra, çatısı camlarla örtülmüş, güneşli günlerde güneşin mat ışıklarının vurduğu geniş avluda, hep kalın cam-plastik malzeme kullanılarak yapılmış geniş bir büfe (barın çevresinde bulunan), iyice estetik Tures adlı bir kahve-birahane-lokantanın da bulunduğunu; onun barında oturup –öğleden önceleri sütlü kahve içmenin ya da sokağa uzanan bölümde öğle yemekleri yemenin (somon balığıyla yapılan yemekleri çok başarılıydı) zevkini aldım. En güzel sarışın kızlar, aralarında bir Çinlinin de yer aldığı, uzun saçlı kuzeyli genç adamlar servis yapıyorlardı orada. Güneş ışığını süzerek içine alan bir lokal. Tures'in karşısında da, büyük bir yapının –çoğunlukla beş katlı yapılar– altında Grodan adlı, daha eski bir lokantayla barı vardı. Bar bölümü, sokaktan geniş bir camla ayrılmıştı; öyle ki o barda bir şey içerken, sokakla bütün bütüne iç-içeydiniz. İşte, oralarda, hep oralarda dolaştım. Bazen de Ulusal Kitaplığın önünden geçen yolda, gölgeli kaldırımı alıp, karşıya geçiyor, Doğu Mahallesi pazar yerine doğru çıkarken, sağdaki sokağa sapıyordum. Grev Turegatan'ın bir bölümüydü bu sokak; biraz yürüyünce, gene oraya, size şimdi anlattığım Grodan Lokantası ile Tures'e –barı diyeyim artık–, oraya, onların bulunduğu yere varıyordu. Onların

önünden geçilerek Birger Jarlsgatan'a yeniden çıkılabiliyordu.

"Haftada kaç defa yapılıyor bu gezintiler?"

"Mevsim kış da olsa havanın yağışsız olduğu, haftanın bütün günleri. Belki pazar günleri dışta tutulmalı. Caddelerin karla kaplı olduğu günlerde de. Bu kuzey kentinde insan pek üşümüyor. Ama en çok bahar günleri, o çok geciken ilkbaharda da, güneş ışığının erguvanlaştığı sonbaharda da. Birger Jarlsgatan'da caddenin karşısına düşen yeniden *restore* edilmiş pasajın içine giriyordum. Yüksek tavanlı, duvarları tahtalar yerleştirilerek süslenmiş, parfümeri mağazalarıyla İrlanda tarzı bir bistronun bulunduğu pasajdan Norrmalmstorg Alanı'nın kıyısına çıkılıyor. Yakında, karaya bir köprüyle bağlı, bir adaya kadar işleyen tramvayların durağına yakın bir yere. Solda, yolun karşısında ünlü KB lokantası ile onun barı var. Şu üzeri mozaiklerle süslü antik yapının alt katında. İlk yıllarımda, o camları bir perdeyle kapalı, sokağa bakan, yukarıdaki camlarından güneş ışığının vurduğu barda ne kadar da çok vakit geçirdim. O bir türlü gecenin gelmediği mayıs ayı, haziran ayı akşam vakitlerinde. Size *"Akşamüzerleri Gidilen Bir Bar"* adlı bir hikâye de yazdığımı söyleyeceğim. Bilmiyorum –belki gözünüze çarpmıştır– bu kentte, ilk aylarda –o uzun aylarda– duyduğum yalnızlığı, insan ilişkilerindeki kopukluğu, insanın kendisini tutuşunu, başkalarına açılmanın zorluklarını yansıtmıyor muydu? Daha da önemlisi yeter ölçüde açık, kısa, sert miydi o metin? Fazlalıklardan arınmış mıydı? O uzun günleri, kuzeyin ışığını yansıtıyor muydu? Issız bir adaya çıkmış gibi, bambaşka bir kentte, kendi ıssızlığını yaşadığını? Kimbilir, size içtenlikle açıklayayım. Çeşit çeşit harflerle basımlarını –birkaç basım doğal olarak– görmedikçe anlamıyorum, kendi yazdığım bir metnin bir değeri olup olmadığını. Sonra tam 'iyi' diyebileceğim bir sırada bir sözcüğü ya da sözcükteki hecelerin seslerini fazla buluyorum. Ya da uygun düşmüyormuş gibi geliyor kimi sözcüklerle sesler. Kimi sözcükler hareketli

sanki. Böylece anlıyorum insanın kendi yazdığı bir metni değerlendiremeyeceğini. Sonra, geçen yıllarla, okumalarımla, anlıyorum ki bu yazınsal metinleri kavrayabilmek için, birçok ayrı konumda da görmek gerekir onları. Konuyu dağıttım sanırım. Gezimi anlatıyordum size. Norrmalmstorg'dan sonra Norrlandsgatan'a çıkıyorum. Şimdi adını *Marché* yapmış olan eski *Gateau* Kahvesinin önünden, onun yarı loş görünen içerisine bakıyorum. Ön bölümde bir sütlü kahve içmeyi canım çeker mi diye düşünüyorum. Bu öğleden önce vakitlerinde eğer bomboşsa kahve, karşıya geçip Nordbanken'in büyük merkez binasının altından geçen (L) biçimindeki pasaja doğru yürüyorum. Orada, (L)nin köşesinde bulunan dörtgen biçimindeki tezgâhta içiyorum kahvemi: espresso ya da çok büyük bir fincanda olmayan sütlü kahve. Oradaki dükkânlarda çalışan genç kadınlar da geliyorlar oraya. Bazen de, bu kentte yaşayan, buralı tanınmış bir yazara ya da İngilizce gazetelerini okuyan turistlere rastlıyorum."

"*Burada bitiyor mu gezinti?*"

"Hayır. Çok yorulmuşsam, pasajın çıkışındaki Hamngatan (Liman Caddesi) üzerindeki otobüs durağında otobüs bekliyorum. Eve ulaşmak, arka odadaki, küçük sokaktaki ağaçlara bakan, masama oturmak üzere. Ama çok defa zorluyorum yürümeye kendimi. Yürümek istiyorum. Fakat, yürüyüş yolunun bundan sonraki zorunlu bölümü giderek tatsızlaşıyor. Hamngatan'dan hafif meyille Sergelstorg'a çıkış, pazar yerini geçme, sonra Drottninggatan yoluyla gide gide cansızlaşan, insansızlaşan sokaklar... Onun için betimlemeyeceğim onları. Bomboş sokaklarda Ingmar Bergman'ın ilk filimlerinden birinde imgelediği gibi, kaldırımlarda açılan boş mezarlar var sanki. Işık, insansızlık, yapı tarzı, küçük, boş pencereler, loş ev içleri düşündürtüyor bunu. Böylece dağılmış bir zihinle bitiriyorum gezimi. Ortalama dört kilometre tutan bu kent içi labirentimi. Gövdemi hareket ettirmek, günümü bölmek için. Düşüncelerimi dağıtıyor bu gezintiler. Gene de içine, kentin

kent-merkezi olan, az da olsa kalabalık bir kenti andıran bölümlerinden güzel şeyler doluyor. Estetik! Kadın güzelliği! Görsel güzelliği en ön plana almış bir yaşam biçiminin, her şeyi inceden inceye düzenlemiş estetiği. Çok genç yaşlarda fark etmiştim, sokaklarda gezintilerin insanı açtığını. Gördüğü nesnelerin insanın içine dolup da, ruh sıkıntılarını azalttığını. Kentler, sokaklar... uzun yürüyüşler. Eski Istanbul'da, sonra ayak bastığım bütün Avrupa kentlerinde yaptığım yürüyüşler... Ağaçlar, kentin dış mahallelerine işleyen tramvaylar... –Köln'deki tramvayları düşünün.– Kentlerin, ayrı ayrı giyim biçimleri olan, sana yabancı insanları. Değişik yüzler, senin ilk defa gördüğün değişik yüzler üzerine yaptığın yorumlar. İnsanların yerleşmiş oldukları, imar ettikleri, her gün içinde dolaştıkları bu büyük yerleşim bölgeleri. Kendini insan olarak hissettiğin kentler... Bütün bu gündelik gezilerde beni zaman zaman rahatsız eden, sık sık dolaştığım bu kent merkezinin yoğun bir alış-veriş merkezi olmasıydı. Ticaret beni sıkıyor. O, sadece kahvelerde en aza indirilmiştir. Orada öznel özgürlük var. Ama Galata kulesi gibi bir Orta-Çağ Ceneviz Kulesi yok burada. Ne de seni o gizemli geçmişe çağıran bir şey. Günlük ticaretin sıkıcı havasını dağıtan derinlemesine bir büyü. Hayır, hiçbiri yok. Eksikliğini duyuran da bu zaten. Kentini yitiren insanın yeryüzü ayaklarının altından kaymıştır. Ama o kent... o kent de can vermiyor mu artık?

"*Böylece tekrar, içinde yaşaya yaşaya kentler de bir labirente mi dönüşüyor*?"

"Bunu insanların yarattığını sanıyorum. Hem kentleri bir labirent halinde yapıyorlar, hem de içlerindeki kentin labirentlerini yaşıyorlar, orada dolaşıyorlar."

XI

Tures Kahvesinden Görünüş

"*Gezintilerinizi uzattığınız, Stureplan'daki galeri yeni yapılmadı mı?*"

"Yeni yapıldı. Beş yıldır var. Bu yılın bahar aylarında, beşinci açılış yıllarını kutladılar galeride yer alan dükkânlar. Şimdi o yeni alış-veriş merkezinin alana bakan yüzünde *Sturegallerian* yazmakta. Kentin içindeki yürüyüşlerde –zaten son yıllarda, kenti benim için küçük bir labirent haline dönüştüren o yürüyüşlerden başkasını yapmıyorum, gümrük kapılarına uzanmak içimden gelmediği gibi Kalberg kanalı kıyısında da yürümüyorum– (labirent! çünkü bütün bu yürüyüşlerde hep aynı yollardan geçip, aynı yere, evime, arka tarafa, ağaçlıklı geçide bakan penceremin önündeki masama gelmiyor muyum?) son aylarda, size anlattığım gibi, bu yörede yolumu biraz değiştirerek uzatmaya başlamıştım. Sture Galerisi'nin bir kapısından içeriye girsem de, öyle yapmayıp da Ulusal Kitaplığın bahçesi önünden geçen yolu izleyip, Östermalm Alanı'na doğru uzanan hafif meyilli yoldan, hemen sağdaki ilk sokağa sapıp (Kont Ture Sokağı) gene ana caddeye –Birger Jarlsgatan'a– doğru yürüsem de, biraz ötede galerinin bu sokağa açıldığı yerde bulunan Tures Kahve–Lokantasına varıyorum, özel bir cam bileşiminden (ortagon-cam adı verilen) yapılmış barı, ölçüleri iç açıcı olan, genç garsonlarla genç kızların hizmet ettikleri, kentin son yıllarda en çok tutu-

lan yerine. Tures'in karşısında çok daha eski olan, barıyla ve lokanta bölümünün sokağa bakan pencereleriyle, girişinde vestiyerde bekleyen bir kız, onun yakınında duran lokantanın şef garsonuyla –o 'kurbağa' anlamına gelen esprili ismiyle– *Grodan* lokantası yer alıyor. (Tures Kahvesine ışık o özel camlardan –çatıdaki– süzülerek geliyor, bu 'ortagon-cam' daha önce Milano'da, Brüksel'de, Londra'da Covent Garden'de denenmiş, Lennart Skoogh bulmuş onu), –hayır Grodan'ın müşterilerini hiç de azaltmış değil, sokağa daha çok insan çekerek belki de arttırmış– bulunuyor. Son aylarda, ortalama bir yıldır, hep oralara uğradım. Sadece yürüyüşümü uzatmak için değil, oralarda otururak kentin –kuşkusuz benim yabancısı olduğum, sonsuza kadar da yabancısı kalacağım kentin– ruhuyla, daha yakından ilinti kurabilmek için. O yeni şık, neşeli olmak isteyen, yaşamayı başka halklardan öğrenmiş gibi davranan, cuma günleri programını, kent gazetesi Eğlence-Rehberi'ne bakarak düzenlemek isteyen ruhla."

"*Eleştiriyor musunuz, alay mı ediyorsunuz anlamıyorum.*"

"Hayır, hiçbiri değil, yabancılığımı anlatıyorum. Daha doğrusu burasıyla kendi aramdaki derin uçurumu. Size birkaç somut şeyden söz edeyim, kimisi de istatistik gibi olan. 1580 yılında Stockholm'da oturan insan sayısı, sadece 9.000'idi, 1675'de 50.000'e çıktı, böylece bu kent, Avrupa'nın büyük kentlerinden biri oldu. Istanbul, Viking'lerin dilinde Miklagård'ın nüfusu üzerine size birşeyler söylememe gerek yok. Sonra sadece birkaç yüzyıl önce gelmiş Wallonlar var burada, yerlileşmiş Wallonlar; 1960 yılına kadar buranın halkı yabancı görmüş değil kendi kentinde. Birkaç yıl önce, güneydeki gümrük kapısının ötesine büyük bir küre yapıldı, *Globen* adı verilen, spor yarışmaları, rock konserleri, kalabalık etkinlikler için. Gerçekten kentin güneyinde, gümrük kapısına uzanan caddenin üzerinden bakılınca, bu geniş caddenin sonunda açılan, hiçbir anlamı da olmayan boşluğu, küre biçiminde

dev bir yapıyla doldurmuş olmanın mimarın başarısı olduğu düşünülebilir. Ama o sıralarda yayınlanmış bir kitapta yazar da –alçakgönüllülükle– şunları not ediyordu: Globen, modern bir Babil Kulesi'dir. Ama 532-537 yılları arasındaki beş yılda inşa edilmiş, 1453'de cami haline, 1934'de müze haline dönüştürülmüş olan Istanbul'daki Aya Sofia karşısında ne ifade eder ki? Böyle işte, buradaki halk sahip olduğu şeyler üzerine titriyor, ama eleştirmekten de geri kalmıyor."

"*Eğlence-Rehberi'nden söz ediyordunuz.*"

"Eğlence-Rehberi, burada Nöjes Guide denilen, sadece kentteki lokantaları, eğlence yerlerini, sinemaları, show'ları gösteren gazete. Gerçekten Tures'in barı çevresinde çok şik insanlar vardı. Bu gazetedeki Tures'in küçük ilanında yer aldığı gibi Fransız modacı Pierre Cardin'den giyinenler de. Tures'in reklamı gazetede: "...bir cuma günü, Pierre Cardin giysilerinin savrulduğu yerde..." diye başlıyordu. Reklam işte! Bu ülkenin hemen hemen bütün öteki insanları gibi, birbirleriyle kolayca tanışıp dost olamıyorlar, lokantaya geldikleri gruplarıyla –eğer iki kişi gelmişlerse iki kişi (gene öylece)– kalkıp gidiyorlardı. Ama bütünüyle buraya toplanan kalabalık –özellikle cuma günleri, (pek çok genç insan da oluyordu aralarında) –gene de kentin geleneksel yaşantısına göre daha neşeli (kimbilir böyle söylenebilir mi?) daha 'açık' bir topluluk oluşturuyordu. Bu Tures'in yüksek sandalyelerle ulaşılan barını da sevdim, güneşli havalarda oturulması daha zevkli olabilen, sokağa doğru uzayan, yemek yenilen masalarını da. Yaza doğru, batma vakti yaklaşan, batıya devrilen, ama gene de batışı uzun saatler alan güneş, sokağın sonuna yerleşerek, eflatun rengine çalan durgun ışıklarını gönderiyordu. Ya da bardaysanız, kentin en şık gençleriyle seçkinleri arasında, o yüksek yerde, kendinizi bütün bir kentin yaşamını seyrediyor hissediyorsunuz. Ya da bir kadın arkadaşınızla karşılıklı yemek yemekteyseniz, kendinizi onun iç dünyasının sorunlarına eğilmiş bulursunuz. Bu ülkede satılan

çekme sert bira da, sanırım insanın başını tuhaf bir buğu gibi sarıyor ve içsel sorunları çıkarıyor yüze. –O sokakta (Kont Ture Sokağı/Grev Turegatan) Grodan lokantasının iç bölümünde ya da güneşli havalarda, kaldırıma konulmuş masalarında ya da Tures'in yüksek barında kaç günler oturdum. Sabahları, öğleye doğru giden vakitlerde, öğlen yemeklerinde, öğleden sonraki vakitlerde. Bu itinalı, güzel yerlerde, içine sokağın yaşamının da karıştığı, bitmeyen, belki de ben yaşadıkça bitmeyecek olan (çünkü bunca değişmelerden sonra nereye dönebilirim ki artık?) yolculuğumu düşündüm. Her şeyin daha açık seçik göründüğü bu vakitlerde. Tures Kahvesi'nden görünüş... oturduğum bu yüksek taburelerden, güzel çizgileri, ışığı süzen cam siperlikleriyle oldukça şık olan bu bardan baktığım kendi hayatımdı. Ulysses'in o uzun yolculuğuna dönüşmüş olan hayatım. Geçmişinden koparak ayrı düşmüş, artık geçmişi de yaşanmış bir düş haline dönüşmüş olan kendi hayatım, zaman zaman karabasana dönüşen, gördüğü düşün korkunç hayaletlerinden kendini kurtaramayan, nereye –kendi öz adasına, İthaka'ya mı?– (kimbilir kaç İthaka yarattın bu yolculukta) döneceğini bilmeyen, gençliğinin İthaka'sını yeniden benimseyebileceğine inanmayan, böylece içinde yaşadığı gerçekle de güçlü bağlar kuramayan, gemisinin rotasını nereye çevireceğini bilmeyen, sade güneşi, ışığı, ağır ağır değişen iklimleri izleyen, ölü sulara atılmış bir teknede yol alarak... geçmişinin kölesi değil ama, bir gelecek tasarımına göre de biçimlenemeyen bir varlık... Suların üzerinde yüzüp duran. Rüzgârların sarstığı. Açık havalarda yüzeyi kıpırdamayan denizlerde yol alan. Bulutların arasından görünen güneşi seyreden. Yeryüzünün tükenmeyen büyüsüne kapılmış biri. Sonsuz denizler yolcusu. Hayır, yanlış anlamayın! Ne bir düşmüşlükten söz ediyorum ben, ne de bir pişmanlık dile getirmek istediğim. Döneceğim kenti yeniden sevemeyeceğimi biliyorum. Öyle bir değişti ki o! Şimdi sokaklarında tanımadığım, yabancı yerlerden gelen korkunç bir kalabalık dolaşıyor. Böyle-

ce rotam değişti benim de. Şimdi, artık bu uzun yolculuğun sonunda İthaka'ya varsam da, ürkmüş gözlerle seyredeceğim onu. O kentte sadece eski siluetlerden bir ikisini bulacağım. Böylece geçtiğini anlayacağım yılların. Sonra yeniden değiştireceğim yönümü. Bana o kadar da yabancı gelmeyen başka bir yer aramak üzere. Böylece durmadan sürecek serüvenim."

XII

Stureplan

"Kaptensgatan'da ilk oturduğum ev, kentin yeni eğlence merkezi Stureplan'a yakındı. Dram tiyatrosunun yakınından oraya uzanan caddenin –Birger Jarlsgatan– kentin tek canlı yeri olduğunu söyleyeceğim. Oraya gidince, insan büyük bir kentte olduğunu hissediyor, gündelik kaygılarını atıyordu üzerinden. Bu kentte yaşarken, bir büyük kentli olarak, tek ferahlık duyduğum yer orasıydı: Stureplan."

"*Orayı bana biraz anlatmak ister misiniz?*"

"İlk Çağ'da da var olan, Orta Çağınsa, belki, en büyük kenti olan Istanbul'dan gelen birisinin, bu küçük, temiz kenti 'tarihsiz' bulmasını bir yana bırakın, insansız da bulması pek mümkün. Çok az insan var burada ve kentin canlı yerleri öylesine az ki!.. Birger Jarlsgatan, kentin gelişmesine uygun olarak, yüzyıl başında açılmış bir cadde. Çünkü Dram Tiyatrosunun büyük, *art-nouveau* yapısının yakınında bulunduğu körfezden öteye doğru uzanan sahil yoluna, zenginler büyük, taş, sağlam duvarlı apartmanlarını artık kurmuşlardı. Bu sahil yolu, şimdi üzerinde müzelerin, hayvanat bahçesinin, lunaparkın, eski tarz ahşap yapılarda yer alan lokantalarla, zenginlere özgü ahşap köşklerin bulunduğu adaya doğru uzanıyor. Ada ile kara parçası arasında bir köprü var sadece. Durgun su orada bir kanal kadar daracık. Dram Tiyatrosu da, kuşkusuz, yüzyıl

başında yapılmış. Biraz ötede sokak içinde, gerçekten 'sinema-tapınağı' denilebilecek büyük, eşsiz güzellikte bir sinema yapısı var: Röda Kvarn (Kırmızı Değirmen) Büyük liman caddesinden 1915'de bu sokağın üzerine taşınmış bu yapı. Sinemanın ciddiye alınması gereken bir sanat olduğunu gösteriyor bu geniş bina. Yeni burjuvazi, sanatı ciddiye alıyordu sanki. Onun girişinde en eski filmlerin tahta üzerine büyütülmüş afişleri duruyor. Kentin en eski büyük caddesi Kral Caddesi, bu geniş cadde Birger Jarlsgatan'a, Sture Alanı'nda birleşiyor. Bu caddelerin birleştikleri yerde Carl Curman'ın yaptırdığı Türk üslubunda, havuzlu, ünlü hamam vardı. Şimdi bu hamam, orada binalar arasında açılan, arkadaki sokağa ulaşan, büyük, modern bir galeri içinde kaldı: Sture Galerian. Sture Hamamı (Sturebadet) Türk-Roma tarzı ama, ön-yüzü Venedik'teki Vendramin-Calengi'nin ön-yüzünden alınma. 1922'de, güneydeki ulaşım merkezi Slussen'le Stureplan'ın tramvay bağlantısı da kurulunca, alan büyük bir canlılık kazanmış. O zamanlar altı hattın vagonları geçiyordu buradan: 1, 5, 6, sonra da 2, 10, 14, no'lu tramvaylar. Daha önceleri, tek hat üzerinde gidip gelen atlı tramvay vardı kuşkusuz. 1891'de yapılmış bir gravür görmüştüm. Onda, Stureplan'a ön-yüzü bakan eski Hotel Anglais görünüyor, otelin önünden atlı tramvay geçiyordu. Hotel Anglais'nin o güzel, geniş cephesi yok şimdi. Anlaşıldığına göre, bir köşesi –o güzel kuleli köşe– arta kalmış o yapıdan. Ortasından yol açılmış. Bugünkü Hotel Anglais ise ilginç olmayan yeni bir yapı. O dönemde, iki ana yol arasında kalan Hotel Anglais *bir zamanlar* yazarların buluştukları yermiş. Şimdi –bu yeni hayat biçimleri içinde– orada buluşan yazarlar falan yok. Gençler dolaşıyorlar bu canlı mahallede. İşlerinden çıkan iş adamları, sekreterler. Arkada Kont Ture Sokağına (Grev Turegatan) uzanan, galerinin ulaştığı yerde yüksek tavanlı Tures Kahvesine gidiyorum ben. Cuma akşamüzerleri kahveyi birahane olarak kullanan kalabalığın, günün en ünlü modacılarının giysilerini taşıdıklarını anlattım size

sanırım. Böylece burjuvazinin yarattığı mahalle bu galeriyle daha da canlılık kazandı. Pek çok butikle kahveler, lokantalar var bu galeride. Her şeyini özenerek yapan bir halk. Zenginleştikleri zaman dünyanın birçok mimarlık başyapıtına özenmişler. Onlara benzeyen şeyler kendi kentlerinde de olsun istemişler. Sonra, kendileri de mimarlık üslupları aramışlar. Alman Jugend üslubunun etkisinde kalmışlar ama, örneğin ulusal-romantik bir mimarlık üslubu da yaratmaya çalışmışlar. Bu kırmızı tuğladan yapılmış büyük yapılar, sebze, meyve, et, balık halleri, okul binaları bunun sonucu. Şimdi de sürüp duruyor bu arayış. Stureplan'ın üst bölümünde uzanan uzun, geniş, ağaçlar altındaki Karlavägen'i gördünüz mü? Bir gezinti yeri orası. İki yanlı, gidiş ve geliş yolları ortasında ağaçlar bulunan bir bulvar, 'Esplanade.' Yayalar için gezinti yeri. Berlin Esplanadlarının izlerini taşıyor. Zaten Berlin'e özenilerek yapılmış. Ama kalabalık, canlı bir yerden başlayıp, canlı bir yere ulaşmıyor. Daha doğrusu ulaştığı bir yer yok. Bu bir iki kilometrelik yolu yürürseniz, kentin bitiminde yer alan radyoevine varıyorsunuz. Oradan ötesi de kırsal kesimler artık. Bu kentin en büyük eksiği –benim içimde duyduğum– nüfusunun az olması, insansızlık. Yaşamayan bir kent sanki. Sınırlı ölçüde yaşayan. Şurada ya da burada. Stureplan'daki lokallerde, eski kentteki, güney mahallesindeki kimi yerlerde... hepsi bu. Ne vızır vızır işleyen taşıtlar var burada, ne de sokaklara taşan kalabalık. Sadece gün boyunca Stureplan'da rastlanabilir o kalabalığa. O da bir ölçüde. Alandan biraz uzaklaşınca o insanların azaldığı, güneşin belirsiz bir aralıktan vurduğu, aydınlığın gözü aldığı o bomboş sokaklarla, gölgeli, boş avlularla karşılaşmak üzere."

XIII

Kıyılarından Seyredilmiş Kentler

"*Akdeniz kentlerini de gördünüz mü?*"

"Oldukça genç yaştaydım, Pire Limanı'na yanaştı gemim. Derin, mavi bir deniz vardı. Geminin gövdesinde çırpınan –aşağılarda– denizi görünce, içimde o büyük savruluşu, bitimsiz özgürlüğü, uçup gitmeyi simgeleyen 'Akdeniz serüveni' ile ilgili güçlü bir kımıldama duydum. Herkese gelebilir bu duygu; öyle sanıyorum ki sorun kendini ona bırakmak ya da tutmaktır. Akdeniz'de her şey uçucuydu: sonsuz güneşli, mavi, bana uçsuz bucaksızmış gibi görünen deniz de uzak kıyılara, Afrika'nın beyaz sahillerine kadar uçuşuyordu. Oradan sonra da serüvenine devam etmek üzere. Atina kentinin yüksek binalarını uzaktan gördüm. Beyaza çalan rengiyle şehir, beni içine çekiyordu. Her şeyden arındığımı, Istanbul'da içimi doldurmuş olan her şeyi –tutkuları, karmaşaları, insan isteklerini– çok geride bıraktığımı hissettim. İlk defa ülkemin dışına çıkıyordum. Hayır, sadece ülkemin dışına çıkmak değil, kendimi de yitebileceğim kadar uzaklara sürüklemekti bu. Önünde diz çökülmesi gereken serüven kokusu. Öyle sanıyordum. Denizdi bunu bana duyuran. Ufuklarında özgürlüğün kaybolduğu sonsuz bir genişlikti Akdeniz. Güneşe doğru akan dalgaları gördüm. O zaman Pire Limanı'yla onu çevreleyen kent, henüz Atina ile birleşmiş değildi.

"Sonra?"

"Sonra Cenova'yı gördüm.. Limana yanaşan gemimden. Orada GALATA'ya benzeyen bir şey vardı: taşların rengi, hafif sırta doğru kurulmuş yapılar, yapıların aralarında yükselen kuleler... Tramvayların işlediği alış-veriş merkezi içinde, kentin o eski kesiminde, binaların o yüksek birinci katlarında açılmış pasajlar içinde oturdum. Ana caddeye çok yakın bir yerde, bir ikinci katta İtalyan yemekleri yedikten sonra, orada, caddede, geniş gezinti yeri üzerine konulmuş küçük masalardan birinde otururak kahve ve konyak içtiğimi, geceyarısını yolculuk arkadaşımla birlikte orada geçirdikten sonra, karanlık sokaklardan limana döndüğümü hatırlıyorum. Gemi biz uykudayken kalkacaktı. Cenova! Galata'nın bağlı olduğu kentti işte. Ben onu gördüğümde yirmi beş yaşındaydım. O eski ticaretin, serüvenin, cinselliğin, zihni ışıldatan zekânın zamanla aşındırdığı, köhneleşen kent. Bugünkü Istanbul gibi."

"Venedik'i de gördünüz mü?"

"Evet. Tanrı'ya şükür! Çok kısa da olsa gördüm. Güneş batıyordu ve ben tren istasyonundan çıkmış Büyük Kanal'ın göründüğü yere, kiremit rengine çalan yapılara vuran ışığa bakıyordum. Sular üzerinde yüzen yaşlı Venedik, Istanbul'da yaşarken hep kendisini çağrıştıran kentti. Gördüm onu. Böylece kıyılarından seyrettim o kentleri. Trieste'yi, Napoli'yi, Marsilya'yı... Kuzey Akdeniz kentlerini. Kuzeydeki kentleri görmeden, Gotland Adası'ndaki Visby kentini çevreleyen surlar içindeki taş döşeli sokaklarda, Amsterdam'da hüzünlü kanal kıyılarında dolaşmadan çok önceleri. Böylece uzadı ve zenginleşti yolculuğum. Akdeniz'de kulelere vuran ışık gözlerimi kamaştırdı. Bilmiyorum neydi kentlerde beni kendisine çeken. İnsanların yaptığı bu yapılar, bu sokaklar, bu kemerler, suyolları, kanallar, balkonlar... mıydı? İnsan emeğinin, bin çeşit yaşamın birikmişliği miydi? Mimari mi? İnsandan gelen her şey mi?.. Kavrayamıyorum. Bir kentin ufkunda, deni-

zin üzerinde ya da kentin yükseltilerinde batan güneş kadar hiçbir şey ilgilendirmemiştir beni. O değişen, koyulaşan, kentin sokaklarına dökülen ışık. Gökyüzüne karışan yeryüzünün ışığı. Böylece, sadece içinde yaşadığım –kimisinde uzun zaman– kentler değil, kıyılarından seyredilen kentler de girdi yaşamıma. Açık seçik farkında olmadan yaşadığım kentlerdeki o gündelik gezintilerimde, ben gündelik hayatımı yaşarken, onlar da bilincimin altında yatıp durdular. Güneşin vurduğu pencere camlarını gözümün önüne getirdim durdum. Kimbilir, belki de, özlem olarak, zihnimden hep kaçıp gitmek düşüncesini atmadan, kentlerin imgelerini kendimle birlikte taşıdım."

XIV

Bir Labirent Olarak Galata

"*Kuşkusuz siz çok daha başka bir şehirden geliyorsunuz.*"

"Evet. Çok başka bir şehirden geliyorum ben. Buraya hiç benzemeyen bir kentten. Oldukça uzaktan. Denizlerin ve boğazların birleştiği, nehir yollarının açıldığı Karadeniz'in dibinde yer alan başka bir kentten. Denizler arasında yüzen Istanbul'dan. O çok eski kent Bizantium'dan. İklimi de, ruhu da, rüzgârları da, gökyüzü de, denizinin rengi de çok başka türlü olan bir yerden. Kuşkusuz o eski Bizantium'un ruhunu taşıyan bir yerden. O eski dönemlerde, bugünden neredeyse bin beş yüz yıl önce de orada, esas Bizans'ın kurulmuş olduğu yarımadadan, Haliç'le ayrılmış karşı kıyıda, kıyıdan yüksekçe bir tepeye doğru uzanan, yokuş yolları gerçek bir labirent gibi karışık Galata adlı bir mahalle de vardı. Benim, otuz yaş çevresinde, eski kuleyi gören yükseltisinde, tam beş yıl oturduğum. İşte o dönemde eski Bizans'a –başlıca binaları kırmızı tuğladan yapılmış o kente– en görkemli dönemini yaşatmış olan Justinianus, o mahallede, yakında imparatorluk tahtına oturacağı için kılık değiştirmiş olarak yaptığı gece gezintilerinden birinde, içerden vuran ışıkla aydınlanan bir vitrinin gerisinde gördüğü eşsiz güzellikte, gencecik bir fahişeye âşık olacak, onu da Bizans'ın kraliçesi yaparak tahta çıkacaktı. Vitrinde yer yer bir çeşit kırmızı renge dönüşen, sarı ve mavi bir ışığın içinde Teodora'nın o meslekle olgun-

laşmış, yuvarlaklıkları başdöndüren çıplak gövdesi vardı ve genç kadın, neredeyse vitrine kadar uzanan atlas kumaşlarla kaplanmış koyu renkli minderlerin üzerinde yatıyordu. Justinianus fahişenin kapısını çaldı, beraberindeki dört adamı, taş döşeli karanlık sokakta beklediler. Sokağa köşedeki bir şaraphanenin gürültüsü yayılıyordu, ötede parlayan başka vitrinlerde yatan ya da ayakta duran başka kızlar da vardı. Ve orada, perdesi çekilen vitrinin gerisinde, yakında imparator olacak olan prens, hayatında tatmadığı bir zevki tattı. Genç kadına dil dökerek, onu, ertesi gün prenslik sarayına davet etti. Böylece de kentin, bu kentten yönetilen ülkelerin, gelecek, zengin, sefih, parıltılı yıllarının kaderini çizdi. Aşağılaşmış olanla en yüce olanın, fuhuşla erdemin, acıyla zevkin en çok birarada yaşadığı kentti burası; Bizantium. İmparatorun tutumuyla, zaten kentin bütün sokaklarında yaşanan sefihce zevk, ülkenin en yüce katına da ulaşıyordu. Fahişe ile azize, sefihle imparator tam tamına birleşiyor, bu da kentin ruhunu daha da belirgin kılıyordu. Öylesi bir kentte büyüdüm ben. Kuşkusuz gençlik yıllarımda da, hem o mahalle Galata'daki, hem de onun ardında, tepenin bir düzlük olarak uzandığı eski bağlıklarda kurulmuş mahalle Beyoğlu'nda, bütün o kirli arka sokaklardaki birleşme evlerinin, böylece sadece görsel olmayan, gövdenin bütün güçleriyle katıldığın o uğultulu 'insanların dünyası'nın –o kirli sokaklarında rüzgârların estiği, adı Istanbul'a dönüşmüş olan kentte– bir parçası oldum. O kentten bir parça. Meyhanelerde oturan, balık kokan sokaklarda dolaşan, kendisi de bir balıkçıyı andıran, argo konuşan, gününü yaşayan biri. Kuşkusuz Ulysses'in yolculuğuna benzeyen bir yolculuğa çıkmadan önce. Elbette bu sonsuz yolculuğa da çıkacağımı bilmeden."

"*Sizin hep o mahallelerden söz ettiğinize çok tanık oldum.*"

"Nerede ilk gençlik yılları, sonra da gençlik yılları geçmişse oralardan söz etmek istiyor insan. O lokalleri an-

latmak ayrı bir tat veriyor. İnsanın zihninde imgeleri yaşamaya devam etmiyor mu? Düşlerde, hep değişik biçimlerde ortaya çıkmıyorlar mı? Sözlerle de yeniden yaratılmak isteniyorlar sanki. Son haftalarda bir sabaha karşı, eski Çin'de geçen bir rüya gördümdü. Hem bir tramvay, hem de bir gemi olan acayip bir taşıtın tepesinde, sazlıklarla, sulara atılmış tahtalarla üzeri örtülmüş nehirlerin üzerinden geçtik. Ötede, tünele benzeyen bir yerlerden denizlere çıkmak üzere. Sonra bir yığın olay, entrika oldu bitti. Onları bir bir anlatmayayım. Rüyanin o benzersiz, buğulu havasına kapılmadan onu yansıtabilmek mümkün değil. Ama içine, romantik planda da olsa, cinsel bir şey girmeden tamamlanmıyor iyi bir rüya. Rüyanın sonuna doğru, sevgilisinin yanında Alman bir kızı öptüm. Neden olmasın? İstediğiniz kadar uzun yaşayın ya da yaşarken pek çok sevgiliniz olsun, gene de o yeni başlamış ilişkilerdeki güzel öpüşmelerin verdiği unutulmaz tatlar kadar güzel tatlar yoktur. Anlatmak istediğim o değil. Eski Çin'de, cadde ya da nehir olan yolda, o tuhaf araçla kayıp giderken, uyanışıma doğru oranın İstiklal Caddesi olduğunu düşündüm. Hiç de çok bilmediğim bir yerde değildim. O kadar yakından tanıdığım caddede. Eski Çin de ne oluyor? Benim dönmek istediğim yer orasıydı. Dönmek istediğiniz yer kentin sadece basit mahallelerinden birisi değilse, kentin nabzı orada atıyorsa, kentin merkezi olduğu halde, kendince seçkinliği olan insanlar oraya gitmeye cesaret ediyorlarsa, resim galerilerinden lüks fuhuşa kadar her şeyi kendi içinde barındırıyorsa, dahası, gündelik hayat –orada bütün canlılığıyla yaşandığı halde, mahalle kiliseleri, sinegogları, İslam dergâhlarıyla yüzlerce yıllık bir geçmişi de yansıtıyorsa, yükseklere tırmanan kimi sokakları bin yıl öncesinin zeminindeyse hâlâ, duvarlarının dibinden, bodrum pencerelerinden o yılların rutubeti duyuluyorsa, kentin en güzel, en bakımlı, kendini en çok inceltmiş insanları onun kahvelerini dolduruyorsa... unutulabilir mi o kent parçası? Kuşkusuz, senin yaşamının bir parçası o, belki de ta kendi-

si yaşamının. Daha yatılı lisede bir öğrenciyken buluşma evlerinin bulunduğu dar ve rutubetli sokaklarında gezindiğin –önünde uzanan yılların sana neler getireceğini bilmeden, hele yaz mevsiminde dönencesini değiştiren güneşi izleyerek, bu bitimsiz yolculuğa çıkacağını aklına getirmediğin dönemlerde, henüz hayat sana, sade o içinde yaşadığın kent olarak yansırken– caddedeki apartmanların, gizli, ışıkları perdelerle kapalı birleşme evlerinde, en güzel kadınlarla buluştuğun bir kentse orası, bütün o yaşanmış hazlar, imgelere dönüşerek ardından koşacaktır senin. İmgeler... imgeler... Beyoğlu'nun gri evlerinin damları üzerine yağan yağmur gibi yığınla görüntüsü... Tünel Alanı'na yakın, yüzyıl başında yapılmış Belediye VI. Dairesi yanından Kuledibi'ne inen oldukça dik yokuşta, Çinili Han adı verilmiş büyük bir yapının dördüncü katında beş yıl oturmuştum. Öyle sanıyorum ki Kuledibi'nin alttarafları, buradan birkaç yüz metre ötedeki mahalleler, Justinianus'un o güzel genç fahişe Teodora'yı vitrinde gördüğü yerlerdi. Önceleri Bizans kerhaneleriyle, Bizans meyhanelerinin, sonra da Ceneviz batakhanelerinin bulunduğu yerler. Oralarda, yakın yüzyıllarda, içlerinde Türk, Ermeni, Yahudi müziğinin çalındığı esrar tekkeleri vardı. İşte o mahallede, Çinili Han'ın yanında, ben 70'li yıllarda orada otururken, yoğun ilgi çeken bir apartman –çok güzel bir ön-yüzü vardı– bütün katlarıyla bir buluşma evine dönüştürülmüştü. Sadece bodrum katının üzerindeki birinci kat, yekpare camdan vitriniyle görünüşte bir mobilya mağazası olarak kullanılıyordu. Bense, sıcak yaz gecelerinde geniş dairemin Haliç'e bakan balkonundan birleşme evindeki çırılçıplak sevişmeleri istediğim zaman –hayır, özel bir merakım yoktu buna– seyredebilirdim. Şişhane'den Tepebaşı'na doğru kıvrılan yol, VI. Belediye Dairesi'inden sonra, Degucis evinin yanından geçiyor; tam oradan, evin önünden Tünel Alanı'na çıkan merdivenleri tırmanıp da, soldaki sokaklara saptığınızda, boydan boya birleşme evleriyle karşılaşıyordunuz. Tünel Alanı'na çıkmadan önce, orda, arkada,

Asmalımescit'e kadar uzanan o eski sokaklarda. O Fransız, İtalyan yapısı eski apartmanların aralık duran demir kapılarını açarak içeriye süzüldünüz mü, daha ilk kattaki taş avludan başlayarak, bir çıplak genç kadınlar cennetinde bulurdunuz kendinizi."

"*Başka nerelerde vardı bu buluşma evleri?*"

"Yıllara göre, hep bu Beyoğlu denilen büyük mahallenin, değişen çeşitli yerlerinde. Benim öğrencilik yıllarımda Beyoğlu'nun ana caddesi ile Tarlabaşı Caddesi arasında yer alan yolların kenarındaki apartmanlarda, daha sonra Beyoğlu'nun Cihangir'e doğru uzanan sokaklarındaki evlerde, sonra Cihangir'in her yanında, her sokağında, bir tepeden Boğaz'ın girişine ve Marmara Denizi'ne bakan bu mahalleye giden Sıraselviler Caddesi'nde, Cihangir Caddesi'nin çevresinde, sonra Galatasaray'da, uzun yıllar Tünel Alanı'nın arkasındaki sokaklarda, Şişhane'de, Asmalımescit'de –bir dönemde hemen bütün evler birleşme evi haline dönüşmüştü– daha sonra Elmadağ'daki ara sokaklarda, Nişantaşı'nda, hatta Kurtuluş Caddesi'ndeki büyük apartmanlarda, Şişli'de, daha saklı dairelerde... Bir ara da valiliğin özel izniyle birleşme evleri açılmıştı. Yapılan açıklamaya göre, sevişmek için evleri olmayan çiftler, o evlere gidecekler, birkaç saatliğine bir oda kiralayacaklardı –ama nerde kaldı o niyet– fuhuşla birlikte kurulmuş, fuhuşun her rengini gecenin karanlığında, gündüzün ışıkları altında yaşamış olan bu kentte fahişelik o kadar yaygındı ki, valiliğin isteğiyle açılan bu evler, hemen lüks birleşme evleri haline dönüşüverdi. Çoğunlukla Tarlabaşı Caddesi'nden Kasımpaşa sırtlarına doğru inen sokaklardaydı bu evler. Bir gece üç arkadaş o evlerden birine gittikti. Morumsu kırmızı mavili boğuk bir renkle aydınlanan salonda çok güzel kadınlar oturuyorlardı. Çoğunlukla dolgun bacaklar, iyi gelişmiş bir vücut, boyalı gözler, kuaförde yapılmış saçlar... Gizli buluşma evlerindeki kadınlar kadar çıplak değillerdi, ama gene de bacakların büyük bir bölümü, göğüsler, kollar açıktaydı. Yarı amatör bir fuhuş havası esiyordu

orada. Kadınların bir bölümü, bütün bütüne, Teodora'nın iç gıcıklayıcı mesleğini seçmiş değillerdi. O evin parfüm kokan havasını unutamam. Bir kadınla yattım ve bu profesyonel bir birleşmeye benzemeyen birleşmeden neredeyse onunla yakın dost olarak yataktan kalktım. İkinci katta süslü bir odaydı. Geniş, pirinç, eski stil bir karyola vardı. Oda eşyalarla doluydu ama, gene de çok zevksiz döşenmiş değildi. Arkaik halk genelevlerini saymıyorum size. Diyeceğim, ta Bizans zamanından beri, Istanbul limanına yakın bir yerde, Galata'da olan, günümüze kadar gelen Yüksekkaldırım'ı, Beyoğlu'nun arka sokaklarından birini boydan boya kaplayan Abanoz'u, Kasımpaşa'va doğru inen sokaklara dağılmış Ziba'yı, Beyoğlu'nun başka yerlerinde –lüks mahalle Ayazpaşa'da–, Boğaz'da, sırtlardaki kimi eski konaklarda da bulanan birleşme evlerini... Her çeşit fuhuşla, şehvetle, boşalmayla yoğrulmuştur o kent. Fuhuş o kentin ruhudur. Yirmi beş yaşından sonra dünyanın cinsellik üzerine kurulmuş başka kentlerini de gördüm: Venedik'i, Napoli'yi –kiliseler külliyesi ve sevişme kenti olarak göründü bana Napoli–, Roma'yı, Paris'i... Ama mazgalları, kaleleri sulara uzanan kent Istanbul'da olduğu kadar çok... cinsellik... bilmiyorum başka nerede vardı? Bir fuhuş kentiydi Istanbul, insanların rutubetli sokaklarında, şehvetin ardı sıra gezdikleri bakımsız kent. Bazen bir kadın gelir –caddedeki pastanelerden ya da ara sokaklardaki lokantalardan birinde oturuyorsundur– sana bir şey söyleyecek gibidir, yüzünde senin tanıdığın çizgiler bulamazsın, gizli bir derdi saklıyor gibidir, sorduğun zaman fiyatını söyler sana. Hiç de fahişeye benzemeyen birisi. Ama gerçek bir fahişe işte. Dolgun bacakları eteğinin altından belli olmaktadır. Bütün gece boyunca hemen hemen hiç konuşmaz kadın. Bu çeşitleri hayatını anlatanlardan değildir. Sadece zevk aldığı zamanlardaki iniltilerini duyarsın. Sabahleyin, bahçeye bakan penceresinin önünde fesleğen saksıları bulunan bir evde uyanırsınız. Bizans'tan beri değişmemiş bir bahçedir sanki bu bahçe."

"Bu türlü bir kentten sonra, bu kuzey kentinde yaşamaya alışmak zor değil mi?"

"Uzaktaki Istanbul. Gemimin demir aldığı yer. Denizler, boğazlar, haliçler arasında, alçak tepeler üzerine yayılmış birikinti. Kokular, rüzgârlar, durmadan değişen ışıklar kenti. Bir gün bir filimde Istanbul limanına doğru yol alan bir geminin, Marmara girişinde, güvertesinden çekilen sahneleri izlemiştim. Filmin sonuydu bu. Gemi Topkapı Sarayı açıklarında yavaşlamıştı. Gemide işlenen bir tutku cinayetinden sonra, sabah buğuları altında karşıda Galata, bu sol yanda da minareleriyle eski Bizans, denize doğru, mazgallarla örülmüş –geçmiş yıllarda yaşanan dehşeti yansıtarak– hafif yükseltileriyle, bitmeyen, bitmeyen bir tutku, ihtiras, despotizm, gurur görüntüsü vererek, suların üzerinde yüzüyordu. Ben, bu tarihsiz kuzey kentinin, kadife koltuklarla dolu karanlık sinema salonunda, o ardında bin çeşit insan çığlığı saklayan, ama gururla örtünmüş yarımada karşısında, nereye ait olduğumu yeniden anlayarak sarsıldım. Oraya, kolayca dönemediğim o kente aittim işte. Istanbul'a. Gemilerle limanına girdiğim Bizans! Kuşkusuz oydu çağıran beni o duyguları öğüten taş labirentine. Oraya gidecek, sevecek, sevilecek, reddedilecek, rutubetli, dar, gölgeli sokaklarında yürüyecek, merdivenli yokuşlarından çıkacak, önce çarmıha gerilecek, sonra ıslak bir çamaşır olarak bir yere fırlatılacaktım. Düz taştan yapılmış çok eski sokaklarına, kiliselerinin gölgelik, durgun avlularına, günlük kokusu içindeki kilise ya da genelev içlerine... Herkesin seni unuttuğu bir vakitte iklim seni sarıp sarmalayacak, kızarmış balık ve rakı kokusunun yayıldığı düzayak meyhanelerine bırakacaktı. Şehvetle sarsılacak, hazzı yaşayacak, mutluluk duyacak, sonra da hüzünlenecektim. İklimden ve kentten yağan hüzün, içinde yaşarken, seni kuşatacak, orada, yalnızca Istanbul'da duyulan bir sarhoşluğu duyacaktın. Kuşkusuz ustalık isterdi bu. Orada, Istanbul adı verilen yerde, (o yarımadalar arasında yer alan bu büyük birikinti –varamadığım o kent–) yaşadı-

ğı karmaşa içinde orada dururken, onun ardımı bırakmayan hayalini zihnimde taşıyarak, burada bu kuzey kentinde, kentin benim için küçüklü büyüklü labiret olan caddelerinde dolaşıyordum; ardından Ulysses'in teknesiyle, Akdeniz güneşinin altında o adadan o adaya yol alması gibi, trenlere, gemilere, uçaklara biniyor, eski Avrupa'nın birçok kentinin istasyonlarına, iskelelerine, hava alanlarına iniyor, sokaklarında geziniyor, iyice belirleyemediğim bir şeyi arıyordum... kaçıp giden, iyice belirsizleşen, sonra gene bütün canlılığıyla geri gelen bir şeyi... Bu bitmeyen yolculukta. Bir gezginin ya da bir sürgünün yolculuğunu andıran... Güneşin battığı saatlerde, hep yeni ayak bastığım, küçüklü büyüklü kentlerde buluyordum kendimi. Sonra gene güneşi izleyerek. Bitmeyen bir yolculukta. Sınırlarını zorlayan zihnimde hep o Bizans'ın, Galata'nın, krallık sarayının mazgallarına vuran vahşi denizin hayali, hep o hayali izleyerek, derin bir sallanış içinde –açık denizde Ulysses'in gemisinin sallandığı gibi– hep o kaçıp giden, sonra da geri dönen hayalin ardında –bütün hayal ardında koşan yaşamlarda olduğu gibi– ömrümü tüketerek, işte böylece... (daha ne bekleyebilirdim ki?..) bir defa Galata'da başlamışsa hayatın."

XV

Teodora

"Aslında Bizans'ın gündelik yaşam gerçeğiyle ilgili kaynaklar çok azdır."

"Biliyorum. Ama biz çocukken Bizans kalıntıları arasında büyüdük. O fırınlanmış tuğlayla inşa edilmiş yapılar bugün de yaşıyor. Önemli kiliseler restore de edildi. Duvarlara sürülmüş sıvalar sabırla kazındı. Arda kalan mozaikler çıktı ortaya. Fakat söylediğiniz doğru, Bizans'ın gerçek yaşamıyla ilgili iki tarihçiden söz edilir daha çok. Bunlardan biri –siz de bilirsiniz– Justinianus dönemi, sarayın resmi tarihçisi Prokopius'tur. Bu adam resmi bir tarih yazdığı gibi, bütün olumsuzlukları abartarak, öfkeyle dolu, gizli bir tarih de yazdı. Gizli tarihinde Justinianus'la Teodora'ya yönelttiği aşağılamalar inanılır gibi değil doğrusu. Öteki önemli tarihçi de saray şairi Romanos. Ama Bizans bizim için sadece kitaplardan öğrenilecek bir şey değildi ki. Onun kalıntıları arasında büyüyen insanlar için. Orada, biz büyürken de, Bizans söylenceleri hep anlatılmaya devam etmekteydi."

"Prokopius'un bu olumsuz tarihine yazdıklarına ne demeli?"

"Ne resmi tarihine, ne de gizli tarihine tamı tamına inanmalı. Zaten iki zıt tarih yazması da, ikisine de tam inanmadığını göstermiyor mu? Bizans'ta dönemin aristokrat aileleri Justinianus'u sevmiyorlardı zaten. Prokopius

550 yılında, *'Peri Ktismaton'*da, Justinianus'u göklere çıkarır, ama aynı zamanda *'Anekdota'*da yerden yere vurur onu. Aya Sofia'yı da, Sina yarımadasındaki Katerina manastırını da Justinianus yaptırdı. *'Corpus Juris Civilis'* de onun yapıtıdır. Prokopius da, onun döneminde, ele geçirmek istediği birçok şeyi ele geçirememiş, kimi şeyleri de yitirmiştir. Bu büyük Orta-Çağ pazarında her şey maddi çıkara: paraya, gelire, araziye, gümüşe ve altına, maddi imtiyazlara dayanıyordu."

"*Teodora'nın fahişeliği doğru değil mi yani?*"

"Doğru doğru olmasına, ama Prokopius'un yazdıkları, gene de, akıl alır gibi değil."

"*Ansiklopediler bile, onun Hipodrom artisti olarak yetiştirildiğini yazmaktalar.*"

"Prokopius da yazıyor bunu: 'Teodora'nın babası Akasius sirk hayvanları bakıcısıydı. Yeşiller partisindendi. Anastanius imparatorken, Akasius, en büyüğü yedi yaşında üç kızını ardında bırakarak öldü: Komito, Teodora, Anastasya adlı üç güzel kızdı bunlar. Kızlar yeteri kadar büyüyünce, çok çekici oldukları için annelerince sahneye çıkarıldılar. En büyükleri olan Komito çoktan günün en tutulan orospusu olmuştu' diye yazıyor Prokopius. Sonra şunları ekliyor: 'Ondan sonra gelen Teodora'ysa esir kız gibi, uzun kollu küçük bir elbise içinde ablasına çeşitli konularda yardım ediyor, çoğu kez ablasının toplantılarında oturduğu sırayı sırtında taşıyordu. O zamanlar Teodora, olgun bir kadın gibi cinsel ilişkide bulunmak ya da bir erkeğin yatağını paylaşmak için yeteri kadar gelişmiş değildi ama, en aşağı tabakadan müşterileri ve esirleri tatmin için bir erkek fahişe gibi davranıyordu. Esirler, efendileriyle tiyatroya gelince böyle mide bulandırıcı biçimde kendilerini eğlendirmek fırsatını bulurlardı. Teodora, oldukça uzun bir süre, kendini bu doğal olmayan vücut alışverişine kaptırarak bir genelevde kaldı. Yeteri kadar büyüyünce ve tam olarak gelişince, 'ordu kalıntısı' denilen cinsten bir fahişe oldu hemen... Daha sonra tiyatroya girdi. Aktörlerin

açık saçık soytarılıklarının aracı halinde sahne gösterilerinin düzenli bir oyuncusu oldu. Çok zeki ve nükteleri çok keskin olduğu için çabucak ün kazandı.' Prokopius'un bütün bu yazdıklarının hepsine inanmak doğru mu?"

"Fahişe olduğunda kuşku yok. Ama Prokopius'un öne sürmelerinde derin bir öfkenin de izleri var sanırım. Hem de, birbiriyle çelişkili iki tarih yazmak, büyük bir sinizm değil mi?"

"Daha neler neler not etmiş Prokopius: 'Âşıklarını bekleterek alay ederdi ve sürekli olarak yeni birleşme yöntemleri uygulayarak şehvet düşkünlerini ayağına getirirdi. Karşılaştığı erkekten çağrı beklemeden, açık saçık nükteler savurarak ve kalçasını, kafaları karıştıracak biçimde sallayarak kendine çekerdi. Özellikle de gençlere bu numaraları yapardı...' Bu yazdıklarında da abartma yok mu? Kin akıyor bu satırlardan. Tam bir Bizanslının satırları bunlar: 'Çoğu kez, herkesin kendi yiyeceğini getirdiği akşam yemeklerine, hayatta başlıca amaçları evlilik dışı ilişkiler kurmak olan, hepsi güçlerinin en yüksek noktasına erişmiş, on ya da daha çok genç adamla gider, bütün gece sırasıyla yemek arkadaşlarıyla yatar, hepsini yorgunluktan kıpırdayamaz hale getirdikten sonra, bu defa uşaklara saldırır, kimi zaman sayısı otuzu bulan uşakların hepsiyle birleşir, yine de isteklerini dindiremezdi... Bir gece, önde gelen yurttaşlardan birinin evine gitti. İçki içiliyordu orada ve söylenenlere bakılırsa, bütün konukların gözleri önünde, ayakları dibindeki sedirin ucuna dikilip, aşağılık bir biçimde eteğini kaldırdı, ayakta yüzü kızarmadan şehvet düşkünlüğünü herkese gösterdi... Vücudunu şehvet düşkünlüğüyle öylesine kötüye kullanmıştı ki, mahrem yerleri başka kadınlarınki gibi doğanın belirlediği yerde değildi ve sanki yüzüne vurmuştu...' Görüyor musunuz, nasıl da öfke dolu Prokopius! İnsanın neredeyse, birçok ünlü fahişenin sonradan azize olması gibi, bunca cinsel güç taşıyan kadının da kraliçe olması yerindeymiş diyeceği geliyor. O güzel kadın, Teodora için, güzeller güzeli bir *strip tease* yıl-

dızı denebilir değil mi? Kuşkusuz çok çekici bir kadındı Teodora. Aradan geçen bin beş yüz yılda hiç de unutulmuş değil. Bugün de Istanbul'da sürüp durduğu gibi, Bizans'ın mayası fahişelikle yoğrulmuştur. Istanbul... Istanbul da, her çeşit fahişeliğin ruhunun egemen olduğu bir kenttir kuşkusuz. Rüzgârların yönü her zaman değiştiği gibi, kadın ilişkilerinin havası da her zaman değişir orada. Size bunu daha canlı anlatabilmek isterim. Ama, sanırım, başka bir gün olanak bulacağız buna. Şimdi size başka bir şeyden söz etmek istiyorum."

"*Dinliyorum sizi.*"

"Babaannem, 1953 Yılında, Fatih'te, Eski Ali'deki o eski yangın yerine üç katlı apartman yapıldıktan, diyeceğim, biz, yeniden Istanbul'a (Anadolu kasabalarında dolaşırken, babamın hep adını ağzına aldığı bu kent de, ismi de büyülü şeyler değil miydi?) yerleştikten sonra, Çarşamba pazarının kurulduğu günlerde pazarcılardan, öteki günlerde de mahalledeki kasaptan, hemen her gün de Fatih Camii'ne doğru uzanan, yol üzerindeki Fatih Çarşısından (bu çarşıdan aşağıdaki tramvay caddesine inen yol üzerindeki dükkânlara da Malta Çarşısı denirdi) alışveriş yaptığı yıllarda, arada bir de, Fatih Camii'nin bahçesindeki 'Sultan Fatih'in' (öyle derdi kendisi) türbesini ziyaret eder, eve döndüğünde, bir ara, 'Hazreti Fatih'in Türbesine gittim' derdi. Sultanın adı –II. Mehmet– unutulmuştu. 'Fatih'ti onun adı. Babaannem de Fatih'e evliya rütbesi tanıyanlardandı. Hiç olmazsa yılda bir defa yapılan bu ziyaretlerin sonunda, babaannemin ruhça yükseldiğini hissettiğini sezerdim. Zaten çok temiz olan içi daha da temizlenmiş, birşeylerle yıkanmış olurdu sanki."

"*Siz gitmediniz mi hiç oraya?*"

"Bütün gençlik, olgunluk yıllarım boyunca gitmedim. Beni çocukken de götürdüklerini sanmıyorum. Babaannemle, sadece camiin, medreselere doğru uzanan geniş alanından, akşamüzerleri, bir gölge gibi geçtiğimiz imgelemimde. Belleğimde başka bir görüntü yok. Ama, sonrala-

rı, çok sonra, büyük oğlumla birlikte gittim ve beklemediğim kadar etkileyici buldum o türbeyi."

"*Nasıl yani?*"

"Üzerinde geniş incelemeler yapmamış olsak da, bize ulaşan bilgiler, gelişmiş Bizans'ın bir hukuk, kültür, edebiyat... merkezi de olduğuydu. Orta Çağ'ın en büyük kenti olduğu doğru. Büyük kent yaşantısı var orada. Bütün karmaşıklığıyla, insanlar arasındaki ilişkilerin abartılı, entrikacı inceliğiyle. Fakat Sultan orayı almadan önce de bitmişti Bizans. Sadece bir kentle çevresi kalmıştı elde. Ama Bizans ayaktayken de, aynı zamanda bir hile, dolapçılık, despotizm, zulüm ülkesiydi. Gözlerine mil çekilerek, ıssız Prens Adalarına sürülen siyasiler, bugün de ayakta kalmış olan zindanlar, kuyular, onca cinayetin gölgesi... bütün bunların da kentiydi. Bir yüzüyle tamı tamına bir din devleti, öte yüzüyle fuhuş, suç, entrika toplumu. Rüşveti en büyük ölçüde, daha önceki uygarlıklardan alıp sistemleştirmiş bir uygarlık. Tarım yapan köylülerin sırtından geçinen, uzandığı yerlerdeki zenginlikleri başkente aktaran bir örgütlenme. İnsanların yılanlı kuyulara atıldıkları can alıcı bir düzen. İki başlı kartalın ülkesi. Sultansa, henüz Edirne'deyken aşiret dürüstlüğünün etkilerini henüz yitirmemiş bir kalabalığı temsil ediyordu. Zulüm, despotluk... o çağda kim bunların önüne geçebilir. Tarih bununla doludur. Hemen hemen bütün kavimler için. Ama Sultan'ın türbesine gidince, onun Bizans'ı alma idealinin, bu korkunç tarih dışına taşan yanları da olduğunu sezer gibi oldum. Bir manevi alandan gelir gibiydi o, ya da kendini öyle hissediyordu diyelim. Kendimi daha iyi ifade etmeye çalışırsam, sadece maddi bir düzenle, onun suçla yalana gömülen ilişkileri değil, dinsel gibi görünse de daha ahlaksal bir düzen arzuluyordu sanki. Ama ne kadar gerçekleşebilirdi ki bu? –Tarih aslında zalimliğin tarihidir.– Bizans'ın korkunç uçurumları, onu, yılanlı sütunların sarıldığı gibi saracak, kendi boşluğu içinde yutacaktı. Ama bu türbenin açık kapısından görünen, başucunda bir sultan kavuğu

olan, piramit mezarda, yeni, daha genç bir ruh, beş yüz yıl önce yitip gitmiş bir idealin taşlara dönüşmüş istenci sezilmiyor mu? Bu kentin her yerinde tarihle birlikte yaşanır. Hem canlı hayata, hem tarihe bu kadar bağlı başka bir kent var mıdır dersiniz? Anlıyorum, belki Roma var, diyeceksiniz. Evet, ama Doğu Roma burası da. Batı Roma'dan da çok tarihe gömülü. Onlar, bambaşka, içsel bir dünyaya götürür sizi."

"Gene de, Istanbul'u sevmekten bahsedeceksiniz, sanırım?"

"İnsanın kendi varlığından ayıramadığı bir sevgidir bu. O kent, durmadan rüyalarıma, başka başka biçimlerde giriyor."

Düşler

1.

"Bir gece düşümde, Istanbul'un o antik şehir yakasının üzerinden uçarak, kaçıp saklanacak yer aradım durdum. Oldukça boş olan eski Istanbul'un, birkaç yüz metre üzerindeydim. Karşı kıyı, Galata yakasıysa bütün bütüne boştu. Engebelerle dolu tam bir kırlık. Haliç'se, sadece devcil hendeklere benzeyen büyük yarıklardı sadece. Üstü açık Bizans sarnıçları mı bu kocaman hendekler? Diplerine doğru görülen duvarlar, Bizanslıların ördükleri en eski duvar kalıntıları mı? Ne o durgun, geniş su, ne kayıklar, ne de Kasımpaşa kıyılarındaki tersaneler... Antik şehrin kimi yerinde tahta evler vardı. Hepsi bu kadar. Kimbilir hangi yılların biçim değiştirmiş Istanbul'uydu bu. Durgun, boş, doğal bir toprak yığınıydı sanki."

2.

"Geçen gece sabaha karşı gene Istanbul'daydım. Gene antik şehir yakası. Haliç'e bakan yamaçta, çok geniş, kapıları, camları açık, sayısız misafirin gelip gittiği kocaman

bir evde, içimden bağlarını söküp atamadığım eski bir sevgilim oturuyordu. Evin Osmanlı biçimi küçük salonlarında, koridorlarında yer alan pencerelerden görünen o fakir yakanın, orta halli, eski Istanbul'uydu. Orada, bu büyük tahta evin düzayak salonlarında dolaşırken, o kentten uzakta yaşadığım için, kendimi, artık buralarda unutulmuş biri olarak hissediyordum. Ama eve gelip gidenler arasında, bana oradan hiç ayrılmamışım gibi pek bildik davrananlar yanında, belirli, ama gene de ölçülü bir ilgi gösterenler de vardı. 'Nasıl da uzak kaldım senden aziz Istanbul diye düşünüyordum. Şimdi kim doldurabilir bu boşluğu. Yitirdiğim şeyleri kim geri verebilir bana? Şimdi dolaştığım bu koridorlarda kendimden hiçbir şey yitirmemiş gibi davransam da, içten içe biliyorum onu: çok şey yitirdim ben senden uzak kalmakla.' Sonra üç tane alaycı genç girdi evin kapısından içeri. Onlarla tanıştırıldım. Bir an 'işte tam konuşabileceğim insanları buldum' diye düşündüm ama, daha konuşmalarımızın ilk cümlelerinde, ben yokken Istanbul'da büyümüş olan bu genç insanlarla aramda olan uzaklığı fark ediverdim. Sevgilim hiçbir sorun yokmuş gibi davranıyordu bana ama, kuşkusuz yitirmiştim onu da. Onun bu kocaman evinde, benim yokluğumda kurmuş olduğu ilişkilerin arasında yoktum ben. Ben sadece bir ziyaretçiydim."

3.

"Gerçekten sonraları bir ziyaretçiymiş gibi dolaştım o büyülü kenti, Istanbul'u. Evet, kuşkusuz böyleydi bu. Tam bir ziyaretçiydim. Önce düşlerimdeki ziyaretçi. Sonra düşleriyle orayı ziyaret eden biri. Sonra da gerçek bir ziyaretçi."

XVI

Pipolar

"Pipolarla ilgili bir öykü anlatmamı istediniz değil mi? Beni hep pipoyla gördüğünüzden olacak. Doğru, tam tamına otuz yıldır pipo içiyorum. Yok, öyle korkunç bir tiryaki olarak değil. Bazen günde bir iki defa doldururum pipoyu. Bazen daha sık: dört beş defa. Ama kendiliğinden tütün içmekten uzaklaştığım, kendimi hiç zorlamaksızın günlerce, bazen de aylarca hiç içmediğim dönemler de olur.

"Çocukluğumda Ege'de, denizden epeyce uzakta, dağların eteklerine doğru, ovada, köy yollarında, sokaklarında tozların savrulduğu bir ilçe merkezindeydim. Geniş ovada, aşağıda akan Küçük Menderes Nehrinden de uzakta; çok sıcak geçen yaz mevsimiyle, onu izleyen ılık sonbahar boyunca insanların tarım yaptıkları, bereketli topraklarında tütün, üzüm, incir yetiştirdikleri, bütün o sıcak mevsimler boyunca genç kadınlarla erkeklerin, erginleşmeye başlayan çocukların, ellerinde fenerleri, geceyarısından sonra tütün kırmaya gittikleri bir ilçede; sokakları kuruyan tütün kokan, sıcak günlerde incir yapraklarının kokusunun her yere yayıldığı bir yerde.

"Yirmi beş yıl kadar önce Rumların zorunlu olarak terk ettikleri ilçede, şimdi daha çok, Rumeli'den gelen göçmenler oturuyorlardı.

"İlçenin merkezine doğru yürürseniz, orada, çarşı içinde, büyük bir kentte yaşadığınız izlenimini edindiğiniz birkaç köşebaşı görürdünüz. Kentin bu bölümündeki, –bir çay bahçesi de olan– parkı geçtikten sonra, caddenin kıyısında, sağda, kaldırım üzerinde sinema binasını, solda, birkaç mevsim boyunca camlarını açan, erkeklerin geniş kaldırımın üzerine konulmuş sandalyelerde oturdukları bir kahveyi, sinemanın yanında ağaçlıklı boş bir arsanın gerisinde –kuşkusuz Rumlardan kalmış bir yapı olan– kentin ilkokullarından birini, caddede daha ötede, sağdaki köşede, alt katı yüksek tavanlı bir kahvenin üstünde yer alan, yetişkin, bekâr kızlarının ortaokulda yabancı dil öğretmenliği yaptıkları, görgülü, zayıf bir adamın işlettiği bir oteli görürdünüz. Alt katındaki kahvenin kaldırımlara yayıldığı otelin bulunduğu köşeden içeriye, madeni çatılı, açık toptancı halinin bulunduğu sokağa sapınca da, hemen otelden sonra gelen, gene yüksek tavanlı bir yapı olan, ilçenin en lüks lokantası Dede Efendi Lokantası yer alırdı.

"Bizim oturduğumuz evse, bu geliş yolunda öteki yandaydı: parktan kentin kuzeyine doğru giden, uzaktaki dağların göründüğü, caddeden ayrılan toprak bir sokağın kıyısında. Küçük, iki katlı, bahçesi, bir tütün ekicisi olan evsahibinin, içinde bir güvercin kümesi de bulunan daha büyük bahçesine açılan bir yerde.

"Memur olan ailemle bu ilçeye geldiğimizde, sinemanın yanındaki ilkokulun 4. sınıfına yazılmıştım. Merdivenlerle çıkılan taş holünde öğrencilerin gezinmesinin yasak olduğu yapıda, geçen ders yılından sonra bastıran yaz mevsiminin sıcağına dayanamayıp yatağa düştüğümden –babamın arkadaşları olan doktorlar hastalığıma sıcaklardan başka bir neden bulamamışlardı– otuz kilometrelik virajlı bir yolla çıkılan, denizden ortalama altı yüz metre yükseklikte olan, yaz mevsimlerinde ilçenin zenginleriyle ileri gelenlerinin oturdukları, küçük bir göl kıyısındaki yaylaya gönderildimdi. Bu yaylada, gölün kıyısında uza-

nan toprak yolun hemen yanındaki taştan yapılmış küçük köşklerden birinde kendime geldiğimi hatırlıyorum. İlçede, sinemanın karşısında birkaç katlı –Bauhaus stilinde– bir evi olan, ufak tefek bir adamın, Dr. Rıza Bey'in eviydi bu; ben de oğlu Erdal arkadaşım olduğu için oraya gönderilmiştim.

"Erdal, çocuk olarak yaşına göre uzun boylu, çok sakin, sessiz bir çocuktu; şu çocukluğunda da büyük adamları andıran çocuklardan. Yazın sıcaklarının hissedilmediği yaylanın serin havasında yeni kendime gelmiştim ki, çok ölçülü bir adama benzeyen Dr. Rıza Bey, soğuk bir sesle, bir iki gün sonra, hemen gerisin geriye sıcak ilçeye gönderilebileceğimi söyledi bana. Kimbilir nasıl bir ürküntüyle, sıcak ilçeyi gözümün önüne getirdiğimden:

– Ama bir hafta içinde babamlar gelecekler buraya, köyde ev tutacaklar, diyebildiğimi anımsıyorum.

"Dr. Rıza Bey, evde de çıkarmadığı yeleği ve kravatıyla sessizliğe büründü, bir daha da bu geri dönüşün sözünü etmedi. O zaman, okuldan arkadaşım olan Erdal'la göl kıyısında gezinmeye, onun çok önceden tanıdığı –birlikte büyüdüğü– ilçenin önde gelen ailelerinin çocuklarını tanımaya başladım. Bambaşka bir iklimin, bambaşka yaşama alışkanlıklarının esintileri hissedilen bir yerdi bu Ege. Bolluktu, insanlar yaşamaya düşkündü, iklim insanı yormuyordu, geceler de, gündüzler gibi ılıktı.

"Göle girmeye henüz başlamıştık, ama üzerimizde fanilalarımız köşklerin bulunduğu yol üzerinde de gezinmek, aradaki kır yollarından ağaçları meyvelerle yüklenen bahçeler boyunca dolaşmak, köy çarşısına kadar uzanmak, Erdal'ın bisikletine binmek, öte yandaki tütün tüccarı ekâbirin tek tek gelmeye başladıkları, geniş çimenlikli, bahçesi göle uzanan sayfiye oteline doğru uzanmak günleri doldurmaya yetiyordu.

"Erdal'ın evinin yakınındaki eski belediye Başkanı'nın evi önünde, göl kıyısındaki ağaçların altında öteki çocuklarla konuşurken, bütün bu İzmir Körfezi'ne doğru

uzanan ışıklı, zengin bölgede, beni çevreleyen ekâbir çocuklarından başka türde, erginlik çağında büyük çocuklar da olduğunu, onların başka bir yaşam çizgisi izlediklerini de fark ettim. Yaşamı sergüzeşt gibi almaya çalışan, ilk gençliklerini yaşayan fakir çocuklarıydı bunlar, geceleri kalkarak tütün kırmaktan kaçtıkları zaman buralara kadar uzanıyorlar, hayalle süsledikleri serüvenlerini anlatıyorlardı. İzmir kentiyle, tiyatrocu kadınlarla, büyük kentin sinema salonlarında oynayan *Tarzan* filmleriyle, güçlü olma istemiyle, cinsel hayallerle karışan –o tiyatrocu kızlar mutlaka sevgilileri oluyorlardı onların– tasarım gücümüzü zorlayan, ama hoşa giden yalanlarla da süslenen anlatılardı bunlar. Bu anlatılar, tütün kırma kaçkını çocukların özel olarak kullandıkları –bizim bilmediğimiz– sözcüklerle de süsleniyordu. Sonunda bu *proleter* büyük çocuk, anlattıklarını ciddi bir biçimde, bir toplumsal karışıklık olursa, ilçenin bu yaylada da geniş mülkiyeti ve o dönemde pek az kişide olan bir Jeep'i de olan, kasabanın en tanınmış toprak ağasının oğlunu öldüreceği, doğal olarak da –bu arada– onun Jeep'ine el koyacağı imgesiyle bitirmişti.

"Sonradan ilçenin mahalle futbolcularıyla da arkadaş olunca, bol bol karşılaştım bu *proleter* büyük çocuklarla. Anlattıkları, hayallerle dolu öyküleri şimdi de hatırlıyorum. Ama önemli bir toplumsal karışıklık olmadı sonraki yıllarda. Sadece her gün radyolardan yankılarını duyduğumuz savaş bitti. Savaşın son günlerinde Amerika, Japonya'ya akıl almaz güçte iki atom bombası atmıştı; bu olay da sanırım en çok çocukları ilgilendirdi.

"Her mahallenin takımında en şişman çocuğa ya da topu en çok havaya diken futbolcuya *atom* adı verildi. Bazen ilçenin ortasına yakın bir yerdeki arsada, mahalle takımlarının maçlarını seyreden çocukların *"haydi atom"* diye bağırışları çınladı durdu. Sokak satıcılarından alınan bisküvili niyetlerde, kurşundan küçük boyda, bol bol üzerinde 'atom' yazan bomba çıktı. Böylece, evlerde, kurşun askerlerle yaptığımız düzenli savaşları, biz de atom bom-

bası kullanarak sürdürmeye başladık. Artık, şövalye biçiminde olan, daha büyük, eski giysileriyle askerler, savaş düzeninde, kıyıda yer alıyorlardı.

"Gerçekten hafta tamamlanınca babam yaylaya gelmiş, köyde bir ev tutmuştu. Ben de Dr. Rıza Bey'in evinden oraya geçmiştim. Ama artık, birlikte göle gireceğimiz, karşıda, kıyıdaki kahvenin önünde kamışlı sopalarımızla balık tutacağımız, uzaklara meyve toplamaya ya da kızıldericilik oynayacağımız yerlere gideceğimiz ilçenin ileri gelenlerinin çocuklarının dünyasına da adım atmıştım.

"İlçedeki evimizin önünden geçen toprak yol, bir arsa genişliğinde ona dikey olarak birleşen, aynı zamanda sokak da olan bir düzlükle birleşiyordu ki, mahallenin çocuklarının da, öteki mahallelerden gelen küçüklü büyüklü çocukların da futbol oynadıkları yer orasıydı. Orada, ilk olarak, kalabalık bir maçta kaleci oynadığımı anımsıyorum. Köşede açık kırmızı renkte badanalanmış, alt katında tekstil dokunan, beton bahçesinde de dokunmuş tekstilin yıkandığı tek katlı yıkama yerleri olan bir ev vardı. Onun karşısında gene iki katlı, küçük bahçesinde meyve ağaçları görünen, yeşil pancurlu bir kasaba evi. O evin yanındaysa, modern olmayı arzulamış, hukuk yargıcının oturduğu küçük bir köşk bozması, tekstil dokunan evin uzunca bahçesinden sonra, öteki sokağın başında ise sorgu yargıcı Safa Bey'in oturduğu ev yer alıyordu.

"Çocukluk dünyamda, daha önce ağzından piposunu düşürmeyen bir adama rastlamış mıydım, pek anımsamıyorum; belki Ege'deki bu ilçeye gelmeden önce dört yıl kaldığımız dağlık kasabada, karşımızdaki evde oturan orman memuru, sanırım, ağzına bazen bir pipo yerleştirmeye çalışıyordu. Ama bana öyle geliyor ki, onun hantal piposu pek eğreti duruyordu ağzında. Babama bütün anlattıklarıyla, uygar ve aydın insanlar arasında yer almak karmaşasıyla dolu olduğunu, böylece de pek cesur görünmek istediğini, benim çocuk dünyamda dahi algıladığım bu adamın, gene özendiği dünyanın bir simgesi olarak arasıra iç-

meye çalıştığı pipo da gerçekten oturmuyordu yerine, ama bu büyük ilçedeki sorgu yargıcı Safa Bey'in ağzından düşürmediği pipo, bu kısa boylu, ciddi, saçlarını amerikan sinema yıldızları gibi tarayan yakışıklı adamın ayrılmaz bir parçasıydı sanki. Akşamüzerleri, kentin ileri gelenlerinin, çoğu kez aileleriyle çıktıkları parkta da görseniz, eve uzanan toprak yollarda da ya da kentin başka bir yerinde, örneğin akşam vakti Dede Efendi Lokantası'na giderken de rastlasanız sorgu yargıcının piposu hep ağzında olurdu.

"Arsada top oynayan çocukların en büyük korkusu topun sorgu yargıcının evinin bahçesine kaçmasıydı. Gerçi bu dar bahçe sokağa biraz yanlamasına geliyor, küçük olduğu için duvarı çok yer kaplamıyor, kalenin arkasında da olduğundan top pek seyrek düşüyordu içine.

"Tekstil imal edilen evin uzun bahçesine çocuklar sık sık istedikleri gibi girip çıkıyorlardı; bir çocuk cennetiydi orası. Hukuk Yargıcının oturduğu, köşk bozması, evin bahçesi de pek sorun değildi. Bu gözlüklü adam da, karısı da hoşgörülü insanlardı; öte yandan yargıcın tombulca yeğeni de futbolcular arasındaydı. Ama genel olarak sessizliğin egemen olduğu sorgu yargıcının –bu pipolu adamın– bahçesine kaçan topları bıçakla kestiği söyleniyordu. Evde kimse olmadığı zaman da yüksek bahçe duvarını aşmak zordu; aşınca, gene arsaya dönmek de. Bazen oraya kaçan topun birkaç gün kaldığı oluyordu. Sorgu yargıcının tek çocuğu Baydo da, bazen futbol maçlarını kale arkasından seyretse de, takımlarda yer alamıyordu. Hem küçüktü, hem de güzel, parlak giyimli bu tertemiz çocuğun futbol oynama izni de yoktu. Korkulu, oldukça korkulu bir düştü o bahçeye topun kaçışı. Gene de ben, o yıllarda bu küçük güzel çocuğu, sahanın çok tenha olduğu zamanlarda, arasıra takıma aldığımızı, seyrek de olsa bahçeye kaçan topu birkaç defa duvarı aşarak kendimin aldığını anımsıyorum. Derin bir sessizlik vardı evde; öte yandansa doğrusu bu boş vakitlerde gömleğinin kolları kıvrılmış, ağzında piposu duran o ciddi adamla, orada, bahçede karşılaşmadım.

Kentin ortasındaki parkta da, babamın yanındayken sorgu yargıcıyla karşılaştığımızda, bu düzenli adamın bana bir konuda bir şey sorduğuna ya da çocuklarla –babamın bazı arkadaşlarının yaptıkları gibi– şakalaştığına rastlamadım.

"Doğrusu, bu ilçede kaldığımız beş buçuk yıl içinde yaz mevsiminin en sıcak aylarını, özellikle de temmuzla ağustosu hep yukarıdaki Gölcük yaylasında geçirmiştik. Ama haziranın ilk günlerini, yaz mevsiminin devam ettiği eylül ayını da, daha sonraki ayları da bu ilçenin kenar mahallelerinde havaya savrulan tozun içinde.

"Mahallede sular, sokakların kıyısından akardı. Yaz aylarında iyiden iyiye başına buyruk olup azgınlaşan çocuklar, mahalle kavgaları yapmak üzere, birbirlerinin mahallelerini basarlardı. Arkamızdaki, hapishanenin de bulunduğu caddede, ötelerde, kırsal kesime yakın olan dış mahallelerdeki pomak çocuklarının, bu kavgalarda en dehşet verici çocuklar oldukları söylenirdi. Bazen de tertemiz giyinir, çarşıyı geçer, kentin daha eski kesimine yakın yörelerde oturan, eski çarşıda babasının bir zahireci dükkânı olan, çilli yüzlü arkadaşım Kemal'i ziyarete giderdim. Onun evinin ikinci katında kurşun askerlerimizi dizip, üzerlerine atom bombası atarak savaşçılık oynuyorduk. Başka arkadaşlarım da vardı: taşlıklı evlerinde çok lezzetli öğle yemekleri yediğimiz, bir otomobil yedek parçacısının oğlu Erdinç; çarşıda volta attığımız leblebicinin oğlu Niyazi; hapishanenin karşısında eski bir Rum evinde oturan, benden dört yaş büyük, hülya düşkünü bir büyük çocuk –pazarcıların kitap sergilerinden hep Kerime Nadir'in romanlarını satın alıp okuyan– Yıldırım; başka başka çocuklar: kırmızı saçlılar, Zenci kırmaları, müthiş futbolcular, büyük çocuklar, yerlilerle, memurların, subayların çocukları...

"Ağzından düşürmediği piposuyla Sorgu yargıcını da, temiz giysileri, parlak, güzel, cilalı cildiyle küçük oğlunu da Gölcük Yaylasında gördüğümü hatırlamıyorum. Benim, ilçedeki mahallede, toprak arsadaki futbol maçlarını

seyrederken ilgi göstermeye çalıştığım bu çocuk belki yaz mevsimlerinde, şişmanca bir kadın olan annesiyle birlikte Istanbul'a, akrabalarının yanına gidiyordu. Belki de ötedeki yaylaya, çam ağaçlarının dibindeki Bozdağ'a çıkıyordu. Sorgu yargıcının, karısını ilçenin ortasındaki parka da pek çıkarmadığı söyleniyordu.

"Sokaklarında savrulan tozlarına, yaz mevsiminde olan mahalle kavgalarına karşın, bir çocuk cennetiydi bu küçük kent. Her yaştan, her kesimden pek çok çocuk vardı: Memur çocukları, kasabanın varlıklı ailelerinin çocukları, göçmen çocukları, bütün yaşamı –bu sıcak iklimde– hemen hemen sokakta geçen çocuklar; uzun süren o sıcak mevsimlerde –kış hemen hemen hiç olmuyor gibiydi kasabada, yağmurlu, rüzgârlı birkaç günle geçiveriyordu– gün doğmadan tütün kırmaya giden büyümüş işçi çocukları, gezgin, başına buyruk çocuklar... toprak sokaklarda, arsalarda, açıklık alanlarda futbol oynuyorlar, tren istasyonuna yakın, içinde yapay küçük kanallar, trapezler, bir de Çin tarzı büyük bir bina bulunan parkta kümeler halinde koşuşuyorlar, tarla ya da bağ yollarında dolaşıyorlar, karanlık basıp da evden çağrılmadan, karpit lambaların yandığı bahçelere yemek yemek için girmiyorlardı.

"Bütün bu mitolojik çocuk kaosu içinde Baydo, hemen hemen hiç yoktu. Babasının titizliği, sokak çocuklarıyla oynamasını yasaklamasının yanında, sanırım bir şanssızlığı da bizim kuşağa göre biraz daha küçük yaşta olmasıydı. Ama bu hep temiz giyimli, çok güzel, parlak ciltli çocuğun, birkaç yıl sonra aramıza katılabileceğini düşünmedim değil.

"Kentin merkezindeki parktan kuzeye, dağların eteklerine kadar uzanan tarlalara, ilerdeki köylere kadar varan –ilerisinde tutuklularla dolu hapishanenin yer aldığı– bir caddeden, kıyılarından suların aktığı toprak bir yolla ayrılıp kıvrılan İşçiler Sokağı'nda iki katlı, küçük bahçesi yanda ev sahibinin daha geniş olan bahçesine açılan taş bir ev-

de oturuyorduk, loş zemin katının avlusunun mozaiklerini sıcak yaz mevsiminde hep sular dökerek ıslattığımız evde. Mutfak eve bitişik, bahçedeydi; tuvalet de onun yanında. Selanik'ten gelme görgülü göçmenler olan ev sahiplerinin oturduğu ev, arkadaki esas caddenin kıyısındaydı; bahçeleri de bizim evin sokak kapısının açıldığı toprak sokağa kadar uzanıyordu. Orada onların gene tütün işleriyle uğraşan büyük oğullarının, içinde yüze yakın güvercin beslediği bir güvercinlik de vardı.

"İşte orada, hep kendisine göre ahbaplar bulan, gece ziyaretlerini de hiç eksik etmeyen babaannemden alıyordum haberleri. Elbette o özel olarak bana anlatmıyor, evde, bahçede, mutfakta yemek yaparken anlatıyordu: Sorgu yargıcı karısı Leyla Hanımla hiç geçinemiyor, ona hep kötü muamele yapıyormuş, ağlayıp duruyormuş kadıncağız.

"Leyla Hanım da babaannem gibi Istanbul'lu olduğu için ahbaplıkları güçlüydü, burada çeşitli yerlerden gelmiş insanlar da olsa, Istanbul'lular, her yerde olduğu gibi, ender bulunabilirlerdi.

"Biz bu kente geleli birkaç yıl geçmişti ve o sıralarda sanıyorum ki on üç yaşına yaklaşıyordum. 'Safa Bey gene karısını dövmüş.' 'Boşanacaklarmış,' 'Leyla Hanım boşanmak istemiyormuş, ama artık canına tak etmiş.'"

"Yumuşak iklimde, yığınla oyun arkadaşı bulunan bu toprağı verimli kasabada, oyunla geçen çocukluk yıllarım içinde çok az gördüğüm Leyla Hanımın giderek daralan acılı dünyasıyla ilgili haberler, bana dinlediğim, sonra da aklıma geldiği zamanlarda –benim değerlendirebileceğim bir konu olmasa da– tuhaf bir karanlığın habercisi gibi geliyordu. Burada, bizim çevremizdeki ailelerin oldukça iyi geçindikleri dönemde, o tertemiz giyimli, parlak ciltli çocuk Baydo'nun annesinin çektiği acı özel bir acıydı sanki. Öte yandan Leyla Hanımın kocasına da bağlı olduğu anlaşılıyordu.

"Babaannem, Yunan trajedilerinde olduğu gibi, sahne dışında olan bu olayın anlatıcısıydı. Kadın gelip, dertlerini bizim evin taşlığında oturarak anlatsa, belki olayla daha

somut olarak karşılaşacak, anlattıklarına üzülmekle birlikte o can sıkıcı karanlığı belki hissetmeyecektim. Dolaylı olarak öğrenme, içini karartıyordu insanın. Olay, o dönemin aileleri için büyük sarsıntılar taşıyan boşanmanın da ötesinde, bir insanın mahvoluşuna benzeyen, kendi içinde daha derin bir trajediyi de haber veriyor gibiydi.

"Her şeyin başkalaştığı 1950 yılı yaklaşmıştı. Gene babaannemden duyduklarıma göre, Leyla Hanım kocası sorgu yargıcından boşanmak üzere, çocuğu küçük Baydo'yu alıp Istanbul'a –Istanbul'un asıl Istanbul kesimi olan dar gelirli halkın yaşadığı semtlerden birine– gitti. Sonra artık boşandıkları duyuldu. Leyla Hanım (şişmanca bir kadındı, kocası onu güzel bulmuyormuş) çok üzülmüş, hep üzüntüsünden söz etmiş, Istanbul'un o fakir, Müslüman mahallelerine, belki eskiden kalma bir eve, akrabalarının yanına çekilmişti. Safa Bey'in de güzelce bir kadınla evleneceğinden söz edildi.

Yıllar sonra Istanbul'a döndük.

"Babaannem mahalledeki dostlarını düzenli olarak ziyaret ettiği gibi, yürüyerek aşağılardaki mahallelere de gidiyor, Marmara Denizi'nin kıyısına daha yakın olan o alçaktaki mahallelerde Leyla Hanımı da ziyaret ediyordu. Mahalledeki ziyaretleri ev işlerinin bittiği gece vakitlerine rastlasa da, Leyla Hanıma da, 1913'de Halep'te bıraktığı kızının izinde bulduğu uzak akrabalara da yaptığı ziyaretler gündüzleri oluyordu. Bu büyük köhne kentte sadece yürüyerek gezmeyi sevdiğinden uzaktaki mahallelere gündüz vakitleri gidiyordu. Kendi türünde bir iletişim dehasıydı o: pazarda alışveriş yaptığı esnaftan başlayarak herkesten bilgi toplar, insanların başlarına gelenleri bilirdi. Bu acı çekmiş kadını da derinden benimsemişti.

"Baydo büyüdükten sonra, benim bitirdiğim Beyazıt'daki Hukuk Fakültesine yazılmıştı. Babası gibi hukukçu olacaktı o da. Babasının ona ilgisi yok denecek kadar azdı. Sanırım Istanbul'da da değildi adam. Gene sanıyorum ki başka bir kadınla evlenmişti artık.

"Baydo'yu, bir defa Fatih'teki evimizin holünde gördüm. O sırada biz Istanbul'un karşı yakasına taşınmıştık; Fatih'teki evde sadece babaannem oturuyordu. Baydo, annesinden ayrı olarak, dost edindiği babaannemi ziyarete gelmişti. Saatlerce karşılıklı otururak konuşabiliyorlardı onlar. Onun annesinin çevresinden pek uzaklaştığını duymuyordum, babaannemle iki arkadaş gibiydiler.

"Baydo uzun boylu bir genç adam olacağa benziyordu. Ama kendi yaşındaki gençlerden farklı bir durgunluk vardı sanki üzerinde.

"Annem, babam ve ben, kentin Beyoğlu yakasındaki, daha çok Ermenilerin oturdukları bir mahallede oturuyorduk artık. Şişli'de cadde üstündeki bir çatı katını, Cihangir'de geniş bir İtalyan evini denemiş; sonunda bu mahalleyi en rahat bulmuştuk. Babaannemse, eski camilerle dolu, Müslüman Fatih'te kalmayı yeğlemişti. Babam, onun büsbütün yalnız kalmaması için Fatih'e, haftada birkaç gün gece yatısına gidiyordu. Babaannemin yalnızlığında onu daha sık ziyarete gelen Baydo, böylece kendiliğinden babamın da korumasına girmiş gibiydi.

"Ardından Baydo'nun ruhsal sarsıntılar geçirdiğini duydum. Bunlar bir zaman sürmüş, sonra bir ara kliniğe girmek zorunda kalmıştı. Bütün bu sarsıntılar ona fakültedeki eğitimini geri bıraktırmıştı. Babaannemle babam onun öğrenimiyle yakından ilgilenmeye başladılar. Babam, babasını annesini tanıdığı bu çocuğun öğrenimini tamamlamasına yardım edebilmek için, eski fakültesindeki tanıdığı bütün öğretim üyeleriyle yakın ilişkiler kurdu.

"Şu 1950 yılı, benim yaşamımda da ne büyük değişimlere neden olmuştu. Önce o sıcak, tarım ürünleriyle zenginleşen Ege kentinden artık bir daha geriye dönmemek üzere Istanbul'a gelmem demekti bu. Sonra o ışıklı, renkli, taş döşeli sokaklarından deniz görülen, insanın içini dinlendirici İzmir kentini, bir daha uzun yıllar göremem.

Beş yaşındayken terk ettiğim bu büyük kente, on yıl sonra, on beş yaşına yaklaşırken geri dönmüş oluyordum böylece. Istanbul, bana başdöndürücü gelen kalabalığıyla, gri, tozlu sarı yapılarıyla, kırmızılı-yeşilli tramvay vagonlarıyla, yağmurlu havalarıyla, ıslak caddeleriyle, kıyısında yer aldığım alacakaranlık bir dünyaydı benim için. Deniz kenarındaki eski saraydan bozma lise, Fatih'teki eve giderken, hafta sonları yaptığım uzun tramvay yolculukları, güvercinlerin uçuştuğu Eminönü Alanı, havuzlu, hafif meyilli, bir yanı kapılarla süslü Beyazıt Alanı, Balıçekapı'daki kalabalık tramvay durağı, bütün bunlar, kendi başıma ilk denediğim, yeni yeni alıştığım şeylerdi. Ama bu, bir dekordu benim için. Esas olarak daha çok kendi içime eğilimliydim: yeni uyanmaya başlayan erotik düşlerin bunalımlarını yaşıyordum; lisede, o uzun etüd saatlerinde okumaya başladığım kitaplardan bana yansıyan imgelerin yanında daha çok kendi kendime yönelttiğim sorular vardı, eleştirdiğim de kendimdi artık.

"O yıl, bahar aylarında yapılan seçimle, iktidar da değişmişti. Bunun seçim yoluyla ilk iktidar değişikliği olduğu söylenip duruyordu. 'Beyaz İhtilal' adı verilen bu değişiklik, genel olarak büyük bir değişimin muştulayıcısı gibiydi. Ama bir yıl sonra, yüzlerce 'komünist' tutuklandı. Biz lisedeki öğrenciler, hayal meyal duyduğumuz bu haberin anlamını bilmiyorduk; ta lise son sınıfta, bir gece yatılı bir öğrencinin komünist olarak yakalandığını duyuncaya kadar. Lise son sınıftaki öğrenciyi henüz görmemiştik, haberi getirenler, başka sınıftan koşarak gelmiş, kan ter içindeki çocuklardı. Fakat bizim sınıfta bulunan 22 yaşındaki bir öğrenci –sınıf mümessiliydi o zaman– bizimkilerin etüd sınıfını terk etmelerini önledi. Ardından da biraz sessizliğe gömülür gibi oldu bu olay. Birkaç gün sonra okulda kalan felsefe öğretmeninin sorunu çözümlediğini, bu büyük öğrencinin komünist olmadığını, sadece arkadaşlarını eleştiren bir şiir yazmış olduğunu öğrendik. Sonra da bu

büyük öğrenciyi görmüştüm: gözlüklü, beslice, büyük kentli olduğu belli olan birisiydi bu.

"Ertesi yıl da, biz gene yatılı sınıflarımızdayken bir Türk tugayı Kore'deki savaşa gönderildi. Sınıfta *Hürriyet* gazetesi alan büyük çocukların aldıkları gazetelerden izliyorduk bu askerlerin gidişlerini. Gazete büyük fotoğraflarla yayınladığı çok büyük haberlere, bir serüven filmi havası veriyordu. Gene o yıllarda Hilton Oteli'nin yapımına başlandı. Türkiye büyük uğraşlar vererek NATO'ya girmişti.

"Feriköy'de Ermeni mahallesindeki eve uğradığımda Baydo'yu orada, babamla görüşmeye gelmiş buldum. Ben fakülteyi bitirmiş, birkaç yıldır da çalışmaya başlamıştım. Lise yılları geride kalmış, fakülteyi bitirdiğim sıra İstanbul'da patlak veren öğrenci ayaklanmalarına katılmış, şimdi de solda yer alan bir gazetede yazılar yazmaktaydım. Evin geniş salonuyla birleşen yemek masasının bulunduğu, daha dar olan kesimde oturuyorlardı. Baydo bunalımları yüzünden eğitimine dört yıl kadar ara vermek zorunda kalmış, şimdi yeniden fakülteye devam ediyordu. Genç bir adam olmuştu artık. Kararlı, ciddi bir havası vardı. Belki durumun gerektirdiğinden daha ciddi bir görünüşteydi. Ama Ege'deki kasabada, futbol oynadığımız toprak sokakta, taşlarla yapılmış kalenin ardında duran kısa pantolonlu, güzel ciltli, her an gülmeye hazır, küçük çocuk değildi bu. Uzun yüzlü, özellikle cildi bozulmuş, ardında derin bir sıkıntı bırakmışa benzeyen yaşlı bir genç adamdı sanki. Taşıdığı yükü belli etmek istemezcesine çok dik oturuyordu sanki.

"Onun babamla konuşması bittikten sonra, evden birlikte çıktık. Benim yürüme isteğime katıldı o da, Kurtuluş'a dönen caddeden Pangaltı'ya, oradan Taksim'e uzanan Cumhuriyet Caddesi'ne çıktık. Donuk bir gülümsemesi vardı, ama çocukluğundan bu vana tanıdığı bana da bir yakınlık duyduğu belliydi. Babasını sordum.

– Anadolu'da dedi.

– Görüşüyor musunuz?

– Çok seyrek. Seyrek görüşüyoruz.

– Bak, ben de pipo tüttürüp duruyorum ya, çocuk yaşta babandan görüp de imrendim diyemem ama, babanın uslanmaz bir pipocu olduğunu pipo içmeye başladıktan sonra hatırlamadım değil. O ilçede pipo içen pek azdı. Belki sadece babandı. Ağzından piposu düşmezdi.

– Doğru, dedi. Gülümsedi, bir an sustu, sonra başka bir konuya atladı:

– Abi, siz yanılıyorsunuz, dedi.

Şaşırmıştım.

– Hangi konuda?

– Güç gerekli, dedi. İnsanları yönetmek ve bunu güç ortaya koyarak yapmak gerek. Güç, güç yaratmak, en önemlisi bu.

– Benim sol, demokratik düşüncelerimi mi kastediyorsun?

– Evet onları. Demokrasi konusunda yanılıyorsunuz.

– Ben demokratik olan şeylerden yanayım.

"Doğrusu Baydo'yla, piposu ağzından düşmeyen ciddi, kısa boylu sorgu yargıcının, şimdi uzun boylu olan bu oğluyla, o çocukluk yıllarından sonra çok az karşılaşmış, hiç de ciddi bir şey konuşmamıştım. Şimdi de şaşırmış değildim ama, onun kısaca açıklamaya çalıştığı düşüncelerini anlamaya çalışıyordum. Konuyu değiştiren gene o oldu:

– Geçen hafta Hilton Oteli'ne bir boğa güreşçisi geldi, dedi. Onu ziyaret ettim.

– Boğa güreşiyle ilgilendiğini hiç bilmiyordum.

– İlgileniyorum. En sevdiğim şey boğa güreşi, en çok istediğim şey de boğa güreşçisi olmak.

– Şaştım buna. Ta Türkiye'den... Nasıl konuştunuz o boğa güreşçisiyle?

– Birkaç kelime İspanyolca, biraz İngilizce.

– Nasıl bir adam bu?

– Boğa güreşçileri müthiştir. Dünyanın en güçlü adamları.

"Gerçekten konuyla ilgiliydi, boğa güreşleri üzerine de birçok şeyler biliyordu.

– İspanya'ya gitmen gerekli.

– Gideceğim de.

Baydo'yu daha sonra görmedim; ama babaannemden de babamdan da hep haberlerini alıyordum. On yıl daha geçmiş, bizim o ilk gençlik yıllarımızdan sonra yaşadığımız o hızlı on yılın sonunda olduğu gibi, yeni bir askeri darbe daha olmuştu. Ordu komutanları, doğrudan doğruya yönetime el koymamışlar, bir 'muhtıra' vermişler; ama sıkıyönetim ilan edilerek askeri bir rejim egemen olmuştu. Birçok insan cezaevlerine girdi, çıktı. Birkaç genç insan idam edildi. Baydo, uzamış olan fakülte öğrenimini zorluklarla sürdürdü. Babaannemden de, babamdan da hep onun sınavlarıyla ilgili bilgiler alıyordum. Ben sormuyordum, ama onlar kendilerinden bilgi veriyorlardı:

– Birkaç dersi kaldı.

– Şu sınavı da bir verse.. Profesörüyle de görüştüm.

"1974 yılının sıcak yaz aylarında, Türk ordusu, Kıbrıs Adası'na çıkartma yaptığında, babaannem Cihangir'deki Taksim İlk Yardım Hastanesinde yarı komada yatıyordu. Doksan iki yaşındaydı. Yarı komaya girmeden birkaç gün öncesine kadar da ayaktaydı. Son haftalarında biraz sarsıntıya yuvarlandığını gördüğünde, babam onu Fatih'teki evden almış, Feriköy'deki eve getirmişti. Bir iki hafta sonra başı döndü, salonda yere düştü, bir pazar günüydü, hastaneye taşıdık onu.

"Kıbrıs'ta savaş başlayınca yaralıların gelme olasılığına karşı birçok hastayı evlerine gönderdiler. Beni tanıyan bölüm şefi doktor, babaannemi hastanede alıkoyarak büyük bir iyilik yaptı bize. Kıbrıs'ta müdahale sürerken babaannem öldü. Feriköy'deki mezarlığa gömülmeden önce yapılan cenaze töreninde Baydo var mıydı? Bilmiyorum.

"Ardından büyük kentlerde silahlı terör başladı. Görünüşte sağdaki ve soldaki genç insanlar birbirlerini öldürüyorlardı. Geçen yıllarla terör genişliyordu: mezarlıklarda kurşuna dizilenler, sinema çıkışı rastgele öldürülenler, izlenip de öldürülen şehir otobüsü yolcuları, mahallelerde, kahvelerde patlayan bombalar...

"Baydo'nun fakülteyi bitirdiğini, yargıçlık stajını tamamlayarak Kuzey Anadolu'ya, ama kıyıda olmayan bir kente yargıç olarak atandığını duydum. Uzun yıllar sonra babasının mesleğini elde etmişti. Onun nasıl bir yargıç olacağını tasarlamaya çalışıyordum.

"Gazeteler, her gün yığınla terör haberleriyle doluydu. İyi bir gazete okuyucusu olduğumdan hemen hepsini dikkatle okuyordum; artık gündelik bir gazetede olan yazılarımı da sürdürmüyordum. O günlerden birinde iç sayfalardan birinde okudum: yargıç Baydo bir köyde yaptığı keşiften dönüyormuş, konvoyu 'sol teröristlerce' durdurulmuş, otomobilinden çıkarılan bu yeni yargıç, köy yolu üzerinde kurşuna dizilmiş.

"Cenaze töreni büyük bir kentteydi. Çok kalabalık olduğunu sanmıyorum. Ama faşist partisinin başkanı çelenk yollamıştı törene. Gazete küçük haberinde bunu da not ediyordu.

"Babaannem hayatta olmadığı için, artık yaşlıca olması gereken, çileli, tombul, kocasınca beğenilmemiş Leyla Hanımın ne yaptığından haber almıyordum. Ya babası, sorgu yargıcı Safa Bey, yaşıyor muydu o da? Nerelerdeydi?

"Hayır, hayatımda sigara içtiğim dönemler çok kısa oldu. Hep pipo içtim; bugüne kadar da bırakma zorunluluğunu duymadım, çünkü bazen kendiliğinden bırakıyorum, birkaç ay canım pipo da içmek istemiyor."

XVII

Bisikletler

"Batıya doğru ovayı geçtikten sonra, dönemeçli bir yolla çıkılan, ilçenin üst-tabakasının yazları oralara taşındığı, Bozdağ üzerindeki iki ünlü yaylası olmasa, yaz mevsimlerinin taşıdığı sıcak dayanılır gibi değildi bu küçük kentte. Ovadan yükselen hafif buğu içinde görünmez olan güneşin sarımtırak büyük aydınlığı toprağın rengiyle birleşiyor, durgun sıcaklık aylarla sürüyordu.

"İşte, benim de dokuzla on beş yaş arasındaki yaşamımı dolduran bisikletli yıllar, göl kıyısındaki yaylada geçirdiğim yaz mevsimlerinde en mutlu dönemlerine ulaşıyordu.

"Hemen bütün benim yaşımdaki çocukların da, yaşları yirmiye doğru uzanan gençlerin de bisikletleri vardı ve bu bisikletlerin hemen hemen hepsi, o sıralarda İngiltere'den gelen *Raleigh* markalı, siyah aksamlı, çok şık bisikletlerdi. Çoğunlukla jantı 28 ölçüsünde olan, ince lastikli bisikletler... Raleigh bisikletleri, ince çelikten, çok şık, yüksek görünüşlü yapıdaydılar. Zincirlerinin sardığı aynaların üzerini bütün bütüne ya da sadece üst bölümü kaplayan bir kapak örtüyordu. Bazı büyük çocuklar bisikletlerinin önüne bir fener de koydurmuşlardı. Feneri yakan elektriğin dinamosu, ön tekerleğe yerleştirilmiş küçük bir dinamoydu. Direksiyonunun üzerine, arkayı yansıtan ayna yerleştirilmiş bisikletler de vardı. O şık, siyah, çelik Ra-

leigh'ler... Raleigh'i olan büyük çocuklar, bisikletleriyle gölün kıyısında kıvrılan yolun herhangi bir yerinde, küçük köşklerin önünde ya da köyün içinde, kahvenin geniş bahçesine yakın bir yerde toplanırlar, bisikletlerinden inmeksizin konuşurlardı. Bu bisikletli toplantılarda, kimisi bisikletini hafif yana yatırarak, bir ayağını toprağa basarak konuşuyor, kimi de seleden inmeksizin, bisikletinin ön tekerleğini hafif hafif oynatarak ve didonunu sağa sola çevirerek katılıyordu konuşmalara. Kuşkusuz bu güzel yazlık yerde, yaşı gençliğe doğru giden birisi olarak, adam sırasına girebilmek için bir bisiklete sahip olmak, bu bisikletin de, o demirleri siyah, üzerinde stilize edilmiş harflerle yazılmış Raleigh yazısının bulunduğu bir bisiklet olması gerekirdi. Uzun demirleri, ince jantları, jantlarını tutan tellerinin çelik olduğu, o baştan sona çelik, parlak madenli, zincir atmayan, hızlı giden bisikletlerden birine sahip olmak.

"Bir iki yaz mevsiminde, çarşının kenarındaki düzlüğe yakın bir yere sadece o mevsimde yerleşen, çeşitli eski bisikletleri kiraya veren bisikletçiden kiraladığım bisikletlerle dolaşıp durduktan sonra, bana da bir bisiklet alındı. Balon lastikli, jantının çapı 26 3/4 olan bir Raleigh'di bu.

"Göl kıyısındaki yaylaya çıkan 30 km'lik otobüs yolu, dönemeçlerle tepedeki düzlüğe vardıktan sonra hafif inişe geçiyor; gölü çevreleyen geniş ağaçlıklı araziye giriyordu. Kavak, ceviz, meşe ve sonsuz sayıda meyve ağacının bulunduğu yeşil bir cennet. Batıdan köye doğru uzanan yol, yaylanın biricik otelinin yanınca kıvrım yapıyor, orada göl kıyısına iniyor, soluna, o dönemin başbakanının kapalı duran, bahçe içindeki, köşkünü aldıktan sonra, sırayla bazı villaların önünden geçiyor, villaların bitiminde ortalama doksan derecelik yuvarlak bir dönemeçle çarşı içine doğru uzanıyordu. Orada, çarşı içine yakın bir yerde, açıklıkta, yolcularını da, yüklerini de indiriyordu.

"Bisikletim, göl kıyısındaki yaylaya akşamüzeri varan otobüsün tepesinde geldiğinde, o tepedeki bagajda bir orman testeresinin yanına konulduğu için, arka lastiğinin delik deşik olduğunu gördüm. Neyse ki, bu tatsız durum çabuk giderildi. Ertesi gün gelen otobüsle bana, janta uygun yeni bir lastik getirildi. Bisikletimin balon lastikli oluşu biraz canımı sıkar gibi olduysa da, onunla volların çeşitli yerlerindeki engelleri çok daha sarsıntısız geçtiğimi fark ederek, bu sıkıntıyı unuttum. Balon lastikliydi, ama eksiksiz bir Raleigh'di. İnce lastikli, jantları 28 ölçüsünde olan Raleigh'lere göre biraz daha küçük olması da akla uygundu: daha büyük yaştaki çocuklarındı o bisikletler. Bu Raleigh'yse bana göreydi.

"Kendi bisikletimle dolaşmaya başlayınca, artık bisiklet gezintilerim bana içimi yükselten çeşitli duygular veren bir şey oldu. Yeryüzünde değildim sanki. İnsanların dünyasından çok, doğanın ve rüzgârların dünyasındaydım. Kiralık bisikletle dolaşmanın verdiği acelecilikten sıyrılmıştım. Onlarla, bisiklete binmeyi öğrendiğim zamanlardaki sıkıntıları da geride bırakmıştım. Artık bisikletten inmek zorunda kalınca, yeniden pedala basıp, bisikleti harekete geçiriyor, ayağım pedalda seleye atlayabiliyordum. Böylece bu yeni, rahat bisikletle, küçük gölün çevresindeki bütün yollarda dolaşabiliyor, büyük oteli geride bıraktıktan sonra, köşklerin önündeki toprak yoldan geçebiliyor, çarşıya doğru gölün kıyısını izleyen dönemeçte daha da hızlanabiliyordum. Ortasından tek bir yol uzanan çarşıyı geçip ötelere, bir kır kahvesinin bulunduğu yöreye, otların büründüğü yollara uzanıyor, yüzümü rüzgâra yaslıyor, doğanın kokusunu duyuyordum.

"Kır kahvesini geçtikten sonra gölün kıyısını çevreleyen yol sona eriyor, bisikletle gidilmesi olanaksız keçi yolları kalıyordu geriye. Orada göl kıyısına kadar uzanan engerek otları vardı; kıyıdan biraz yükselince de, az da olsa,

aşılanmamış çeşitli meyve ağaçları başlıyordu. Aşılı ağaçlarsa, köşklerin bulunduğu karşı kıyıdaydılar.

"Bisikletin ulaştığı hız, serin havanın insanın yüzüne çarpmasına neden oluyor, bu da belli belirsiz bir sarhoşluk yaratıyordu sanki. İnsanın içinde uyanmak isteyen duyguların: diriliğin, sevgisel, hatta cinsel bir çekimin, onun ötesinde de daha çekici şeylerin olduğunu sezdiren bir baş dönmesinin uyanışıydı bu. Sabahın ya da öğleden sonrasının, doğanın, otların, meyve ağaçlarının, akkavakların, kayınların, yumuşak, serin iklimin, özgürlüğün insanın önünde açıldığını sürekli duyuran, kaygıları silen, geleceğin içe çekildiği eşsiz bir yaşama biçimiydi. Pedallara basarak geçilen yerlerden sonra, hıza ulaşmaya elverişli hafif meyillere ya da düzlüklere varmak. Bisikletle dolaşmak, hız yapmak! Kırların kokusunu içine çekmek. Otlardan, ağaçlardan, sulardan yükselen o kokuyu duymak.

"Böylece, zaten yakınında olduğum, bisikletli çocukların dünyasına tam olarak girdim. Artık sakin yola yakın düzlüklerden birinde yapılan bisikletli toplantılara, ben de, bisikletimle birlikte katılabiliyordum.

"Köyün bitiminde bir kır kahvesi vardı. Oradan doğuya doğru uzanan çimenlerle örtülü bir yolda bisikletimi sürüyordum. İki yanı kavak ağaçlarıyla çevrelenmişti bu yolun. Kavakların dibinden başlayan çitlerin ötesinde sebze ekilmiş tarlalarla meyvelikler uzanıyordu. Orada göl gözden uzaklaşmaya başlıyor, tarlalarla çitlerin örttüğü futbol oynadığımız geniş çimenlik görülmez oluyordu. İlersinde daha da genişler gibi olan bu çimenlik yol, ötelerdeki, gözden uzak vadilere doğru iniyordu. 'İlerlerde başka köyler var' diyordu çocuklar; bazen, genişçe yolda öküzlerle çekilen bir köy arabasının yol aldığı görünüyordu. Ama çok azdı, bu yoldan bizim sayfiye olan köyümüze gidip gelen köylüler. Orada, pek de müşterisi olmayan bir kır kahvesine varınca yol bitiyordu. Bu kır kahvesinin bahçesinden hem göl kıyısında, sayfiyenin çarşısına doğru

uzanan ağaçlıklı yol görünüyordu, hem de karşıdaki köylere uzanan çimenlikli, tenha yol. Ama kahveden sonra, gölü dolaşan bir yol yoktu artık. Yarım yamalak keçi yolları, bazen güçlükle geçmiş bir arabanın bıraktığı izlerle açılmış çukurlar... Çamurların üzerinden, kimbilir ne zaman geçmiş, demir tekerlekli bir araba derin izler bırakmıştı da, şimdi kurumuştu o çamurlar. Bisikleti sarsacak, bazen insanı üzerinden inmeye zorlayacak kadar derin izler... Kurumuş çamur, çimenlerin arasında bir çimento kadar sağlamdı.

"Bisikletle o yöreye uzandığımda çoğunlukla yalnız oluyordum. Gölcük'te, yaz ayları tadına doyulmaz günlerin geçtiği yaylada, arkada bıraktığım mevsimleri düşünüyordum: bisikletimin olmadığı ilk bir iki yaz mevsimini, kiralık bisikletle gezdiğim yerleri, çarşıda toplanan çocukları, geride, ötedeki dönemece yakın olan açıklıkta, köy çarşısının bittiği yerde, bisikletleriyle kümelenen öteki çocukları. Şimdi artık on dört yaşına doğru gidiyordum. Kendi balon lastikli Raleigh'imi sürerken yüzüme çarpan özgürlüğün rüzgârı, bitkilerin kokusunu taşıyor, beni sanki saçları rüzgârda savrulan bir genç kız imgesine doğru götürüyordu.

"En güzel saatler öğle yemeğinin yaklaştığı saatlerle akşamüzeri vakitleriydi. Saat 11'e doğru Dr. Rıza Bey'le, eski belediye başkanı Mustafa Bey'in köşklerinin önüne düşen doğal plaja gidiliyor, orada bu yazlığın ileri gelenlerinin çocuklarıyla birlikte yüzülüyordu. Öğle yemeğinin yaklaşması da ayrı tat veriyordu bu saatlere. Kiralık tek katlı evin bahçesinde ya da sundurmada sebze ve et yemekleri hazır bekliyordu çünkü. Bazı günler de bu saatlerde, yeşil sahada futbol antrenmanları yapılıyordu. Antrenmandan sonra müthiş bir susuzlukla içilen bir iki şişe gazoz, öğle yemeğine duyulan iştahı kesmiyordu. Soğuk gazozları ya da soğuk suları terli, kızgın vücudumla içmekten ötürü hastalandığımı da hiç hatırlamıyorum. İlçeye

geldiğim ilk yaz, sıcaklar bastırınca, kendimi kaybederek düştüğüm hasta yatağını da büsbütün unutmuştum. Burada, deniz düzeyinden 700 m. yüksek yaylada, S harfi biçiminde kıvrılan bu küçük gölün kıyısında iklim tam kıvamındaydı çünkü. Hastalık uğramıyordu insanın yanına. Öğle yemeğine doğru olan vakit, gölde yüzenlerin de, balık tutmaktan gelenlerin de bisikletle göl kıyısından evlerine doğru dağıldıkları vakitti.

"Akşamüzeriyse bisikletlilerin bayramıydı. Her yönden çarşının başladığı yerdeki kıyıya toplanan bisikletler her iki yöne dağılıyorlar, bazen ikili, bazen dörtlü beşli topluluklar olarak gezintiye çıkıyorlardı. Toplanma yerinde de en çok konuşulan konu bu siyah, çelikten Raleigh bisikletleriydi. Vitesli olanların vitesleri inceleniyor, zincir bölümlerini kaplayan kapağın yarım mı, tam mı olmasının daha iyi olduğu tartışılıyor, bisikletlerin bütün çelik aksamı gözden geçiriliyordu. Benim balon lastikli Raleigh'imin zincir kapağı yarımdı. Bunun da bisiklet zincir atarsa, zinciri yeniden yerine yerleştirmek için elverişli olduğunu düşünüyordum. Hemen hemen herkes de aynı düşüncedeydi. Ama kiralık bisikletler gibi değildi ki bizim bu Raleigh'ler. Yepyeniydiler. Benim Raleigh'im bir defa bile zincir atmadı. Uzun, çelik, süratli Raleigh'ler... Onlarla gölün kıyısındaki yolun kavis yaptığı yerden hızla dönmek ne eşsiz bir zevkti!

"Bazen birkaç arkadaş, köy çarşısındaki aşçı dükkânında öğle yemeği yiyorduk. Daha çok çimenlik alanda futbol oynadıktan sonra oluyordu bu. Bu esmer, orta yaşlı, çalışkan adamın kendi eliyle yaptığı tencere yemekleri, evde pişen yemekler kadar güzeldi. Kuru fasulye, tas kebabı, pilav ya da soğan yahnisi, taze fasulye ya da bamya... Yağı hiç esirgenmemiş yemekler... Ucuz mu ucuz bir lokanta... Bizim çocuk bütçemizin kolayca karşılayabileceği kadar... Bu çalışkan adama, belirsiz bir acımayla karışan ayrı bir ilgi duyuyordum. Köylüler gibi değildi o; yalnız-

dı. Kentten buraya gelen kodamanlara elbette hiç benzemiyordu. Bir kız çocuğu vardı. Belki tek arkadaşı oydu. Karısı kimbilir nerdeydi? Bu hem anne, hem baba gibi çalışan, iyi niyetli, tok gözlü, kendini işine vermiş adamın durumunda bana dokunan bir şey vardı. Onların iyi olmalarını, paraca sıkıntı çekmemelerini, baba-kız mutlu yaşamalarını istiyordum. Adam, biz çocuk müşterilerine karşı da ne kadar iyiydi. Beni üzen, küçücük aşçı dükkânının müşterilerle dolup taşmamasıydı. Ama yaşıyorlardı işte bu insanlar da; ünlü 1950 seçimlerinin yaklaştığı dönemde –1946 ile 1950 arasındaki 'demokrasi denemesi'nde– Gölcük adlı, yaz mevsiminde ovadaki ilçenin ileri gelenlerinin yazlığa çıktıkları, mavimtırak beyaz sıvalı güzel bir otel, on, on beş kadar da köşkle yeşillikler içinde görünmeyen köy evlerinin bulunduğu bu sayfiyede, bu yaylada, yazın ve yüzyıl ortasının mutlu insanlarıyla birlikte, ağaçlar arasında kaybolmuş öteki köylerden gelip giden kimi köylülerin, arkadaki köy atölyelerine kereste işçisi olarak gelmiş ya da kavak ağaçlarının dibindeki açık işliklerde çalışıp duran sarışın Lazların arasında.

"Ülkede tek-parti yönetimi bitmiş; o dönemin en otoriter başbakanı görevinden ayrılıp buraya –doğduğu yere– gelmişti. Şimdi, burada, yaylada otele en yakın, pembe sıvayla sıvalı kendi köşkünde, köşklerin en büyüğündeydi. Bu yaşlanmaya yüz tutmuş adam, akşamüzerleri, sırtına paltosunu atıp, çarşı içinde bulunan, göl kıyısındaki kahveye geliyor, oradaki küçük kahve kulübesinin yakınında, rüzgâra göre siperlik bir yerde, ilçenin ileri gelenleri ile memurlar arasında, bir saygıyla çevrelenmiş bir halde, yaralı bir av hayvanı gibi oturuyordu. Akşamları, eski başbakanın da katıldığı rakı sofraları ya göl kıyısındaki köşklerden birinde ya da otelin ışıklı salonunda kuruluyordu.

"Akşamüzeri küçük gölün yüzünü kırıştıran bir rüzgâr esse de, akşam yemeği vakti geldiğinde sakinleşiyordu hava. O zaman aşağıdaki ilçenin ileri gelenleri, göl kıyısına

uzanan bahçenin ortasındaki otelin terasına, birkaç masa çevresinde toplanarak rakı içmeye giderlerken, çocuklar da, evlerinin balkonlarında, sundurmalarında, bahçelerinde akşam yemeği yemeye gitmek için köy yollarına dağılıyorlardı; yemekten sonra köy yollarında, sekiz on dükkândan oluşan çarşı içinde ya da gölün kıyısınca kıvrılan yolda gezintiye çıkmak üzere.

"Bu yumuşak, yeşil renkli doğanın ortasında, kır yollarında bisiklet sürerken yüzümü okşayan rüzgâr gibi hissettiğim, içimi heyecanla yükselten genç kız imgesi orada, ben o köyden ve aşağıdaki ilçeden ayrılacağım son yaz mevsiminde çıktı ortaya.

"Köyün kıyısındaki alanda, otel çevresinde oturan çocuklarla yaptığımız –bazen haftada iki defa tekrarlanan– sıkı mahalle maçlarında, biz çimenler üzerinde top koştururken, alanın kıyısındaki yoldan geçen genç bir adam görmeye başlamıştık. Büyük kentli olduğu her halinden anlaşılan bu adam –sanırım 24 yaş çevresinde olabilirdi– gölle futbol alanı arasındaki ağaçlı yoldan, ilerdeki kır kahvesine doğru yürürken, ne bizim onca heyecanını çektiğimiz, canla başla top koşturduğumuz futbol maçlarına durup bakıyor, ne de öteki büyükler gibi, köy yollarında bisikletle dolaşıyordu. Büyük kentten gelen insanların giydikleri cinsten damalı desenli bir süveteri vardı ve elindeki kitabı okuyarak geçiyordu yoldan. Ya da okumaktan yorulmuşsa, parmağını, kitabın kaldığı sayfaları arasında tutarak yürüyor, ama bizim futbol oynadığımız alanı geçince yeniden okumaya başlıyordu. Gerçi ben de, kimi başka çocuklar da kitap okuyorduk. Bazen birbirimizden kitap alıp verdiğimiz de oluyordu. Ama aslında bu yayladaki yumuşak yaz mevsimleri oyun mevsimleri değil miydi? Köy kahvesinin önündeki rıhtımda mantarlı oltalarla tatlı su balıkları tutmak (topu topu iki cins balık vardı orada zaten: ince, uzun çay balıkları, bir de daha makbul olan yassı sazanlar... kahvenin lokanta bölümünden rıhtıma yiyecek

artıkları da atıldığı için daha çok oraya geliyorlardı), futbol, bazen de kahvenin bahçesinin alçak duvarı üzerine oturup sigara kutusu kapağı oynamak (her kapağın ayrı bir değeri vardı), sonra uzun kuyruklar halinde bisiklete binmek varken, durmadan kitap okumak... Günün gezinti saatlerinde, kitap okuyarak tek başına gezintiye çıkan –köydeki yaşıtlarıyla kaynaşmayan– genç adamın bir 'komünist' olduğu söylentisi yayıldı çocuklar arasında.

–Komünistmiş, onun için hep kitap okuyormuş.

"Bilmem, nereden çıkmıştı bu söylenti? Bu iyi giyimli, kentli adam sayfiyedeki yaşıtlarıyla konuşmuştu da, onlar mı bu kanıya varmışlardı, yoksa çok uzaktan, onun geldiği Istanbul'dan mı geliyordu bu söylenti, anlaşılır gibi değildi.

"Ama hiçbir şey olmadı. Ne adamın arkasından bir çocuk 'komünist' diye bağırdı, ne de köyde bu konuda bir tartışma duyuldu. Söylenti öylece kaldı. Ben de, bu kumral genç adam hep kitap okuduğu için böyle tanımlandı düşüncesine vardım.

"İşte bir gün, biz gene çocuklarla çayırda futbol oynarken, yanında benim yaşlarımda, sarışın saçları rüzgârda uçuşan bir kızla birlikte geçti bu genç adam. Her günkü yoldan. Kıyıyı izleyen, ağaçlar arasından. Ardından başka bir gün, onları gene ağaçlıklı yolda gördüm. Yaz mevsiminin sonu yaklaşırken bir gün, ben bisikletimle gölün kıyısındaki dönemeci alırken bu sarı saçlı kızı gene uzaktan gördüm.

"O gece saat on bir sırasında, uyumak için yatağıma girdiğimde, günün ve son günlerin, haftaların, belki de ayların zihnimde kıpırdayıp duran hayalleri içinde, birdenbire bu kızın görüntüsünü gördüm, saçlarının uçuştuğunu fark ettim ve onu çok derinden sevdiğimi duydum. İçimde yükselen bir aşk duygusuyla: "Seviyorum bu kızı, benim sevdiğim kız bu işte!" diye mırıldandığımın ayırdına vardım.

"Öteki gecelerde de, kızın rüzgârda dalgalanan saçları gözümün önündeydi. Uykuya dalmadan önce bir boşluğa düşer gibi acıyla kıvranıyordum. İçimden birşeyler akıyordu sanki. O kızla –kitap okuyan genç adamın kızkardeşi olduğunu öğrenmiştim bu kızın– aramdaki uzaklığın derin bunaltısını duyuyordum. Yaşamla ölüm arasındaki küçük sınırın acısını ta içimde hissettim. 'Seviyorum onu,' diye tekrarladım, 'hiçbir zaman vazgeçemeyeceğim sonsuz bir aşk bu benim için.'

"Yaz bitti. Haziran ayındaki ortaokulu bitirme sınavlarında kimya dersinden bütünlemeye kaldığım için, bu sınavı vermeye İzmir'e, körfez gemileriyle ulaşılan Karşıyaka'ya gittim. Karşıyaka'da, Kurtuluş Sokak'ta, eski bir Rum evinde oturan aile dostlarımızın yanında kalıyordum. Onların ikisi de öğretmendiler. Güzel bir kadın olan Nezahat Hanım, beni, sınavdan on gün önce alıp, arkadaşı olan okul müdürüne götürdü. Saçlarını arkaya dümdüz taramış olan bu tombul müdür, beni kimya kitabından, önce özel olarak sınavdan geçirdi. Vardığı sonuç olumluydu. Bu dersten geçecek kadar bilgim vardı. On gün sonra, Karşıyaka Lisesi'nin ortaokul bölümünde, büyük pencereleri bahçeye bakan, yüksek tavanlı bir sınıfta bütünleme sınavımı çok iyi bir biçimde verdim. İlçede –Ödemiş'teki– kimya öğretmeniyle aramızdaki anlaşmazlık böylece sessizce çözülmüştü. Sınavdan birkaç gün sonra İzmir'in, alacakaranlık Alsancak İstasyonu'ndan trene binerek ilçeye döndüm. Ardından, trenle yeniden İzmir'e geldim. Orada, çevresinde palmiyeli yollar bulunan, her yıl tekrarlanan fuarın bulunduğu parkın yakınında, bahçe içindeki büyük bir yapıya, disipliniyle tanınmış Atatürk Lisesi'ne kaydoldum ve bu aşırı temiz, sessiz, camlarından ışıkların loş salonlarına sızdığı okulda, yatılı öğrenci olarak, lise öğrenimine başladım. Bisikletim de, yaz tatilleri de ilçede kalmıştı.

"Lisede, dersler bittiğinde, futbol oynanan, toprak, büyük bahçeye çıkıyorduk. Orada, İzmir'de, çok uzun süren yazla ılık sonbahar, bitmeyen ışıklı aydınlığıyla, lise bahçesinin duvarları arasında kapalı olsam da, bana ruhsal bir özgürlük duygusu veriyordu. Sınırlı bir özgürlük duygusu, sadece boş vakitlerde duyulan. Öteki zamanlarda, yatılı okulun melankolisini duyuyordum.

"Lisenin bahçe duvarlarının dışında kentin işlek caddeleri vardı ve bu yapının bulunduğu yer, İzmir'in en modern mahallelerinden biriydi. Okulun duvarlarının ötesinde, caddenin öte yanındaki, gündüzleri ışığa boğulan yüksek apartmanların balkonlarında, taraçalarında, o son yaz, Gölcük sayfiyesinde sevdiğim kıza benzeyen sarışın Yahudi kızları görüyordum. Kuşkusuz Istanbul'da oturuyordu benim sevdiğim kız. O kadarını biliyordum: Istanbul'da, Beşiktaş'taydı evleri. Benim beş yaşındayken terk ettiğim, şimdi on beş yaşına yaklaşırken, ancak bir defa ziyaret edebildiğim, burası, bu İzmir kadar aydınlık ve güneşli olmayan, kıyılarına, üzeri rüzgârla dalgalanan denizin koyu mavi sularının çarptığı, bana gökyüzü bulutlarla kaplıymış gibi gelen, uzaktaki o kurşun rengi şehirde, benim doğmuş olduğum şehirde.

"Yeni yıl yaklaşırken Istanbul'a gideceğim belli oldu.

"Yıldız Sarayı'nın bahçesinin yüksek duvarları dibinde, tramvay yolundan sonra, kıyıda yer alan iki eski saraya yayılmış olan okulum, Beşiktaş'a yürüyerek gidilebilecek kadar yakındı. Orda, Beşiktaş'a uzanan saray duvarlarının dibindeki yollarda, arkada bıraktığım yaz mevsimindeki sevgilimi arayacaktım.

"Tatil günleri, içlerindeki rutubeti sızdıran o eski saray duvarları boyunca yürüdüm de. Sevdiğim kızı da aradım. Beşiktaş'ın ara sokaklarına, çarşı içine girmeksizin, sadece tramvay yolunda, o anacaddede. Hayır, hiçbir yerde yoktu o. Bir akşamüzeri, cadde üzerindeki eski bir evin tahta kapısını açan bir kızın o olduğunu sandım. Değildi.

Ona daha çok tramvayda rastlayacağımı sandım. Ona rastlasaydım, artık özgür bir liseli olarak konuşacaktım onunla. Birkaç ay sonra da unuttum onu. İşte buydu ilk aşkım.

"Raleigh marka bisikletim, annemle babamın çalıştıkları Ankara yakınındaki o küçük kasabaya götürülmüştü. Yazları o kasabaya gittiğimde, arada bir, Ankara-Istanbul karayolu olan şosede ona bindiğim oluyordu. İlçe sırtını bir tepeye yaslamış olduğundan, onun yollarında bisikletle dolaşmak olanaksızdı. Hem de burada ne o Ege'deki Gölcük yaylasının bisikletli çocukları vardı, ne de bisiklet oradaki canlı hayat içinde olduğu gibi bir statü simgesiydi. Kasabanın çarşısı tam bir Orta-Çağ çarşısıydı ve oradan bisikletle geçmek hiçbir anlam taşımıyordu. Bu yüzden dört yıl boyunca, daha çok bir köşede durdu, o ilk gençliğimin anılarını yüklenmiş olan Raleigh.

"Dört yıl sonra Istanbul'a, yangın yerlerinden arta kalmış bir arsaya yapılmış yeni bir apartmanın üçüncü katındaki dairemize yerleştikten sonraysa, Raleigh'ye binmem bütün bütüne olanaksızlaşmıştı. Ne aşağıdan geçen tramvay caddesi, ne bu yöredeki sokaklar, ne de Eski Ali semtinin tramvay caddesine inen düzensiz yokuşlar bisikletle dolaşmaya elverişliydi. Bisikletli yıllar bitmişti artık. Istanbul bambaşka bir şehirdi: ne benim beş yaşındayken terk ettiğim kentin tıpkısıydı, ne güneşli İzmir toprağına benziyordu, ne Ödemiş'in yaylalarına. Burada tramvayla gezmek gerekiyordu. Bir yandan da 'dolmuş' adı verilen, ortaklaşa taksi sistemi doğuyordu. Bisikletli çocuklar oralarda kalmışlardı.

"Bisikletim daire kapısının önündeki küçük holde durdu kaldı.

"Bir gazeteye ilan vererek, bu hemen hemen hiç eskimemiş olan, sağlam, güzel bisikleti satışa çıkardım. Yüz liraydı satış fiyatı. İlanın gazetede çıktığı gün kapıya hemen bir çocuk geldi. Benim yaşımdan birkaç yaş, belki de dört

yaş küçük bir çocuk. Dairenin kapısını açmıştım. Hemen hemen hiç konuşmayan bu terbiyeli çocuğa bisikleti verdim. Çocuksa, daha bisikleti almadan önce bana yüz lirayı uzatmıştı.

"Çocuk evin önündeki toprak yolda bisiklete atladı, hafif toprak yokuştan aşağıdaki yola doğru kıvrıldı. Ne kadar da sevinçle sürüyordu bisikleti.

"Birkaç gün sonra, artık kitaplarla dolu odamda, bisikleti o kadar içten gelen bir coşkuyla süren çocuğun, bana yüz lirayı uzatan eli geldi gözümün önüne. Yüz lira, belki o zaman, bana iki ay yetecek cep harçlığıydı. Ama neye yarardı bu? Neden almıştım sanki o sessiz çocuktan bu parayı? Bisikletler, onlara binmek için çarpınan çocuklarındı. Benim mutlu yaz mevsimlerimin simgesi Raleigh, bu çocuğa, bu kentte, binebildiği kadar mutluluk vermeliydi. Aradan bunca yıl geçti, o çocuğun uzattığı parayı alışımdaki utancı bugün bile unutamadım. Bisiklet almak isteyen ve parası olmayan bir çocuk görsem de, ona versem bu parayı."

XVIII

Öteki Kasabalar, Öteki Kentler...

"Ailenin Istanbul'a dönüşünü soracaktım size..."

"Batı Anadolu kentleriyle kasabalarında geçirilen on yılı aşkın bir zaman parçasından sonra, annemle babam Ankara yakınındaki bir kasabaya gönderildiler. Aslında onlar için bir sürgün yeriydi bu kasaba. Kuşkusuz kurulduğundan beri değişmemiş bir yerdi. Çalışma yerlerinde bir anlaşmazlık çıkmıştı da ondan. Cezalandırılmışlardı. 1950 yılının haziran ayında, Istanbul'dan yola çıkıp da, babaannemle birlikte, ailenin bulunduğu kasabaya gidişimizi hiç unutamam."

"Babanızın annesi Istanbul'da mıydı?"

"Evet. Uzun bir hikâyedir bu. Ta eskiye gitmek gerekli. Yüzyıl başında babaannemin küçük kızkardeşi Azize Hanım, kimbilir hangi vesileyle, bir polis memuruyla evlenerek Istanbul'a yerleşmişti. Babaannem de, Antakya'dan çok genç yaşta gelin gittiği Halep'te, içinde yaşadığı çok kalabalık Arap ailesinden bıkkınlık getirerek (ama evli olduğu adamdan hep 'sessiz bir adamdı' diye söz ederdi) 1913 yılında –Balkan felaketinde Balkan kentlerinden Istanbul'a göç başlamışken –beş yaşındaki oğlunu (babam) yanına alıp Istanbul'a kaçmıştı. Hayır, babaannemin babamdan birkaç yaş büyük bir kızı da vardı– halam. Genç kadın önce iki çocuğunu da yanına alıp yola koyulmuş, ama sonra, kocasını büsbütün çocuksuz bırakmaya daya-

namayıp, yoldan dönerek kızını Halep'te bırakmıştı. Ne büyük acı! Çünkü babamın annesi, çok genç yaşta dulluğu seçmiş bu kadın, bir daha hiçbir erkekle de ilişki kurmuş değildi. Kızından ayrı geçirilmiş yetmişe yakın yıl. Bütün bu uzun yıllarda, halam, Halep'ten Istanbul'a, daha doğrusu Türkiye'ye iki defa gelebilmiş (babam tarafından getirtilmişti ikisinde de), annesiyle de, küçük erkek kardeşiyle de, bütün yaşamı boyunca ancak bu kadar –sayılı birkaç ay– birlikte olabilmişti. Babaannemse, oradan kaçtığından beri, gençliğinde kısa süren evliliğinin yaşandığı Halep kentini bir daha hiç görmedi. Gidemedi oraya. Onlar Halep'ten kaçtıklarından bir yıl sonra Türkiye I.Dünya Savaşı'na girdi çünkü. Erkekler Arap çöllerinde ya da Kafkasya'da savaşmaya gittiler. Sonra da bitmeyen karışıklıklar başladı. Ardından da Halep, Türkiye'nin egemenliğinden çıktı. Fakat bu ufak tefek, mavi gözlü canlı kadın, 1913'den sonra artık yurdu olan Istanbul'da, benim hiç karşılaşmadığım, Halep'le ilgisi olan insanları durmadan arayıp bulmuş, ev ev dolaşmış, kızından haberler almıştı. Evde harçlığından biriktirdiği paraları, birisi aracılığıyla, Halep'e, kızına göndermek olanaklarını bulmuştu. Kızı Esma'dan az söz ederdi ama, hep onu düşünüp durduğu da kesindi, bütün sevgisini babama vermiş olsa da."

"*Babanızın babası hiç gelmedi mi Türkiye'ye?*"

"Hayır. 1913 Balkan felaketini bir dizi büyük felaketler izledi o topraklarda. Babaannemin sözünü pek etmediği bu Halepli adamdan –dedemden– bir daha hiç haber alınamadı. Çok sonraları –yıllar sonra– onun 1915'de kaybolduğu öğrenildi. Gene aynı yıl, Enver Paşa'nın Erzurum dağlarında dondurduğu otuz bin asker içinde, Arap alaylarından birinde olduğu üzerine bir haber geldi. Orada mıydı? Başka bir yerde mi? Kuşkusuz oralarda bir yerde, asker olarak ölmüştü. Gene aynı dönemde, babaannemin kızkardeşi Azize Hanımın kocası polis memuru Kemal Efendi'nin küçük kardeşi de, Çanakkale'deki savaşlarda öldü.

Yirmi yaş çevresinde bir Harp Okulu öğrencisiydi o. Bir 'kadet' yani."

"*Bütün bunları anlatmak size üzüntü veriyor, anlıyorum.*"

"Doğru, biraz üzüntü veriyor. Bu yüzden, ailemin nereden geldiğini, pek çok başka aileler gibi, hiç unutmadım. Göçler, savaşlar, kıyımlar ülkesiydi o ülke, şu yaşadığımız yüzyılın ilk çeyreğinde. Sonra bunlar, ülkenin doğusunda da hep sürdü durdu.

"*Ailenin Istanbul'a dönüşünü soruyordum size.*"

"Babam üç yıl sonra, o kasabadan Istanbul'a, bir üniversite öğrenci yurduna yönetici olarak atandı. Ama ben ailenin Istanbul'a parça parça gelişini, Fatih'e yerleşmesini anlatmadan önce, 1950 yılı yaz mevsimi başlarken, annemle babamın bulundukları kasabaya, babamın annesiyle birlikte gidişimizi anlatmak istiyorum size."

"*Dinliyorum.*"

"Istanbul'dan oraya, o kasabaya ancak otobüsle gidilebiliyordu. O zamanda, 'karayolları inşa etme politikası' henüz başlamamış olduğundan Istanbul'la Ankara arasındaki otobüs bağlantısı olabildiğince ilkeldi. Ama o yıldan başlayarak hızla değişti bu karayolları. Şimdi orada taşıttan geçilmiyor.

"Beyazıt'tan Mercan'a doğru inerken örneklerine rastlayacağınız, 16. ya da 17. yüzyıllardan kalma harap hanlardan birinin önünden kalkıyordu, haftada bir o kasabaya giden otobüsler. Günlerce önceden gidip, iç avlusu da olan bu hantal, bakımsız handan iki bilet satın aldım. Otobüsün kalkacağı gün oraya gidecek, bu eski püskü otobüse binecektik. O dönemde tepeler arasında uzanan dönemeçli şoselerle İzmit'e uzanan yolu altı saatte aldı bu otobüs. İzmit'ten sonra pırıl pırıl bir göl, renkler içinde kaybolan dağlar, çok verimli ovalar gördük. İlk olarak gördüğüm yerlerdi buraları. Kavak ağaçlarının çevrelediği yol boyunca gidiyordu otobüsümüz. Yol kıyısında su arkları vardı. Kimi yerde otlayan ineklere, koşarak yol üzerinden geçen

tavuklara, otobüsü kovalayan köpeklere rastlanıyordu. Bu düz ovada, Düzce adındaki kasabaya gelince durdu otobüs. Şoför 'otobüste arıza var' diyerek gitti. Kasabanın içinde sekiz saat kadar beklediğimizi anımsıyorum. Neden sonra geri geldi şoför, otobüsü hareket ettirdi. İşin gerçeğini bilenler vardı: şoförün evi bu kasabadaydı, evine uyumaya gitmişti adam. Ne yapılabilirdi ki? Yolcuların başka bir seçenekleri yoktu. Arasalar da, onları gidecekleri yere götürecek başka bir araç bulamazlardı."

"Sonra, tenha, kıvrım kıvrım yolları, yaylaları, dağları tırmanmaya başladık. Hayır, bu yollarda yeni monte edilmiş otobüsler, hızla giden otomobiller yoktu 1950 Yılı Haziran ayında. Bu tırmanışlarda saatte on kilometreden fazla yol yapmayan eski bir kasaba otobüsündeydik biz. Karoseri tahtadan yapılmış, eski bir motor takılmış bir çatana. Kütükler çatılarak yapılmış yayla evlerini, yemyeşil tepeleri, ormanları, yayla sisiyle kaplı rutubetli yolları, yüksekte yer alan bir gölü geçtik, şimdi daha tenha, daha yüksek, gökyüzüne, ıssızlığa, dünyanın yaratılışına karışacağımızı sandığım tepeler üzerindeydik, sonra yolların bütün bütüne ıssızlaştığı bir yerde tahta evleriyle dağlara sırtını yaslamış kasabaya vardık. Otobüs, tek katlı tahtadan yapılmış dükkânlardan oluşan çarşı içindeki yolu, kurumuş bir derenin üzerindeki köprüyü geçtikten sonra, demirci, bakırcı dükkânlarının sıralandığı bir yerde durdu. Orada köylü kılığıyla dolaşan kasabalılar arasında babamı gördüm. Bir buçuk gün kadar süren bu otobüs yolculuğunu kimbilir nasıl izlemiş –sanırım kasabalı otobüsün seyrine alışkındı, geleceği zamanı tahmin edebiliyordu– bizi karşılıyordu. Yer yer çamurlu, düzensiz taşlarla örülü yoluyla, bu çarşının genişlediği yere indiğimizde, babama sarılırken, birden kendimden beklemediğim bir sezişle, kendiliğinden:

– Burası sürgün yeri baba! dedim.

Babam, o bitmeyen iyimserliğiyle:

– Öyle mi gördün burayı, dedi. Yok yok o kadar da fena değil.

"Kendi mi öyle düşünüyordu. Benim mi üzülmemi istemiyordu, bilemiyorum."

"Kasabanın arkasındaki tepelerin üzerinde sis vardı. Denizden çok yüksek bir düzeyde olan bu kasabaya henüz yaz gelmemişti. O, Orta-Çağ'dan kalmış izlenimini veren çarşıyı yürüyerek geçtik, büyük bir arsayı andıran hükümet alanına geldiğimizde, kasabada tek sevebileceğimi sandığım nesneyi gördüm: tahtadan yapılmış, yüksek bir saat kulesiydi bu. Ailenin oturduğu tahtadan ev, hemen saat kulesinin arkasına düşüyordu. Annem, annemin annesi, kızkardeşlerim oradaydılar. Henüz on beş yaşında bile yoktum."

"*Sonra aile parça parça Istanbul'a dönmeye başladı.*"

"Ben Boğaz'ın kıyısındaki lisede son sınıfa geçtiğimde, babamla kızkardeşlerimden biri Istanbul'a geldiler. Babamın yönettiği öğrenci yurdunun arka bölümünde, ayrı bir daire biçiminde yapılmış olan bir lojmana yerleştik. Küçük kızkardeş, oradan Beyoğlu'nun ara sokaklarındaki bir ilkokula gidiyordu."

"Yatılı okuldan kurtulunca, liseye gündüzlü gidiş gelişlerim bir zevk haline geldi. Kimi günler öğle yemeklerini, sınıftaki arkadaşlarla Ortaköy'deki bir muhallebicide yiyor, okulun ileri gelen öğrencilerinden olmanın –dört sınıflı lisede son sınıftaydık ya– verdiği bilgiçlikle birçok sorun üzerinde düşünceler öne sürüyorduk. Lisenin birinci sınıfından beri sınıf birincisi olan Halûk ağırbaşlı bir çocuktu. Ağır bir tonlamayla konuşuyordu düşüncelerini açıklarken. Onun etekleri uzun olmayan, vücuduna iyi bir biçimde oturan ceketleri vardı. Yün kravatının düğümünü çok kalın bağlıyordu. Ailenin eski zenginliğinden kalmış gibiydi bu giysiler. Culi adını taktığımız, bizden bir iki yaş büyük olsa da, çok daha ileri yaşta görünen büyük bir çocuk –kumral, kısa saçları vardı– lise derslerinden fazla-

sıyla bıktığını, bitirme sınavlarını atlatınca ders kitaplarını yakacağını, bir de çalışarak kazanacağı paralarla dünya turu yapacağını anlatıyordu. Hayallerle zenginleşen bu yolculukta ona, gene sınıfa Arnavutköy'den gelen, zaman zaman da okuldan kaçıp gezici tiyatrolarda oynayan Çetin katılacaktı. Ama Culi, Çetin'e tam güvenmiyordu. Onun, yolculuğun ilk aşamalarında, hemen bir kıza takılıp kalacağını düşünüyordu. Eğlenceliydi bu lise son sınıf günleri. Culi:

– Bir kadın kıçını sallasa, hemen gider peşi sıra bu Çetin, diyordu.

"Kitaplar okuyorduk. Bu kitaplar üzerine konuşuyorduk. Benim lise son sınıftaki, derslerden arta kalan zamanlarımı Knut Hamsun'un romanlarının doldurduğunu söyleyeceğim."

"Arkadaşlarla okul çevresinde kalıp da, Ortaköy'deki muhallebiciye öğle yemeği yemeye –tavuk suyuna çorba, tavuklu pilav ya da sahanda yumurtaydı bu öğle yemekleri, üzerine bir keşkül ya da sütlaç yenebilirdi– gitmediğim günlerde, okulun önündeki duraktan tramvaya atlıyor, tramvayla Dolmabahçe Stadyumunun önündeki durağa kadar gidiyor, belki yüz basamaktan çok olan merdivenleri tırmanarak öğrenci yurdundaki lojmana geliyor, orada acele acele babaannemin hazırladığı yemekleri yiyerek, gene aynı yoldan okula –kafamın içinde çeşitli romanlardan edindiğim bir yığın imge– dönüyordum. O dönemde Beyoğlu'nda pek çok olan buluşma evlerini bulgulamıştık. Bazen Ortaköy'de, çarşı içine doğru giden bir sokaktan kalkan tramvay durağından, o evlerde çalışan kızlardan birinin tramvaya bindiğini görüyordum."

"Lisenin bittiği yılın yaz aylarını, babam, babaannem, kızkardeşim, ben, kentin merkezi Taksim'e yakın, yaz boyunca öğrenci yurdunun ardındaki bahçelerdeki gazinolardan Rumca şarkıların duyulduğu bu lojmanda geçirdik. Gümüşsuyu'ndan yukarıya, Ayazpaşa'ya doğru yürüyor,

oradaki güzel apartmanlara, vitrinlerini özenle düzenlemiş lokantalara, dükkânlara bakıyordum. Tahtadan, büyük binasıyla Japon Konsolosluğu, büyük, Alman tarzı yapılmış Alman Konsolosluğu, bahçe yoluyla girilen Park Otel'in, sokak üzerinde kalan camlı çayhanesi, karşı köşede yer alan Pakiş Pastanesi, lüks kasap dükkânlarıyla, çiçekçiler hepsi buradaydı. Bu yokuş olan caddeyi çıkıp Taksim Alanına varıyordum. Istanbul Klübü'nün önünden geçip, kentin en büyük yiyecek mağazası Ankara Pazarı'nın önünden tramvayların işledikleri kalabalık İstiklal Caddesi'ne doğru yürüyordum. Henüz buralarda gezip dolaşan arkadaşlar edinmemiştim. Genç, çok genç bir insan olarak, Istanbul'da yıllar sonra yaşadığım bu yaz mevsiminde yalnızdım. O dönemde sadece konutların bulunduğu, ağaçlıklı Talimhane'nin yollarında dolaşıyor, Taksim Alanı'nın kıyısı boyunca uzanan Mete Caddesi'nde yürüyor, lisede başladığım şiirlerimi tamamlamaya çalışıyordum. On sekiz yaşımı bile doldurmuş değildim. Yalnız, biraz sıkıntılı, yalnızlık yüzünden de durağanlaşmış hayal gücümle başbaşa, yaşamın nasıl bir şey olduğu, bu büyük kentte insanı neler beklediği üzerine birtakım düşünceler üretiyordum. Aşırı ölçülere varmayan bir ahlakçılık sarmıştı zihnimi. Sabahları, Gümüşsuyu'ndan Taksim'e doğru çıkışlar çok güzel oluyordu. Kimi zaman kaldırımlar sularla ıslanmış olurdu. Kentin bu yüksek mahallesi, denizden esen rüzgârları da alıyordu. Hafif rüzgârlar. Kocaman köpekleriyle alışverişe çıkmış 'sosyete' kadınlarının ilginç giyimlerine bakardım. Malların durduğu vitrinlerin gerisindeki dükkân sahipleriyle ya da kıdemli tezgâhtarlarla dostça konuşuyorlardı. Her gün o dükkânlardan alışveriş ettikleri hemen anlaşılıyordu. Bazen de bir çiçekçi dükkânına giriyorlardı. Sabahları Park Otel'in çayhanesinde oturan birkaç yaşlıca insan olurdu; birbiriyle konuşan ya da gazete okuyan. Fakat kentte çok fakir insanların da yaşadıklarını görüyordum. Hemen Taksim Alanı'nın yakınlarındaki sokaklarda çöp tenekelerini karıştıranlar da vardı. Fakirlikle

zenginlik arasındaki büyük çelişki sarsıyordu beni. Derin bir haksızlık vardı bunda. Ama sonunda önemli olanın insanın ruhsal yaşamı olduğuna karar verdim. Zenginlik de, erinç de ruh varsa var; ötesi kolay onarılır bir şeydi. Hayallerle doludur gençlik! Ahlakçı düşüncelerim vardı ama Beyoğlu'nun –bu eğlence merkezinin– sokaklarında gezinmekten de hoşlanıyordum, fuhuş yapan kadınları da küçümsemiyordum. Cadde üzerinde onların en güzellerinin devam ettikleri Nisuaz Pastanesi'ne girip de bazılarıyla konuşmak istedim ama, o yaşta cesaret edemedim buna. Bu yaz mevsimi mahallenin güzelliği dışında, benim için biraz sıkıntılıydı, kuşkusuz seziyordum: başladığım yeni bir hayattı. Aile bütünlenince, kentin neresinde oturuyor olursak olalım, artık Beyoğlu'yla karşılaşmıştım ya bir defa. Istanbul kenti yaşamın zenginlikleriyle doluydu, ama Beyoğlu! Yaşamın bütün tatları birikmiş değil miydi orada? İnönü Parkı'nın yanı boyunca uzayan Mete Caddesi'ndeki apartmanlardan birinden bir sevgilinin çıkıp gelmesini düşlüyordum. Çizgileri belirginleşmemiş bir sevgiliydi bu. Sadece güzel yüzlüydü, yumuşaktı, bana da yakınlık gösteriyordu. Yıllarca önce, Gölcük yaylasında görüp uzaktan âşık olduğumu sandığım ilk sevgiliye benziyordu. Annemle küçük kızkardeşim de –annem Istanbul'a atanıp– dağlar üzerindeki o küçük, soğuk kasabadan Istanbul'a gelince, babam Fatih'te, Malta Çarşısı'na giden sokaklardan birinde bir ev kiraladı. O sırada Haluk'la girdiğimiz, Hukuk Fakültesi giriş sınavlarını kazanmıştık. Hukuk okuyacaktık. Ah, hayallerle dolu değil midir gençlik!"

XIX

Malta Çarşısı Yakınındaki Ev

"Nasıl bir evdi bu yeni taşındığınız ev?"

"Oldukça tuhaf bir evdi. Sokakta birbirinin tıpkı olan iki evden biri. Birkaç basamak merdivenle çıkılan sokak kapısından girdiğiniz mi, evin salonuna varıyordunuz. Fakat, yukarı katta oturan ev sahiplerinin dairesine de, dupleks evlerde olduğu gibi, aynı merdivenlerle çıkılıyordu. Bizim kiraladığımız birinci katın altında yarı bodrum bir kat daha vardı. Orada mutfakla yemek odası yer alıyordu. Arkadaki küçük bahçeye de oradan çıkılıyordu. Ortalama sekiz ay kadar oturduk bu evde. Çünkü babam dört-beş yüz metre kadar ilerde, yangın yerinde, Azize Hanımın kızlarından biriyle ortak üç katlı bir apartman inşasına girişmişti. Bu evi de, bu inşaata yakın bir yerde, geçici olarak oturmamız için tutmuştu. Ailenin sahip olacağı ilk ev olacaktı bu yeni yapılan ev. Onun içi şimdi de düşlerimi dolduruyor. Sekiz ay kadar sonra, yepyeni apartmanda taşındığımız yer bizimdi. Bana, artık yetişkin bir genç olduğum, üniversiteye de başladığım için, bu üçüncü katta arkadaki odayı verdiler. Evin ardındaki küçük bahçeye, yanda, derme çatma yapılmış bir apartmana, ötede Fatih Çarşısı'na doğru uzanan mahalledeki evlere, ta uzakta da 15. Yüzyılda yapılmış, Fatih'in türbesinin de bahçesinde yer aldığı camiye bakan bir odaydı bu. Babam evin küçük holünde, duvarda, içine ceviz bir camlı dolabın yerleştirilece-

ği bir boşluk bırakmıştı. İlk elde de, hayallerini dolduran bu camlı dolabı yaptırdı. 1913'den bu yana –kimbilir belki daha öncelerden beri– oradan oraya sürüklenip durmuş ailenin sahip olduğu ilk evdi bu. Duvarlarından henüz daha yeni yapılmış olan badananın kokusu duyuluyordu. Benim odamdaki dolaplarsa evle birlikte yapılmıştı zaten. Ailenin kendisine ait bir eve –yepyeni bir eve– yerleşmesinin bende sevinçle karışık bir güven duygusu yarattığını söylemeden yapamayacağım. Sonraları –yurdumu yitirdikten sonra– çok daha iyi anladım bunu. Bitmeyen yolculuğum boyunca 1953 yılında yapılıp bitmiş olan bu evin düşlerini gördüm. Uzak ülkelerde, geceleri varlığımı alt-üst eden arama gecelerinin çeşitli biçimlerle –her biri ayrı bir mizansenle başlıyordu onların– zihnimi kıvrandırdığı düşlerde hep o evde saklandım. Bir gün oraya döneceğimi düşündüm durdum.

"Gerçekten de oraya dönebilmek isterdim. O eski mahalleye, ilk yerleştiğim odaya. Orada yazdığım –ilk yazı denemelerim arasında yer alan– sonradan da oradan oraya taşınmalarla geçen yaşamımda, yıllar sonra, o evden arda kalan kâğıtlar arasında bulamadığım *Bacalarla Sakin Bir Hayat* adlı bir metinde dışlaştırmaya çalıştığım gibi. (Konu gayet basitti: öykü kahramanı bir kızı seviyordu, metin boyunca kızla 'sakin bir hayat' yaşamak üzerine konuşuyorlardı; yarı karanlık, karşılıklı konuşmaya dayanan soyut bir öykü denemesiydi bu; içinde betimsel öğeler olarak, yıllarca seyredilmiş çatılarla, çatılar üzerindeki bacalar –yerleri değişmeyen bacalar– vardı. Başkaca önemli bir şey yer almıyordu o metinde.) Durun! Anlatmama izin verin. Anlatmak için çırpınıp durarak bütün kaderimi seriyorum önünüze. O insan kaderi denilen zavallı şeyi... Hep böyledir bu: sakin, yerleşik bir yaşamda da dibe çöken acılar vardır belki. Tekdüze bir yaşam da insanın canını sıkabilir. Acıların tortusunu biriktirebilir. Ama bütün yaşamlar, ne türlü olurlarsa olsunlar –isterse serüvenlerle dolu olarak yaşansınlar– can sıkıntısını barındırmıyor mu içinde? Ge-

ne de doğruyu söylemek gerekirse sakin bir yaşamdı özlediğim. Kimbilir bir yerde mi görmüştüm, yoksa bir resim miydi bu? Kasabanın biraz dışında, demiryoluna yakın, geçen trenlerin sesinin duyulduğu iki katlı bir ev... Kasaba çarşısından, akşam vakti günlük erzakla dönen bir adam. Hayallerle zenginleşen bir yaşam. Üzerindeki kâğıtlara donuk bir elektrik ışığının vurduğu tahtadan küçük bir çalışma masası. Evin dışında, biraz ötede, birkaç tanıdığın da uğradıkları –kış mevsiminde camları buğulanan– bir kahve. Sakin bir dünyanın karanlık, yıldızlı geceleri. Geceleri tahta bir merdivenle çıkılan ikinci kattaki alçakgönüllü yatak odasında, okunmaya devam edilmesi unutulmuş bir kitabın, başucu lambasında aydınlanan sayfaları... Hepsi bu.

"Ama durun! Küçücük imge gücüm, çocukluğumdan beri düşlediğim bu alçakgönüllü hayallerin ardını bırakmıyor. Fatih'te eski bir yangın yerine babamın yaptırdığı evde, bana ayrılmış odada yepyeni bir dünyaya adım attım. Çok genç bir adam olarak, bir *yazar* olmaya karar verdim orada. Ne demekse bu? Bu savrulduğumuz yaşamda neyi imliyorsa? Zaman zaman ruhsal sarsıntılar, derin acılar çeksem de, o oda, o odadaki kitaplar, orada yapılan çalışmalar, orada giriştiğim ilk yazı deneyleri... hayaller, hayaller... ayakta tuttu beni. Bu yüzden aradan onca yıl geçtikten sonra, artık olmayan o odayı, kendi imge dünyamda var etmeye çalışan bir metin yazdım. Öteki çalışma odalarımı da yeniden var etmek istediğim gibi."

Konuşma
(Bacalarla Sakin Bir Hayat)

(Bu daracık sokakta karşı karşıya dizilmiş evler... yıllar sonra Almanya'nın Fürth Kentinde gördüğüm aynı boydaki evleriyle düzenli sokakları andırıyor. Karşıdaki

evlerin en üst katlarına, çatılarındaki bacalara bakarak konuşuyorduk.)

– Böylece sakin bir hayat yaşamak isterdim. Kendi sokağımdan çıkmadan. Penceremden baktığımda hep aynı manzarayı görerek. Karşıdaki evlerin üst katlarını, çatılarını, çatılardaki bacaları... Bacalarla sakin bir hayat.

– Bunu nasıl öne sürebilirsin ki! Hep birbirimizi sevmeye devam edebilecek miydik?

– Şimdi senin, çok eski yıllarda kalmış bir sevgilim olduğunu biliyorum. O zamanlar yirmi yaşında bile yoktuk daha. Seni seviyordum. Seni sevmenin ulaşabileceğim en büyük erdem olduğunu sanıyordum. Bana göre bir kızdın sen.

– Evet, ama kolayca unuttun beni. Çok ilerilere gitmiş bir ilişkimiz yoktu ama, sevmeye devam edebilirdin beni. Vücudum seni bütün bütüne ateşlemese de. Ailelerimiz birbirini tanıyan ailelerdi. Birbirlerine yakın düzeydeydiler. Asıl önemli olan, seni anlayabilirdim ben.

– Anlaşılmaktan hep korktuğumu fark etmemiş miydin? İnsanın kendisini sevmesi zordur. Anlaşılmanın beni aşağılaştıracağını, hep olduğum yerde tutacağını, daha doğrusu yaşamda aradığım büyüyü bozacağını seziyordum. O büyü önümde, biraz uzaktaydı. Belki şimdi bulunduğum yer kadar uzaklıkta. Kimbilir –belki de– kökten yanıldım. Belki de, anlaşılmayı kabul etmek gerekiyordu, burada, bu daracık sokakta kalabilmek için. Uzak denizlerin ötesinde parıldayan büyü (kendi iç ışığın), oydu sürükleyen beni o sonsuz yolculuklara. Yurdumdan o yüzden oldum. '*Altın yapağı*'nın ardındaydım. Kalmak mıydı, yoksa gitmek miydi doğru olan? Yolculukla, didinmeyle geçen bunca yıldan sonra hangisinin doğru olduğunu bilebilmek elde mi? Hangi yol beni kendi mutluluğuma götürebilirdi ki, bu durmadan önümde açılıp duran belirsiz yollardan hangisi? Yoksa hepsi –kimisi denizleri de aşarak dolanıp dursa da– hep aynı yere mi getiriyor beni? Hiçbir yere çıkmıyor mu bu yollar? Dönüp dolaşıp aynı yere mi ulaşıyorlar?

Ama inan, o daracık sokakta, karşı evlerin gölgesi vuran alt kattaki mutfakta, ömrümün sonuna kadar *orada* olmak isterdim. (Gençlik yitirilecek bir şey değil. Yitirseniz de izleyip durur sizi.) Amaçsız gezintilerimin çıktığı yer orası. Başka bir yer değil. Arka taraftaki küçük bahçede, öteki evlerin arasında dolaşan hafif rüzgâr, açık duran mutfak kapısından içeriye essin, bahçeye bakan pencerenin kıyısına çekilmiş perdenin eteklerini hafif hafif kımıldatsın!

XX

Bir Odanın Dört Görünüşü

Balkon, odanın tek penceresinin yakınına kadar geliyor. Genişçe bir pencere bu. Öyle ki, balkondan odanın içine bakılabilir. Büyük bir çalışma masası, kitaplık, tek kişilik bir yatak, çalışma masasının üzerinde bir telefon aygıtı, yatağın üzerinde vişne rengi, çiçekli bir örtü, karşı duvarda dolaplarla, duvara gömme bir gardrop olan aydınlık bir oda görecektir orada. Masanın üzerinde hukuk dersleriyle ilgili, kimisi ciltli kitaplar duruyor. Öte yanda da karton dosyalar var. Karton dosyaların kenarlarından bazı pelür kâğıtları sarkıyor. Kuşkusuz genç bir üniversite öğrencisinin odası bu. Tahtadan çalışma masası koyu kiremit rengine boyalı. Eskiden kalma bir masa bu. Ama antika bir masa gibi değerli değil. Babası Anadolu kentlerinde avukatlık yaparken, yazıhanesinde kullandı onu. Ama gene de eski bir masa. Elden düşme alınmış olabilir. Bu odada yaşayan genç adam, uzun yüzlü, tiyatroyla ilgilenen, en sevdiği arkadaşlarından birine, "Bir *torşona* [1] benziyorsun sen" demişti. Arkadaşı da hemen ona: "Sen de bir üniversite öğrencisine" diye cevabı yapıştırmıştı. Evet, bir üniversite öğrencisine benziyor o. Düzenli, saçları taralı, içinde sıkıntılar yaşayıp dursa da dış görünüşü sakin. Odası da oldukça düzenli.

[1] *Torchon* (Fr.): toz bezi.

Yeni yapılmış, üç katlı bir apartmanın en üst katında bu oda. Arkadaki küçük bahçe tarafında. Pencereden, başka apartmanların arka yüzleri, sekiz yüz metre kadar ötede de 15. yüzyılda yapılmış Fatih Camii'nin görkemli silueti görünüyor. Eski yangın yerlerinde bir yer, 1950'li yılların ilk yarısında yapıldı bu apartman. Yanında, bitişik, başka apartmanlar yok. Yangın yeri diye anılan bu arsalar daha dolmamış. Eski yangın yeri olduğu için, arsaya apartmanın temelleri çok derinlere atıldı. Betondan bir karkas yapıldı. Onun üzerine oturtuldu duvarlar. O yıllarda Istanbul'un havası pırıl pırıldı. Apartman her yandan ışık alıyor. Güneş ışığı ilkbaharda odanın içine vuruyor. Kışın yağmurlu havalarında da, gökyüzü biraz açılırsa, solgun bir ışık doluyor içeriye. Mevsim ilkbahar değilse, genç adam odasında çokça oturmuyor. Kentin eğlence mahallesinden geceyarısına doğru dönüyor. O zaman yere halının üzerine uzanıyor. Yatağa yatmadan önce, öylece yere uzanmış pelür kâğıtlarına yazılar yazıyor. Bir, bir buçuk saat kadar sürüyor bu yazı yazma eylemi. Gecenin içinde, pencereden çok az ışık görünüyor. Tek tük elektrik lambaları var dışarıda.

Küçük kızkardeş kapıyı aralayıp bakıyor. Ağabeyi ya kitap okumaktadır ya da duvara dayalı büyük masanın üzerinde büyük kâğıtlara birşeyler yazıyor. Onun, kentin eğlence mahallesi Beyoğlu'nda birçok arkadaşı olduğunu biliyor. Ama ağabeyinin ilgilendiği şeylerin –bu kitaplarla yazılar da var bunun içinde– yaşamda ilgilenmesi gereken en iyi şeyler olduğunu sanıyor. Küçücük holü geçip, ablasıyla yerleşmiş olduğu odaya giriyor. Orada Alman dilinde, koca koca kitapları var. Onları açıyor, okumaya dalıyor. Ağabeyinin arkadaşları da odasına geldiklerinde, kapıyı aralayarak bakmaya cesaret ediyor. Onlar ya birşeyler tartışıyorlar–bu sırada yatağın üzerinde de, kitaplıklar arasındaki küçük puflarda da oturanlar var– ya da bazen iskambil oynuyorlar. Pencerenin dibinde, yerde açık duran kitaplar var. Ağabeyi üç dört kitabı bir arada okuyor.

Ağabeyini yalnız bulduğunda, kentin kibar mahallesinden olan arkadaşlarından söz etmek istiyor; çünkü bir kolejli o, bu yüzden sınıfında zengin ailelerin kızları, onlar aracılığıyla tanıdığı zengin ailelerin erkek çocukları var. Ağabeyi ona "kendi sınıfından ayrılma" diyor kısaca. Sonra pencerenin önüne doğru gidiyor. Yerdeki açık kitaplardan birini alıyor eline.

Uzakta da olsa, o odayı düşünüyor. O yıllarda pırıl pırıldı hava. Yanda Arnavut asıllı kahvecinin apartmanının küçük bahçesinde bulunan birkaç ağacın yaprakları da parıldardı güneş ışığı altında. Yaz mevsimlerini o dairede pek geçirmezdi ama, eve uğradığı zamanlarda, bu mahalleyi de dayanılmaz bir sıcaklığın bastırdığını hiç hatırlamıyor. Kentin üzerinde esen rüzgârlar buraya da ulaşıyor. Uzun yıllar, çok uzun yıllar oradan uzakta kaldığını düşünüyor. Ama, ailede herkes kentin başka yerlerine taşınmışlardı o uzaklara gitmeden önce. Kızkardeşler Ankara'ya gittiler. Ardından biri Istanbul'a geri döndü. Hastalanmıştı. Annesi, babası kentin başka mahallelerinde oturdular. Babası, onun çalışma odasının bulunduğu bu daireye sık sık geldi. Kitaplar başka evlere gitmişlerdi artık. Büyükanne burada oturmayı sürdürdü. Kentin modern mahallelerinde, hastalanan kızkardeş annesiyle birlikte kaldı. Şimdi düşünde o evi arıyor. Kaç yıl geçti. Tümsekli yollardan geçiyor. Bazen de modernleşmiş kentin yüksek apartmanlarının üst bölümlerinde buluyor kendini. Arandığını sanıyor düşünde. Hayır, uzaklardayken düşü o eve, o odaya doğru gidiyor. Ev başka başka görünümlere bürünse de, oda hemen hemen hep aynı kalıyor. Işıklı oda. Penceresinden uzaktaki Fatih Camii görünüyor. Büyük tahta masa, kiremit renginde. Yatağın vişne rengi örtüsü duruyor. Kitaplıkları yerli yerinde. Halının üzerinde açık bırakılmış kitaplar var. Birini eline alıyor. Düş, bunca yılın değişen görüntülerini mırıldanmak istiyor kulağına. Düş sanki bir şeyi not ettiriyor ona: her şey daracık bir taş sokakta, bacaları gören, sokağa bakan, hiç değişmesini istemediğin sa-

kin bir odada, o kapalı gökyüzü altında, değişmeyen, duygulanımlarla dolu, mutluluğun acısının duyulduğu sarsıntısız bir yaşamı özletmişti sana. Sakin bir hayatı. Oysa, burayla orası arasında doldurulması gerekli bütün bir hayat var sanki. Uzaklarda, yıllar geçtikçe, sanki her şey birer imgeye dönüştü. İmge, o odaya dönüp duruyor. İmge onu, acının salıncağında sallıyor.

XXI

Galata'daki Oda

Yüzyıl başında yapılmış bu büyük apartmanın dördüncü katında, köşeye düşen aydınlık bir oda bu. Geniş pencere bakımsız Galata'ya bakıyor. Bu eski yapıların renk değiştirmiş sıvaları yer yer dökülüyor. Ötede Galata Kulesi'nin üst bölümü de görünüyor. Güneş bütün Galata'nın köhnemiş binaları üzerine vuruyor.

Aydınlık bir oda bu. Yıllar önce muşamba döşenmiş olan zeminine bol bol güneş ışığı vuruyor. Yüksekte bir oda olduğu için pencerelere perde yerleştirmek gereğini duymadı o. Galata'ya bakan pencerenin önünde ince, uzun, küçük bir masa var.

Ama odanın doğuya dönük tarafındaki geniş çıkıntıda da var pencereler. Oradaki büyük çalışma masasının yan tarafında, aşağıdaki yokuşa bakan, ama yukarıya, tepenin yükseldiği yere geçen yüzyılda kurulmuş Metro Hanı da gören geniş bir pencereyle, onunla geniş açı çizen köşede, yokuş yukarısını gören ince bir pencere var. Bu geniş pencerelerin açılır kapanır kanatları bulunuyor, ama köşedeki küçük, uzun pencere, eski Türk evlerindeki gibi yukarıya çekilerek açılıyor, çerçeve bir mandalla tutturuluyor. Aydınlık, aydınlık bir oda bu. Yazı odası olarak kullanıyor bu odayı.

Galata'daki bin yıllık rutubetin duyulduğu bu eski yokuşta, çok yükseklerde bu oda. Büyük bir dairenin ön

yüzünde, yokuşla, ona dik olarak birleşen düz bir yolun yaptığı köşede. Yüzyıl başında zengin Yahudilerin oturdukları yerdi burası. Şimdi köhnemiş apartmanların sokağa bakan pencerelerinde Anadolu'dan göçmüş insanların başları görünüyor. Küçük masaya otursa da, karşıda, ötedeki köşede açık olan camların ardında ütü yapan insanları görüyor. Karşı köşede ikinci katta onlar. Cama yakın yerde güçlü kollarıyla çalışan güzel bir kadın var. Orada, o küçük masanın başında, daktiloya geçirdiği kâğıtlara yazacak ilk romanını. Kesin bir karar bu. Yirmi yıl önce Dolmabahçe'nin ağaçları altından geçen tramvaylarla, öğle yemeğinden sonra, yeniden, lisedeki derslere giderken verilmiş bir karar bu. Tramvay vagonunun geniş penceresi önünde. Kalın camda belli belirsiz görüntüsüne bakarken verdi bu kararı. Daktilonun yanında küçük bir not defteri var. Oraya bu kentteki genç insanların ilişkileriyle ilgili bazı olayları not etmiş. Planını genişletecek. Yazacak, bu kentteki yaşamı anlatan bu romanı. Daktilonun tuşlarına kolaylıkla vuruyor. Her şey hızla akıyor. Mutlu bir şey bu. Arama günlerinin boş sokakları uzanıyor önünde. Tünel Alanı'na yakın pastaneler... Talimhane'de açılmış barlarda içilen içkiler... İnce, canı sıkılan, güzel giyinmiş 70 yıllarının genç kadınları... Açık kapının önüne kadar gelen koridorda, tam karşıda da bir pencere var. O pencere Şişhane Alanı'nın yukarı bölümüne bakıyor. Güvercinler çırpınıyor orada. Sayfasını tamamlayıp da koridoru geçerek, geniş salonlara çıktı mı, arkadaki balkonun kapısından, durgun Haliç'in sularını görüyor. Salondaki küçük pencere de bir tablo çerçevesi sanki. Kurşun rengi kubbeler... Bulanık sular... Bu yönden poyraz, karayel estiği için mimar, balkonla pencereyi küçük tutmuş. Rüzgârın esmediği durgun günlerde camilerin görüntüsü sulara vuruyor. "Yıkık kent! Sevdiğim bu yıkık kent!"

Dinlenmek zorunda kaldığında ortadaki geniş yatak odasındaki yatağa uzanıyor. Galata Kulesi'ne bakıyor bu oda da. Camları açık dursa da, tahta panjurları hep kapalı

duruyor. Bu kapalılığın verdiği alacakaranlık yatak odasına uygun düşüyor. Gardrobun uzun, oval aynasında görüntüler, yarı aydınlıkta daha iyi görünüyor. Yatak odasını, daire girişine yakın olan öteki çalışma odasıyla birleştiren kapının kanatları her zaman açık duruyor. Böylece loş oda ferah bir genişlik kazanıyor. Orada, daha sonraları, orta yaşa doğru yol alacak olan yaşamının, uzun yıllar alacak belirsiz geleceğinin gölgesi, yatağa uzanan yarı çıplak gövdesinin üzerinde yükseliyor. Tıpkı bu evin iç düzeninde olduğu gibi: geniş, ferah, aralık pencerelerden esen, durmadan yön değiştiren rüzgârlar gibi özgür, yüksekte olduğu için oldukça bağımsız, kendi üzerine kapalı, ama rahat, genişlik, soyutlanmışlık, başıboşluk içinde –hangi tarafa gitse pencerelerden ufku görebilir, Haliç üzerindeki sonsuz ufku, bu yükseltiden aynı çizgide görünen Galata Kulesi'nin ötesinden denizlerin üzerine uzanan genişliği– sokaktan kentin satıcılarıyla, mahallenin pencerelerin yükseltisine uzanan belli belirsiz seslerini duyuyor, Dolmabahçe'nin yirmi yıl önceki ağaçlı yollarından tramvayların görüntüsü geçiyor, daha öncesinde üç yılını verdiği lisede denizin, sınıfın tavanına yansıttığı oynak ışıkları seyrediyor, kentin ufuklarını da aşan geniş bir çevrim, bütün bu uzun yıllar sürecek olan geleceği de içine alan çevrimi, onun dinlenen gövdesine yeniden ulaşarak bu çemberi tamamlıyor. Zamanın çemberi mi bu? Yaşamın çemberi mi? Yoksa yazdığı satırların gözleri önündeki gidip gelen imgesi mi? Bu önceden gördüğü.

XXII

Sonsuz Açık Ufuk

Rehber onu bu çatı katına getirdiğinde, salonun ön duvarını boydan boya kaplayan pencerelerden, kentin güneyine, kırlıklara, ağaçlar arasında görünen kiremitli çatılara açılan sonsuz genişliğe bakıyor. Dümdüz uzanan toprakların ötesindeki sonsuz açık ufku görüyor. Evin kullanılışını gösteren –bu arada havagazı ocaklarıyla, banyo musluklarıyla, televizyon tuşlarıyla oynayan adam– ona 'iyi günler' dileyerek gidiyor. "Elle mi yazıyorsunuz? Hiç makineniz yok da" diyor. Elle yazacağını söylüyor. Sonra bir yazı makinesi satın alacak. Yazı makinesini satın aldığı yerden –o uzun yoldan– yürüyerek kentin merkezine doğru gelirken titreme nöbetine tutulmuş gibi olacak. Birkaç yıldır tasarladığı 'kanallar'la ilgili metni oturup hemen yazmalı o. Durum elverişli olmasa da. Çünkü sokakları kanallar olan kenti bir kez daha görmek isterdi. O kentte, tramvay caddelerinden geçerken gördüğü, ön yüzleri siyahlaşmış evlerden birinin bir odasında yazmayı düşlemişti o metni. O odada çalıştıktan sonra, merdivenleri inip sokağa çıktığında çınlamaları duyulan bir boşluğu içinde duyacağını bilse de. 'Öyle ya, burada da ufuk geniş, deniz binlerce yıldır kum tepeciklerini yığmış kıyılara.'

Yeni satın aldığı yazı makinesini vestiyerin dibinde bir yerlere koyduğu Latin Lokantası'nın kalabalık, sıcak havasında yemek yerken de kanallarla ilgili metni düşünü-

yor. Hayır, hayır onu yazmayacak. Yanlış bir adım atmış olabilir. Onu, kanallarla ilgili o düşsel metin gibi, çok derinden sarsmasa da, elinde karalamalar olduğu için, yapacağı çalışma sadece işine dikkatle eğilen bir uzman işçinin çalışmasını da andırsa, öyle çalışacak. Bu sarsıntılı aylarda vakit geçirebilmek zorlukları içinde, bu ruhsal çöküşlere kolayca varabileceğini duyduğu, bunca ayrı-düşmüş, böylesi özlemle karışan melankoliye düşebilecek durumda o karalamaların desteğiyle yazmak kuşkusuz en doğrusu. O önceden bilinmeyenden –şimdi sadece belirsiz görünen kimi imgeleriyle, notlar var onunla ilgili– başlayacak çalışma, belirsiz bir sonraya kalacak. Elinden kaçmayacak ama. Ertelenecek sadece. Bu erteleme ona belirli bir acı verse de.

Bu çatı katında en güzel yer kuşkusuz yatak odası. Tavanı çatının eğimini yansıtıyor, pencereye doğru iniyor çatı. Pencerenin biraz ötesinde, boyu evin yüksekliğine ulaşan iki ağaç var. Karyola yerden çok yüksek değil. Bu da bir çeşit güven duygusu veriyor, yataktan yere yuvarlanmanın çok kolay –belki de zevkli– olduğunu düşündürüyor. Aydınlık, çok güzel bir oda burası. Kapı hole açılıyor. Kapıdan çıkar çıkmaz, çalışma masasının da bir yanında yer aldığı büyük salona kolayca geçilebilir. Salonda, sağ köşeye doğru bir yerde de yemek masası bulunuyor. Salonun kapısı her zaman açık. Kapatsa, ardında kalan Art-Nouveau kaplama görünecek. Holde, hemen sağda, ince, uzun mutfak var. Penceresi yatak odasının penceresinin baktığı tarafa bakıyor: Hallensee Köprüsü, otlar, ağaçlar arasında uzayıp duran paslanmış raylar, köprünün üzerinden geçen cadde, karşı taraftaki apartmanlarla köşkler; sonra öteye uzaklara, kuzeye doğru uzanan kentin kenar mahalleleri... Sağ tarafta yapılar yoğunlaşıyor, kentin en büyük bulvarı buradan başlıyor. Pencereyi açsa, belki de o yöreden gelen kent uğultusunu işitecek. Aşağıda, biraz ötede Hallensee Tren İstasyonu var. Ama bu demiryolları II. Dünya Savaşı'nın bitiminden beri kullanılmamış gibi.

Arada bir kimi yük vagonları geçse de. Derin bir melankoli uzanıyor o raylarla beraber. Sanki istemeden yitirilmiş bir aşk kendini duyuruyor: (senin varlığının asıl aradığıydı o, onsuz boğulur gibi oluyorsun) bu paslı demiryolları, ayrılışlar, gidenler, dönmeyenler... uzakta kalanlar, öteler-de... kaybolanlar...

İlk gün ona rehberlik yapıp otomobille buraya kadar getiren memur gittikten sonra, caddenin kıyısındaki büyük mağazadan alışveriş yaparak, salonun köşesindeki yuvarlak masada yediği yemeği unutamıyor. Üç ay sürecek olan bir çalışmaya –yalnızlıkla her şeyden uzaklaşmak mıydı bu çalışmanın öteki yüzü (yazmak başka bir şey değil çünkü)– başlamadan önce nerelere koşuyor imgelemi? Nerelere? Üç ay ona oldukça uzun bir zaman parçası olarak görünüyor. Hayır, başını belirsiz bir gelecek zamana doğru uzatmıyor. Tersine geçmiş yükseliyor içinde. 1961 Paris'ine koşuyor anımsamaları. Orada, o uzun yüzlü, tiyatro öğrenimi yapan gençlik arkadaşı gibi davranıyor. Caddedeki dükkândan, onun küçücük çatı katı odasında –o minik *chambre de bonne*'da– satın alarak yediği alçakgönüllü şeyleri satın alıyor. O, *Torşon*, şimdi dünyada olmayan arkadaşının imgesi! Yaşamındaki her değişimde yanında buldu onu. İşte, buradaki ilk yemeğini onunla yiyor sanki. Paris'in, Avrupa içinde sanki rakibi olan bu büyük kent mi onu bunca yıl öncesine çeken? Yoksa el yazılarını alıp buraya, bu sonsuz ufkun göründüğü yere gelmesiyle duyduğu özgürlük duygusu mu? (Serbest kalan ruh, her şeyi anımsayabilir). Gençlik yıllarındaki gibi... bir başına... sadece harflerin çağrışımsal dünyasına gömülmeye çalışarak... o derin dalgınlık içinde.

Kuşkusuz, yıllarca önce Dupleix'deki Epoq Otel'deyken de böyleydi. Orta avluya bakan küçük pencereden ışık geliyordu. Avlunun üstü kapalı değildi çünkü. Küçücük bir masa vardı orada, gardrobun dibine yerleştirilmişti. Sırtı pencereye dönük oturuyordu. O nefis 1962

İlkbaharı. Herkes hayattaydı. Uzun yüzlü Torşon da, o esmer Antepli çocuk da. Montparnasse'a kadar uzansa onları bulacaktı. Yazabilmek, yazabilmekti sorun. Her şey kimbilir, ne kadar yıl önce kırlarda yaşanmış günlerin aydınlık imgelerini getiriyordu. O imgelerden solgun bir güneş ışığı önündeki kâğıtlara yansıyordu. Bir çocuktu daha. Bir yandan öbür yana, dalgalanır gibi... 'Rüzgâr sizi üşütebilir çocuğum. Kazağını almayı unutma.' Nerelerde takılmış kalmış günler onlar? Kimbilir kaç yıl öncesiydi. Sonra Istanbul'da, sisler içinde yıllar üst üste geçince –kim durdurabilir ki zamanı?– hepsini unutur gibi olduydu. Taş döşeli Asmalımescit sokaklarında, hemen her gece içkili lokantalara gidiliyordu. Büyük yapraklı bitkiler alacaksın, bu geniş salonun karşısında duran kitaplıkların üstüne yerleştireceksin onları. Üç ay için geldin bu geniş çatı katına, bomboş kitaplıkları doldurman olanaksız. Oturduğun yerden bakınca salonun ne denli geniş olduğunu görüyorsun. Burada bu geniş mekânda, kocaman bir yazı masasının kenarında yazacaksın işte.

Geçen günlerle, o hep Roseneck'e kadar uzanan yürüyüşlere çıkıyor. Kimi zaman soğuk olan bu bahar havasının içinde o ağaçlıklı yollarda yürüyor. Roseneck'de geniş bulvarın kıyısındaki kaldırımda, sırtında trençkotu, bir kahvenin –size sözünü etmiştim– küçük masalarından birinin çevresinde oturuyor. Kimi zaman da yeterince sıcak oluyor hava. O zaman trençkotunu yandaki sandalyelerden birinin üzerine bırakıyor. Köşedeki kulübeden bu kahvede okuyacağı bir gazete buluyor bazen. Hafif bir rüzgâr vardır orada.

Öğleden sonraları çoğunlukla kapalı oluyor hava. Koyu gri bulutlar kuzey-doğuya doğru uçuşuyorlar. Yağmur da yağıyor. Buradan Zehlendorf'a doğru uzanan toprağı ıslatıyor. Wannsee güney-batıda kalıyor. Salonun pencereleri güneye de, güney-batıya da bakıyor. Ta güney-doğudan, güney-batıya kadar. Güneş oralardan bir yerden doğuyor. Geceleyin hava bulutsuz olunca koyu mavi boşlukta,

uzakta tek tük yıldızlar da görünüyor. Ay yaklaşıyor. Gözden kaybolan ovanın üzerinde, toprağa çok da uzak olmayan bir yerde görünüyor. Kendi ışıklı çizgisini izliyor. Gecenin ışıkları bu boşluğu büyütüyor. Berlin-Steglitz, Mikelstrasse No:8; Berlin-Steglitz, Grunewald strasse No:13; Berlin-Zehlendorf, Heidesstrasse 25-26... hepsi, bu evlerden yıkılmış olanı da, bu salonun pencerelerinden görünebilir. Bu üst katta, lacivert gecenin yalnızlığında, (ne zamana kadar bilinmez, ertesi günkü, yatak odasındaki sabahın mutlu yalnızlığına kadar mı?) sanrılar yoklayacak onu. Varlığı belirsizleşecek. Onun kuru ellerinden tutar gibi olacak. Baharı beklediği halde mezara doğru çekilecek. Ancak bir ruhsal yükseliş kurtarabilir onu. Bu yükselişi yazmaya başlayınca duyabilecek.

XXIII

Otelde Yemek Yiyen Çocuklar

"Ege'de, dümdüz ovanın ortasındaydı bu şehir. Ailemle dolaştığımız öteki Anadolu kasabalarının yanında, bir iki düzgün caddesiyle, Bahaus tarzı yapılmış birkaç yapının da aralarında yer aldığı iki üç katlı yapılarıyla, iki güzel parkıyla, madeni çatısını demir putrellerin tuttuğu, zeminine beton döşenmiş hal binalarıyla, yirmi bin çevresinde bir insan topluluğu da yaşasa içinde, bana 'büyük şehir'miş izlenimini veriyordu. Rumeli'den gelmiş bu insanlar büyük şehre de yakışır insanlardı. Bankalar vardı burada, Özel İdare'nin bir şubesi vardı, muhallebici dükkânı, bu eski Rumeli'lilerin doldurduğu, bu yapı malzemeleri arasına kırmızı taşlar katılmış, parıltılı bir betonla kaplanmış genişçe kaldırımlarında da çarşı halkının sandalyelerde oturduğu kahveleriyle; çarşı içinde köşeye düşen çok canlı bir kahvenin (aralarında ellerinde kırbaçlarını tutmayı sürdüren, arabalarını halin ötesindeki arsaya çekmiş araba sürücüleri de vardı) üst katında yer alan bir çarşı içi oteliyle, durmadan çalışan insanlarıyla... bir 'büyük şehir'di sanki. Ovada tütün ekiliyor, kentin ara sokaklarındaki tütün depolarından çevreye tütün kokusu yayılıyordu. 'Mübadele'de bu ova kentine yerleştirilmiş insanlardı bunlar. Buralarda oturan Rumlar Yunanistan'a gönderilmiş, onların yerine Yunanistan'dan getirilen Türkler yerleştirilmişti.

"Anacadde ile, hale doğru giden yol üzerinde, köşedeki o canlı kahvenin ötesinde, caddeye iki kocaman vitrinle bakan, kentin en lüks lokantası Dede Efendi Lokantası vardı. Akşam yemeği vakti, kentin ileri gelenlerinin –büyük tütün tüccarlarıyla, kentin önde gelen bürokratlarının– gittikleri bu lokantaya, hafta içinde, bazı öğle yemeklerine, küçük bir çocuk olarak ben de giderdim. Öğrencisi olduğum ortaokulun erkek öğretmenlerinin de öğle yemeklerini yedikleri bu lokantada onlarla karşılaşacağım için daha yolda içimi bastıran utanma duygusuyla kapıdan girince, çıkışa yakın olsun diye, hemen girişte, solda yer alan, sokağa bakan camın önündeki masaya, başımı yemek boyunca kaldırmamak üzere, otururdum. Bazen Türkçe öğretmeni Lütfi Bey, matematik öğretmeni Haşmet Bey, fizik öğretmeni Rasim Bey'le birlikte lokantaya girerken bana doğru birkaç adım atar: 'Ne var, ne yok? Yemekler nasıl? Ne yiyorsun bakalım?' derdi. Yaşça onca büyük, üstelik de öğretmenim olan birisinden gelen bu arkadaşlık gösterisi, beni biraz rahatlatır, fakat utanma duygumu azaltmazdı. Bu yüzden, çok yüksek tavanlı olan bu lokantada, ötede, garsonların yemekleri alıp getirdikleri mutfak bölümüne doğru gözlerimi dikip bakarken, tek düşüncem, bir an önce yemeğimi bitirip bu lokantadan çıkıp gitmek olurdu. Bütün bu özel konumu düzenleyen babamdı. İşçiler Sokağındaki, iki katlı, kalabalık evimizde, yemek konusunda isteksiz olduğumu gördüğünden, bana kentin bu lokantasında özel bir hesap açtırmıştı. O zamanlar kırk yaş çevresinde, neşeli bir adam olan babam bana olan aşırı düşkünlüğünü böylece de belli etmiş oluyordu. Bu ayrıca, gençliğindeki tenha Istanbul'da, belli başlı gençler arasında yer almış olmasından da gelen bir Istanbul'lu davranışıydı da. Bu derin düşkünlüğün yaşamımı belirlediğini söyleyeceğim. Öyle ki, ailece birçok yere gidip, yaşamın öne sürdüğü pek çok değişikliği yaşadıktan sonra, aradan bunca yıl geçip de, artık benim de vardığım olgunluk çağında, babamı yitirmenin yaşamımın en üzücü olayı olduğunu söy-

lemeden edemeyeceğim. Onu yitirdikten sonra, bu bitmeyen yolculukta, ben de yaşamıyor hissetmeye başladım kendimi.

"Türkçe öğretmeni Lütfi Bey de, öteki öğretmenler de aynı okulda öğretmendiler. Babam ortaokulda öğretmenlik yaptığı gibi, ayrıca ilçede avukat olarak da çalışıyordu. İlçenin dağlar üzerindeki yaylası Gölcük'teki tek güzel oteli işleten, bu çarşı içindeki otelle kahvenin sahibi görgülü adamın iki Avrupalıyı andıran kızları da, aynı okulda yabancı dil öğretmeniydiler.

"Bu kahveyle, otelin sahibi, Rumeli göçmeni, ince, esmer adamın, bu ilçede yaşayan öteki göçmenlerden farklı bir yanı vardı: çok daha 'Avrupai' idi bu adam. Bütün ailesi de. Saçları her zaman kumral, kırmızımtırak bir renkte –belki de boyalı– olan büyük kız N. ilçenin ortaokulunda Fransızca öğretmenliği yapıyordu. Daha küçük olan kızkardeşse –E. Hanım– İngilizce öğretmeniydi. Bir de küçük erkek kardeşleri vardı. O, daha çok, babasının bu otel ve kahve işletmesine yardım ediyordu. İncecik, genç bir adamdı bu. Uzun pantolon giymeye üç dört yıl önce başlamıştı. Ablalarının anlattığına göre, geceleri yatmadan önce, pantolonunu, buruşmasın diye, çok düzenli olarak, bir askıya asıyor, sabahleyin giyerken de, bir sandalyenin üzerine çıkıyor, pantolonu aşağıya sarkıtarak giyiyordu.

"Dede Efendi Lokantası, o köşeye düşen kahvenin, on metre kadar ötesindeydi. Bu lokantayı işleten başka bir Rumeli göçmeniydi.

"Yüksek tavanlı lokantanın, sokağa bakan, büyük camlarını hatırlıyorum. Camın üzerine konulmuş, siyah üzerine yaldızla yazılmış klasik tarzda bir yazıda 'Dede Efendi Lokantası' yazıyordu. Orada bu büyük cama sırtımı vererek oturuyordum. Öyle ki, kapıdan girenler, yüzüm dışarıya dönük olmadığı için, ilk anda beni görmesinler, istiyordum. İlçede imtiyazlı bir çocuk olduğumu düşünmedim, ama onlar bana imtiyazlıymışım gibi davrandılar, sanıyorum.

"Bir gün babam:

– Lokantadan memnun musun? dedi. Lokantada yemek yemeği öğrendin mi? Bir yemeği çok sevdinse, ondan yeniden iste.

"II. Dünya Savaşı'nın bittiği yıllardı. Çarşı içindeki dükkânlara, Avrupa malı saatler, bisikletler... gelmeye başlamıştı. Artık ilçenin duvarlarında, sadece Gislaved lastiklerinin reklamları yoktu. Cadde üzerindeki sayılı birkaç dükkânın vitrinleri dolmaya başlamıştı. Bir bolluk dönemi başlıyordu sanıyorum.

"Yaz aylarının dayanılmaz sıcaklarında, ilçenin kalburüstü insanlarının çıktıkları Gölcük yaylasındaki, tek oteli işleten de, gene o ilçenin ortasındaki kahveyle oteli işleten incecik adamdı. Elbette otelin işletilmesine kızları yardım ediyordu.

"Güzel, beton bir yapıydı bu otel. Geniş bir bahçenin içindeydi. Bahçe, göl kıyısına kadar uzanıyordu. Geceleyin içki masalarının kurulduğu geniş bir terası, terastan girilen, lokanta olarak kullanılan, mozaik döşeli, yüksek tavanlı, büyük bir alt katı vardı. Alt katın sonunda, kahverengiye boyalı tahta merdivenlerle yatak odalarının bulunduğu üst kata çıkılıyordu. İşte göl kıyısındaki bu sayfiye yerinde, yaz mevsimini geçirdiğimiz aylarda, babam, bazen, ilçenin seçkinlerinin geldiği otelin lokanta bölümünde, akşam yemeği yememi isterdi. Benim için öyle güç bir şeydi ki bu! Çünkü bana ne yemek istediğimi soran servis yapan kız değil, ortaokulda dil öğretmenim olacak genç bir kadındı. Otelcinin, Avrupalı kızlarından biri, bir 'matmazel.'

– Önce ne alırsın?

"Benim bir şey söyleyemediğimi görünce, kendisi kararlaştırırdı.

– Sen bir *consomé* al!

"Başımı sallamıştım, ama 'consomé'nin ne olduğunu da bilmiyordum. Gelen et suyunun içine kırılmış çiğ yumurtayı yadırgasam da, porselen tabaktaki çorbanın hepsi-

ni içip bitiriyordum. Böylece, bu bilinmezliklerle dolu çocuk dünyamda, duvarın dibindeki küçük masada, ötedeki otelin terasında rakı içen tütün tüccarları, ilçenin bürokratları, siyasilerinin kahkahaları arada bir duyulurken, utangaçlıkla büzülmüş olarak yemeğimi bitirmeye çalışırdım, o geniş, ışıklı bahçesinden birkaç basamak merdivenle çıkılan alt kattaki lokanta salonunda. Ardımda, solda arasıra açılan mutfak kapısından 'matmazeller' adı verilen bu genç öğretmen kadınların biri değil de, mutfakta çalışan bir köylü kadın çıktığında rahatlamaya benzeyen bir duygu duyarak.

"Ben bu sayfiye otelinin kapalı, yüksek tavanlı, beyaz badanalı yemek salonunda otururken, bazen, babam da, kentin zadegânının terasta kurmuş oldukları içki sofrasında olurdu. Kuşkusuz kentin bu ileri gelenleri, zengin tüccarlar, yargıçlar, siyasiler, arada bir de eski başbakan, her gece, içki sofrasında buluşuyorlardı. Babam da aralarında olunca, onun çağrısı üzerine yanına gidiyordum. O, bu durumlarda, bana, mutlaka, alüminyum ambalajından soyduğu bir eritme peyniri verirdi:

– Bak, bundan ye.

"Yanında açtığı yere oturmuş olurdum. Bu içki içen büyükler, biz çocukların dünyasıyla pek ilgilenmezlerdi. Onları ilgilendiren, uzakta gerçekleşen siyasi olaylarla, ülkenin kalkınma sorunlarıydı.

– Güzel, ama Doğu'ya bir şey yapılmıyor, derdi babam.

"Doğu, gözümün önünde belirsiz bir karanlık olarak canlanırdı.

"O zaman sofradaki ağır başlı adamlardan biri babama döner, ağır bir sesle:

– Oraları sonra elden gidebilir, derdi.

"Bu tür anlamadığım konuşmalara sık sık tanık oluyordum.

"O sıralarda genç bir adam olan babam bitmeyen bir enerjiyle çevresine iyi niyet taşırıyordu. Ama, kararlıydı

bu ileri gelenler, ülkeyi ilgilendiren bütün sorunlarda kararlarını çoktan vermişlerdi.

"Daha sonra karnı acıkan ben, kapalı salondaki mutfağa yakın küçük masaya geçer, matmazellerin davranış biçimlerine sunduğum derin utangaçlığıma gömülürdüm. Orada, yalnız bir çocuk olarak, onların getirecekleri yemeği beklerdim.

"II. Dünya Savaşı'nın bitmesinden hemen bir yıl sonraydı. 1946 yılı yaz mevsimiydi. O yıl, sonbaharda ortaokula başlayacaktım. Gene babam, bana olan düşkünlüğüyle yönetimi ele aldı ve matmazellerin küçüğü E. Hanımdan, bu yaz mevsiminde İngilizce dersler almaya başlamamı istedi.

"Gölcük'te, çarşının arka tarafına düşen, ağaçlar arasındaki tek katlı kiralık evimizden çıkıyor, bütün çocuklar oynarken, gölün kıyısı boyunca yürüyerek, köşklerin bitimindeki otele gidiyor, bahçede, küçük bir masanın başında, oldukça güzel genç bir kadın olan E. Hanımdan İngilizce sözcükler öğrenmeye çalışıyordum.

"Çoğunlukla öğleden önce oluyordu bu dersler. Ama henüz, ikinci, üçüncü derste bu dilin fonetiğine hiç de yatkın olmadığımı anladım. Öte yandan E. Hanım da –öyle sanıyordum– bu derslerden pek hoşnut değildi. Uykudan geç uyanmış gibiydi, güzel bir genç kadın olduğu halde yıkanmış yüzü, henüz uykuyu anıştıran yer yer şişlikler taşıyordu. Gülmüyordu bu yüz. Sanki on bir yaşındaki bir çocuğa ders vermiyordu. Belki sadece babamı kıramadığı için bu küçük işi yüklenmişti. Belki de, kimbilir, ne gibi sorunlardı onu düşündüren. O, bahçede, küçük masanın başında sırtı otel binasına dönük oturuyor, bense bu yeşil çimenler üzerindeki kahve masasında onun karşısında yer alıyordum. Ama bu küçük isteksizliği yaratan, belki de, sonradan düşünebildiğim bir şeydi: bu iki modern kızkardeş de, ilçenin kültür, toplumsal düzeyinin üstündeydiler, bu yüzden de aşksızdılar –her ikisi de. Hele daha küçük

olan bu E. hanım. İlçede ya da ilçenin seçkinlerinin geldiği bu sayfiye yerinde (tek parti döneminin sertliğiyle ünlü başbakanının da oraya döndüğü düşünülürse) açık açık kimseyle flört edemezlerdi kuşkusuz. Bir flört fırsatıyla karşılaşsalar bile, geniş bir dedikodu çemberi, dikkati çekmeler, kınamalar, belki de aşağılamalar zinciri saracaktı onları. Belki de ailece flört etmek üzere yetiştirilmemiştiler. Evlenmeleri bekleniyordu. Ama kiminle? Bir ara matmazellerden birine, gene ilçede, parkın çevresindeki apartmanlardan birinde oturan, parmağında kocaman bir altın yüzük taşıyan, tütün tüccarlarından birinin talip olduğu söylendi, ama, matmazel onunla evlenmeyi göze alamamıştı. Rakı sofralarında sık sık hesabı ödeyen, tombulca, genç bir adam olan bu tütün tüccarıyla matmazel nasıl yaşayabilirdi ki? Matmazel, bütün o içki gecelerinde onu evde bekleyecekti. Bazı kabul günlerinde kadınlarla görüşmeler, belki kocasıyla yapılan kimi ev ziyaretleri, arada bir, liman kenti İzmir'e alışveriş için gitmeler... Hepsi buydu işte. Matmazeller Avrupa'da yaşamak için yetiştirilmiş gibiydiler. Yıllar geçti. İkisi de evlenmediler.

"Dört beş hafta sonra E. Hanımla, göl kıyısındaki o güzel otelin bahçesinde yaptığımız İngilizce derslere gidemedim. Ne E. Hanım bir haber yolladı bana. Ne de babamın bir şey söylediğini anımsıyorum.

– Ortaokula başlayınca Fransızca sınıfına gideceğim, dedim.

"Böylece artık İngilizce öğrenemeyecektim. Bu dili öğrenememde, kuşkusuz o dönemde etkisini duyduğum başka duygular da vardı.

"İlçede, İşçiler Sokağındaki oturduğumuz evin sahipleri, tütün ekimiyle uğraşan Şefik bey'le, karısı Emine Hanımın oğulları Fikret –aile aslında Selanikli olduğundan– Fransız kültürüyle yetişmişti. Esmer, uzun boylu, ortaokulda benden iki sınıf büyük olan Fikret, nereden öğreniyorsa, yeni yayılan Amerikan egemenliğinin farkındaydı. Sık sık:

– Oların gücü dolar gücü, yoksa başka birşeyleri yok, diye söyleniyordu. Çoğunlukla, bizim evin küçük bahçesinden, onların daha büyük olan bahçelerine geçilen aradaki kapının yakınındaki dut ağacının üzerinde oturuyor oluyorduk. Boş vakitleri üzerinde geçirdiğimiz büyük bir ağaçtı bu. Fikret'lerin evi, bu geniş bahçede, bizim evin ters yönünde, Yayla Caddesi'nin kıyısındaydı; tek katlı bu geniş evde oturan aile, yazları Gölcük yaylasına çıkanlardan değildi. Cadde üzerindeki bu eski Rum evinde, tombul, kıvırcık saçlı bir kadın olan Emine Hanım dikiş dikmekle uğraşıyor, Şefik beyse tütünlerin yetiştiği tarlalara sessizce gidip geliyordu. Fikret'in ağabeyi Necdet'i sadece güvercinleriyle ilgilendiği zamanlarda gördüğümü anımsıyorum. Onlardan birini kolunun üzerine alıyor, sonra parmağına doğru yürütüyor, elini havaya kaldırıp yukarılara salıyordu. Havada dönüp duran güvercin dönüp gelince de, onu yeniden kümesin içinde raflardan birine yerleştirirdi.

"Yeni bir dünya başlıyor gibiydi, ama nasıl bir dünyaydı bu? Bunun ipuçlarını, sadece bahçedeki dut ağacının üzerinde Fikret'le yaptığımız söyleşilerde değil, Gölcük yaylasında, biz çocukların dünyasına ulaşan şeylerle de anlamaya başlıyorduk. Bu yeni gelen şeylerden biri İngiliz diliydi. Herkes İngilizce'den söz eder olmuştu.

– Dünyanın yeni dili İngilizce.

– Artık İngilizce öğrenmek gerekli.

– Ortaokulun iki sınıfı da İngilizce olacakmış.

– Fransızca öğrenmek isteyenler sadece bir sınıfı dolduruyor.

"Bense bu yeni dünyaya karşı çekimser davranıyordum.

"Amerika, savaşı bitirmek için Japonya'ya iki atom bombası atmıştı. Bu bilinmedik olay üzerine biz çocuklar ne düşünebileceğimizi şaşırmıştık. Savaşın bitmesini çoktan beri istediğimi anımsıyorum. Ama bu bombalar... Bizim Anadolu'nun içlerinde, küçücük, geri bir dağ kasabası

olan Simav'da kaldığımız yıllar boyunca bu savaş hep sürüp durmuştu. Radyodaki heyecanlı bir sesle verilen haberleri, kimi titrek sesle yapılan söylevleri büyüklerle birlikte dinliyorduk. Karatma geceleri oldu, kasabanın elektrikleri geceyarısına doğru kendiliğinden kesilse de. Ekmeğin de karneye bağlandığı yılları yaşıyorduk. Bu büyük şehirde geçirdiğimiz ilk yılsa, savaşın son yılıydı. Savaş biterken, babam askere çağrıldı. Ege'de, deniz kıyısında bir yerde, kamp yaşamına benzeyen birkaç ay yaşayıp döndü. Neşesi yerindeydi. Orada, sonradan bize sık sık pişireceği, menemen yapmayı öğrenmişti. Savaş Rusya'nın içlerinde sürerken, büyükler arasında da gergin bir heyecan vardı. Türkiye'nin savaşa girmesi olasıydı. O zaman babamın kuşağı, belki de yitip gidecekti. Savaşın bitmesinin tatlı bir rahatlık yarattığını gözlerimizle görüyorduk. İlçede, her şey yeniden canlanmıştı sanki. Berlin'de, Brandenburg kapısı üzerine Rus bayrağını diken askerin fotoğrafı yayınlanınca biz çocuklar da daha özgür hissetmiştik kendimizi. Gazeteler, "Kayıtsız, şartsız teslim" diye başlıklar atmışlardı. Biz bunun anlamını iyice anlamasak bile yeni bir dönemin başladığını seziyorduk. Bir yıl sonra Montgomery ceketleri moda oldu. Söylentiye göre bu ceketler Mareşal'ın üzerinden çıkardığı eski ceketlerdi, ama ne kadar da çabuk çoğalıyorlardı. Kuşkusuz bir çok firma bu ceketleri üretmeye başlamıştı. Doğrusu bir Montgomery'im olsun istiyordum. Herkese göre –çeşitli büyüklükte– vardı bu ceketlerden. Sonra bir gün de okulda, bir öğretmen, derste naylon bir kemeri gösterdi. Bu kemer saydamdı, neredeyse cam gibi arka tarafı gösterecekti. O güne kadar benzerini görmediğimiz bir yapıdaydı. Artık bu maddeyle birçok şey yapılacaktı. Elbiseler de. Ardından naylon kadın çoraplarıyla, naylon gömlekler moda oldu.

"Dağlar üzerindeki o küçücük kasabadan, Ege'deki bu ilçeye göçerken, babam, oradaki tahta evimizde bazı sabahlar çaldığı gramofonunu da satmıştı. Dikdörtgen büyük bir kutu biçiminde, bir kolla kurularak çalınan bir Sa-

hibinin Sesi'ydi bu. Onu elden çıkarırken üzüldüğünü fark etmiştim. Böylece, aile evimizde, eski eşya olarak, Türkiye'de bir marangozun, Bahaus modellerine bakarak yaptığı altı ceviz sandalyeden başka bir şey kalmamıştı. Annemin arada bir bu sandalyelerin hiç de rahat olmadığını öne sürmesine karşın, babam bu modelin değeri üzerinde duruyor, onların misafir odasında kalmasını istiyordu. Böyle zamanlarda, bu sandalyelerden biri üzerine oturuyor, sırtını arkaya dayıyor:

– Bak, ne rahat bunlar, diyordu.

"İşçiler Sokağındaki ev, iki katlı, küçük bir evdi. Rumlardan kalmıştı kuşkusuz. Sokak kapısından girildiğinde, yaz aylarının dayanılmaz sıcaklarında serinlik versin diye sulanan bir taşlığı vardı. Sağda, sokak düzeyinden başlayan küçük bir oda, onun arkasında da, penceresi arkadaki küçük bahçeye bakan, babaannemin kullandığı, hep alacakaranlık olan, daha büyükçe bir oda yer alıyordu. Mutfakla tuvalet, eve bitişik olarak yapılmış, bahçede, ayrı bir yapı halindeydi. Evin üst katına, bu taşlıktan bir merdivenle çıkıldığı gibi, sokaktan da bir merdivenle ulaşılabiliyordu. Orada bir sofa ile, bu sofraya açılan aydınlık iki odası vardı evin. Babaannemin annesi, geldiğimiz dağ kasabasında toprağa verildiğinden, onun için bir oda ayırmaya gerek kalmamıştı. Yaşasaydı, kuşkusuz, kızının alt kattaki, bu bahçeye bakan alakaranlık odasında yaşayacaktı.

"Evin küçük bahçesi, ev sahiplerinin büyük bahçesine açılıyordu. Orada, Fikret'le üzerinde oturduğumuz dut ağacı, karşıda güvercinlik... Toprak bir bahçeydi bu. Ama Emine Hanımların cadde üzerindeki evine giderken, bakımsız bir çiçek bahçesinden geçiyordunuz. Gül fidanları vardı orada. Mevsimi gelince, kocaman kocaman güller açıyordu.

"Fikret'in Sevim adlı, ilk gençlik çağında bir kızkardeşi de vardı, ama bu öylesine sessiz bir kızdı ki, onun varlığını, ancak arada bir bahçede görününce fark ediyordu insan. Yaz sıcaklarını Gölcük yaylasında geçirince, bu ça-

lışkan Rumeli göçmenleriyle dolu, sokakları tütün kokan, tarlalarında zeytin ağaçları olan, bol bol incir yetişen, bağlarla çevrili ilçede yaşamanın verdiği birçok mutluluk kalıyordu geriye.

"Babam beni hiç yanından ayırmadı. Çarşı içinde bir avukatlık yazıhanesi açarken de –iki yıl süren stajını ilçede yapıp bitirmişti– beni yanına almıştı. Bu küçük çarşı-içi binasının birinci katındaki büroda, o odalardan birinde çalışırken, ben de öteki odada oyalanıyordum.

"Orada yıllar geçti. İzmir kentini tanıdım. Körfeze dikine inen sokaklardan denizi gördüm. Istanbul'u çevreleyen hırçın denize benzemiyordu. İklim de çok yumuşaktı. Sokaklar, ağaç, çiçek, tütün, çam sakızı kokuyordu. Sokaklarına öğleden sonrası güneşinin vurduğu Alsancak'ta, sokaklarda dolaşan, deniz kokan bir rüzgâr çıkıyordu. İzmir'in, benim gibi, büyüme çağındaki çocukları, asfalt döşeli ara yollarda kızlı erkekli bisikletleriyle dolaşıyorlardı. Başka dillerle konuşulduğunu duyuyordum burada: Rumca, Fransızca, İspanyolca, İbranice... Eşsiz bir kentti bu İzmir.

"Yıllar geçti. Ben evden uzaklaştım. Eve döndüm. Sonra Ege'nin o ilçesindeki gibi –ben de çalışmaya başlamıştım artık –Istanbul'da, babamla aynı yazıhanedeydik.

"On yıldan çok sürdü bu."

"Sonra bu bitmeyen yolculuğa çıktım. Dönüş yolunu bir türlü bulamadığım bu uzun yolculuğa. Uzun, uzun yıllar dönemedim oraya. İthaka'ya. Dönersem de, İthaka'yı eskisi gibi bulup bulamayacağımdan kuşku duyuyordum.

"On yıl sonra döndüm oraya. Yoktu İthaka. Sislerin içinde görünmeyen bir kara parçasıydı. Belki de artık yitip gitmişti.

"Ben bu uzun yolculuğu yaparken –güneşin gözlerimi kamaştırdığı– babam da yokluklara karıştı. Yetmiş beş yaşına gelmişti. Feriköy'de sonradan aldığımız evin yakınındaki Feriköy mezarlığına gömdüler onu. Son yıllarında yakınında değildim. Erinilerin, sirenlerin, Akdeniz'in geceleyin karanlık dalgalarının, gündüzleri göz kamaştıran güneşinin doldurduğu yıllar süren yolculuğumda durmadan güneşin battığı yöne doğru giderken, bilmeden uzaklaşmıştım İthaka'dan. Ölümünden yedi sekiz ay önce, babamla, üç ay birlikte olmuştuk. Güçsüz düşmüştü. Böbrekleri kan üretmiyordu. Onu bu kentte bir hastaneye kabul ettiler. Kan verdiler ona. Sonra, kendi kentine döndü. Ölümünü yolculuğu..da haber aldım. Bir şey düşünemedim. Tahtaların üzerine uzandım. Başıma güneş vuruyordu. Ağladığımı anladım. Sonra uzun süre öyle kaldım. O öldüğünde artık ben de ölmüştüm. Derin bir karanlıktan bana çarpan bu gerçek, geçen yıllarla büyüdü durdu. Sık sık onun yitişini düşündüm durdum. Oraya her gidişimde mezarını ziyaret etmek istedim.

"Yeşilköy'den, kuzeye gitmek üzere bindiğim uçaklar havalanırken o mezarlığın üzerinden geçtiler. Tepelerin üzerine giderek yayılıp duran mezarlıkta o, orada, bir yerde yatıyordu. Artık bir şey söylemesine gerek yoktu. Söyleyeceği her şeyi söylemişti bana. Neşesinin ve sevgisinin yakın tanığıydım. Giderken sanki beni de alıp götürmüştü.

"Böylece, İthaka'nın yitişinden sonra, hiçbir şeyin kalmadığını, vahşet, hüzün, kederle dolu bu yolculuğun da yalnızca bir kendini oyalama olduğunu biliyorum artık.

"Babam beni çok sevdiği için, ben de çocuklarımı çok sevdim."

XXIV

Güneşin Altında Çocuklar

"İki oğlumla birlikte –haziran ayı gelmiş olsa da– soğuk havaları bir türlü sona ermeyen Kuzey'den, kocaman bir turist uçağıyla Antalya'ya gelişimizi anlatacağım size. Soğuk, yağmurlu, düzelmek bilmeyen iklimden kaçabilmek fırsatını bulmuş kuzeylilerle doluydu uçak.

"İçimden gülüyordum. Bir hafta ya da olsa olsa iki hafta kalabileceklerdi onlar bu sıcak iklimde. Alanya yakınındaki tatil köyüne gidecekler, biraz sonra da döneceklerdi gene havaların düzelmediği, yağmuru savuran soğuk rüzgârların estiği kuzey iklimine. İçlerinde daha uzunca bir süre kalabilecek olanlar kimbilir ne kadar da azdı. Bir ya da iki kişiydi onlar.

"Antalya Havaalanı'na indiğimizde, daha uçağın kapılarından vuran, insanı içine alan sıcak havanın buğusuyla sarıp sarmalanıyordu insan. Dahası, henüz uçak piste inmeden önce, yukarılarda da sızıyordu o sıcak iklim içeriye. Kendini duyuruyordu. Sevinçten deliye dönmüştü yolcular. Kişilik yapıları değişmişti sanki. İnerken bağırıp çağırıyorlar, kahkahalar atıyorlardı. Zincirlerinden boşanmış gibiydiler. Öyle ki, çok alkol sevdiği cilt renginden anlaşılan bir kadın, çevresindeki erkeklere, kalabalık havaalanı otobüsünde dizlerini gösteriyordu oturmaları için.

"O zaman büyük oğlum on sekiz, küçük oğlumsa on üç yaşındaydılar. Gece bastırmıştı, ama havaalanı çevresi

oldukça ışıklıydı. Oradan bir taksiye bindik, taksi şoföründen bizi uygun bir otele götürmesini istedik. Yakın bir ilçeye gitmeden önce geceyi burada geçirecektik.

"Gecenin karanlığında, resepsiyonunu, dar koridorlarını gördüğüm otelin, deniz kenarında olduğunu fark etmemiştim. Bahçedeki karanlık ağaçların arasından bir şey görünmüyordu.

– Bakın benim karım da Danimarkalı, dedi oteli işlettiğini sandığım genç adam. Genç, güzel bir kadın vardı orada, otelde oda ayırmak gibi küçük işlere iyice alışkın gibi görünüyordu.

"İki oğlum için ayrı bir oda vardı. Bana başka bir oda verilecekti. Yukarı çıktık, önce benim odamın kapısını açtık, valizimi oraya koydum, ardından, çocukları, koridorda dört metre kadar ötedeki kendi odalarına götürdüm. Biraz daha genişti bu oda.

– Benim odanın yerini öğrendiniz çocuklar, gece bir şey olursa bana haber verirsiniz.

"Çocuklar dişlerini fırçalayıp yattılar. Bense, geceleyin uyanıp, onları yoklamayı düşünüyordum.

"Sabah olup da, aydınlık günün içinde, meyve ağaçlarını görünce şaşırdım. Bambaşka bir iklimde uyanmıştım işte. O kadar, kısa, kolaydı oraya ulaşmak. Topraktan sıcak, verimli bir yaşam fışkırıyordu. Çocukların odasına gittiğimdeyse denizi gördüm. Denize, yüksek kayalıklarla inen bir kıyıdaydı otel, oradan başlayarak göz alabildiğine sonsuz bir deniz uzanıyordu.

"Çocuklarla birlikte, kahvaltı yapmak üzere bahçeye çıktığımızda bu kıyıya yaz mevsiminin aylarca önce geldiğini, herkesin yaz alışkanlıkları içinde çoktan yaşamaya başladığını anlıyordunuz.

"Otelden ayrılınca, bindiğimiz taksinin şoförüne, eskiden bildiğim, kentin çok ünlü lokantasının adını söyledim. Hayır, artık, çarşı içindeki o klasik, yüksek tavanlı yapısında değildi lokanta, Sheraton Oteli'nin alt tarafına düşen bir yerde, kıyıya yakın bir yerdeydi.

– N'apalım, oraya gidelim.

"Açık havada, tentenin altında otururken de bol bol terliyorduk. Kıyıda denize girenler vardı. Beyaz örtülü masada, karşımda oturan oğullarıma baktım; birbirleriyle bu kuzey dilinde konuşuyorlar, şakalaşıyorlar, sözcük oyunları yapıyorlardı. Karşılarında oturan babalarıyla da Türkçe konuşmaktaydılar. Güneşin altında, gölgelikten vuran aydınlıkta, güzeldiler. Benim oğullarımdı onlar. Akdeniz güneşinin ışığında yıkanıyor gibiydiler. Işığın içindeydiler.

– Burası Akdeniz işte çocuğum.

"Hayır, benim gibi bitimsiz bir yolculuğa çıkmayacaktı onlar. Bu mutsuz, acıları ikide bir tekrarlayıp duran yolculuğa. Kendi yurduna dönseler bile onu kaybolmuş bulacakları, kalmanın da, dönmenin de yitirmekle bittiği Ulysses'in yolculuğuna. Ayrı düşmeyle, nostaljiyle, tehlikelerle dolu, lanet olası yolculuğa! –Mutlu yanları yok muydu bu yolculuğun? Hayır, utkuya inanmadığımdan duymuş değilim mutluluklarını–. Hayır, ilençlenmiş olmayacaktı onların kaderi. Kendi İthaka'larından ayrılmayacaklar, bu kör talihin kollarına düşmeyeceklerdi. Yolculuğumun uğursuz kaderi dokunmasın onlara. Gidin! Bu kaderi yaratan rastlantıların ardında bir yaratıcı varsa ona söyleyin: Eriniler kesmesin yollarını!"

XXV

Feriköy'deki Ev

"Feriköy'deki ev satın alındığında, ülkede askeri rejim vardı. Bilmem size anlatmaya gerek var mı? Kendi kentinde yaşayan genç bir adam –üstelik bu kent Istanbul'sa– bekâr birisiyse eğer gecelerini geçirmekte sıkıntı çeker mi hiç? Fatih'teki evde, gerek öğrenciliğimin geçtiği yıllarda oturduğumuz üçüncü kattaki dairede, gerekse, öğrenciliğim bittikten sonra indiğim, kendime göre düzene koyduğum birinci kattaki dairede yaşarken de, çoğu geceler orada burada –arkadaşların Beyoğlu'ndaki büyük evlerinde, diyeceğim gecenin sona erdiği yerlerde– kalıyorduk. Böyleydi yaşam. Geniş bir arkadaşlık çevreni. Beyoğlu bohemine benzeyen bir şey. Aradan on yıl geçmişti, ama 70'li yıllar geldiğinde de durum aynıydı. Istanbul'un denizi gören sokakları, bazen bir göl kıyısındaki ev, kimi kocaman –apartmandan çok bir hana benzeyen– Beyoğlu evlerinden biri. (Ayrı düştüğüm yıllarda, zaman zaman, bu Fatih'teki evin birinci katının art arda rüyalarıma girip durduğunu da unutamam. Her birinde de ayrı ayrı biçimlerdeydi bu ev. Kiminde mahalle büyümüş, kentte sonradan oluşan büyük yapıların yer aldığı modern mahallelerden birine dönüşmüştü; kimisinde mahallede fazla bir değişiklik yoktu da, evin içi büyümüştü, modernleşmişti, içerden üst katlara çıkan bir merdiven de inşa edilmişti salona, kiminde gene aynı birinci kat salonda oturuyorduk da yeğenim

olan yaşıtıma evin değiştirilmesi, daha da güzelleşmesi üzerine düşüncelerimi anlatıyordum; bazen de babamın diktiği çam ağaçlarının büyümüş oldukları bahçede bulurdum kendimi, kiminde polisçe aranan bir siyasi şüpheliydim, kiminde İngiliz dilinde küçük öyküler yazan, ama yazarlık dünyasını bir türlü bütünleyememiş bir yazar... İşte hep böylece, böylece oraya dönüyordu düşlerim.) Öte yandan, annemle babamın oturdukları, benim de Istanbul'da olduğum zamanlarda, arka tarafındaki büyük odasını kullandığım evi de unutamadım. Öyle ki, kendi kentimden uzakta geçirdiğim bu uzun yıllarda, acıyla, hep o eve, o evin bu kaldığım, arka tarafa bakan odasına dönmeyi düşündüm durdum. Ne sonradan, karımla birlikte oturmak için kiraladığım Galata'daki büyük, ferah, İtalyan yapısı daire; ne de karımın isteği üzerine taşındığımız Arnavutköy'deki kiralık ev bu etkiyi yaptı üzerimde. Hele bu sonuncusu... sanki orayla ilgili hiç anımsadığım bir şey yok gibiydi."

"*Bunun nedenlerini anlayabildiniz mi?*"

"Doğrusu bütün bütüne çözümleyebildiğimi sanmıyorum. O evlerdeki çalışma odaları üzerine yazmak gereksinmesini duyduğum metinleri, yıllar sonra, tekrar tekrar okusam, belki nedenlerle ilgili bazı ipuçları bulabilirim. (Ama biliyorsunuz, metinlerden de çok düşler önemli. Düşlerimi yansıtabilmiş miyim ki onlara? Görmeye devam ettiğim düşler beni nereye götürecek, bu günden bilemiyorum bunu.) Bilirsiniz, kendi yazdığı metin de bütün sırlarını vermez hemen onu yazana. Kimi imlerini yazar da, yaşamı boyunca, çözemez. Onun için, hiç olmazsa 'yıllar sonra' diyorum. Ya da, ne bileyim, bu yolculuğun sonunda, kendi kentime ayak basarsam. Yok, yok, Ulysses gibi ayak basacağım ben de oraya. Zaten orada yaşayıp durmadım mı? Daha derin anlamda bir şey söylemek istiyorum: ardımda bıraktığım kenti yeniden bulabilirsem. Diyeceğim, benim olan kenti. Yitmiş, bozulmuş, değişmiş, eskiden birkaç belirsiz parçası kalmış olan kenti değil. Çünkü açık gözle bile düşlerini görüyorum ben ardımda

bıraktığım kentin. Her şeyi gözlerimin önünde öylesine canlı ki! Kent... orada, güney-doğuda, suların birbirleriyle birleştikleri bir yerde, denizlerin üzerini basmış olan sislerin içinde, ince, sivri minareleriyle yüzüp duruyor. Bizans duvarlarının kırmızı kiremitlerine yapışan rutubeti görüyorum. Sarnıçlardan mı geliyor bu rutubet, yoksa yağmur mu gelecek bu fırtınanın ardından?

"*Feriköy'deki evi konuşuyorduk.*"

"Genişçe, iyi inşa edilmiş bir daireydi bu. Sonra da bizimdi. Ailenin eviydi yani. Size bu evi neden sevmiş olduğumu anlatıyordum. Fatih'te sahip olduğumuz ilk ev, kentteki nüfus değişimleriyle oturulamaz hale geliyordu. Nitekim yıllar sonra da, o mahalleleri koyu dindar insanların kaplamasıyla elden çıkarmak zorunda kaldık. Feriköy'deki ev, güneş görmüyor değildi, ama günün çoğu saatlerinde gölgelikti. Arka taraftaki iki oda, sabahları kısa bir süre güneş alıyordu; öndeki salonsa akşamüzerine doğru, bir süre. Ev, güneş almadığı zaman da karanlık değildi. Salonlarındaki ışık tatlı bir ışıktı. Arkada, benim kaldığım genişçe oda, karşıdaki –o zaman üzerine katlar çıkılarak yükseltilmemiş olan– arka yüzleri, balkonları, en alt kattaki dairelerin küçük kapılarla açıldığı daracık, ama içinden mutlaka kimi bitkilerle ağaçlar yükselen bahçelere bakıyordu. Bu görünüş alçakgönüllü, insansıydı. Balkonlarda, o küçük bahçelerde görünen insanlar, asılmış çamaşırlar, kimi günler balkonlardan ya da pencerelerden sarkıtılarak dövülen halılar... hepsi güzeldi. Sadece bunlar da değil. Askeri rejimin sıkıntı verici gecelerini orada yaşamıştım. Çoğu geceler 'evden alınır mıyım?' korkusuyla uyanılıyordu. Ardından, zaman geçti, sıkıntılı geceler azaldı. Belki, bunları yaşadığım için daha da bağlandım o eve."

"*Evlerle ilişkiniz pek özel bir ilişkiye benziyor.*"

"Tersine, bütün insanların evlerle asıl ilişkisinin benimkine benzeyen bir çizgide olduğunu sanıyorum. En sade insanların da benim gibi düşündüğüne. Ama başını alıp gitmiş korkunç bir spekülasyon –özellikle taşınmaz mal

spekülasyonu– kenti haline dönüşmüş olan İstanbul'da, sonraları bu duygular birçok duyarlı insan için de yitmiş gitmiş olsa da –çünkü herkes durmadan yeni ev, yeni, lüks mahallelerde yeni daireler, köşkler elde etmek derdine düştü– insanın duygularının asıl çizgisinin bu olduğunu düşünüyorum. Çocukluk yıllarında tanıdığım Karagümrük'ün, o sokağa bakan pencerelerinde saksılar bulunan, yazın kimi zaman sokak kapısı açık duran, arkadaki küçük bahçesinde, bir iki ağaçla asmalar arasında balık kızartılan küçük, tahta evleri etkilemişti beni. Sonra Ege ovalarında, kentin bitimine yakın yerlerde tek başına duran taş evler... Sonra aklımdan hiç çıkmayan, benzerlerini de, resimlerini de görmüş olduğumu sandığım, kentin hemen dışındaki, demiryoluna yakın –size anlattığım– tek başına evler... Çocukken ziyaret ettiğimiz, Türkiye'nin çok az yerinde bulunan, Cumhuriyet'ten sonra yapılmış devlet fabrikalarının, orada çalışan bürokratlara verilen lojmanları... bunlardı benim aklımdan çıkmayan evler. Mutluluk o sade yaşayan insanların hayatında vardı. Buna inanıyordum ben. Kimbilir, bakın, belki Napolili olsaydım, o kentin sırtlarında denizi de gören, büyük, çift kepenkli o taş evleri, geniş avluları sevecektim. O kenti gördüğümde gerçekten de sıcaklık duydum onlara. –İnsanların yaşadıkları yerler.– O büyük Napoli evlerinde yaşayan İtalyan arkadaşlarım da oldu. Ama benim çocukluk düşlerimi dolduran şeyler, bu size anlattığım çeşitten evlerdi.

"Şimdi size bunları anlatırken –belki de yazarken bunları ya da yazıya siz geçirdiğinizde gene de yazılmış olacak bunlar– *yazmakla*, ellerimizden uçup giden zamana karşı koymaya çalışıp çalışmadığımı düşünüyorum. Ama boşuna! Yazsan da, yazmasan da o zaman uçup gidecek gene de. Denizler üzerinden esip geçen bu hafif Akdeniz rüzgârları gibi. Yazı yazmanın anlamı üzerine –eğer söz edilebilirse böyle bir anlamdan– büyük, anlam taşıyacağı sanılan kesinlemeler içeren sözler söylemekten her zaman çe-

kindim doğrusu. Herkesin uğraşı gibi bir uğraş olarak ele almaya çalıştım bunu. Ama yazmanın içe dönük anlamına gelince: bütün bunları yazarak kendimi daha iyi tanımak mı istiyordum? Sanmam, her şeyin akıp gittiği bu dünyada boşuna bir çabadır bu da. Ayrıca o dönem çoktan geride kaldı. Gençlik yıllarında –yazmaya yeni başladığım dönemler için belki (o da sınırlı ölçülerde)– söylenebilir bu. Şimdi yazdıklarımı, kendimi tanımak açısından yeniden yeniden okuduğum bile söylenemez. Bitti bu. Çoktan geldi geçti. Sanırım 'ayakta kalabilmek için' yazmaya, yazmayı sürdürmeye de gerek yok. İnsan –herkes gibi– şurda ya da burda, şöyle ya da böyle ayakta kalabiliyor işte. Gene beni ilgilendirenin gençlik yıllarında yazdığım yazılarda üzerinde çok durduğum 'kendi kendini yaratmak' olduğunu da öne süremem artık. Bu savlar çok geride kaldı. Sanırım birer hayale, belki de birer yanılsamaya dönüştüler. İnsanların kendi kendilerini yaratabilecekleri düşüncesini bütün bütüne –belki– terk etmedim, ama bunca yıl yaşadıktan, başka yaşamlar, başka ülkeler gördükten, deniz ortasında yelkensiz kalmış bir tekne gibi sallantılı yıllar geçirdikten sonra... artık... ne önemi var. Beckett'in kahramanları gibi kendi çöp tenekelerimizde ya da orada burada sürünerek yaşıyoruz biz. Kim tersini ileri sürebilir ki? Hangi hayat çok parıltılıdır ya da mutlulukla doludur? Varlığımız daha sonra gelen varlıklar karşısında gerileyip, eriyip gittikten sonra. Dünyayı da yaşamı da değiştirenin *yazı* olduğunu öne süremem. Görmüyor musunuz, yaşama biçimlerini en çok teknoloji değiştiriyor. Teknolojinin verileri iyi de olsa, kötü de olsa insanlar onun ardına takılıp gidiyorlar. Bize kalan gittikçe derinleşip duran bir nihilizmdir. Başka ne olabilir ki? Ama görüyorsunuz, pencerelerinden öğle sonrası güneşinin vurduğu bu salonda, günlerdir size birşeyler anlatıp duruyorum. Siz de usanmadan dinleyip durdunuz bunları, neyse ki gene teknolojinin ürünü bu bantlar var. Not etmek zorunda değilsiniz bu

bitmeyen yolculuğun, kendi üzerinde dönüp duran, tükenmeyen ayrıntılarını. Kuşkusuz çok daha ilgi çekici şeyler anlatabilmek isterdim size. Öyle sanıyorum ki, artık, bunca yıl sonra başlıca amacım –çok alçakgönüllü bir amaç olarak alın bunu– *anlatmak*. Bu 'anlatmak' isteğini susturamadım içimde. Kimseyi etkileyebileceğini düşünmeden. Denizin yüzünü kırıştıran, bu güneş batmadan önce çıkan, teknemi belli belirsiz sallayan rüzgârları, parmaklarımı açıp ona tuttuğumda aralarından uçup giden şeyi, güneş batarken ufku boyayan renkleri... bütün bu olağan şeyleri anlatmak için... (Ulysses'in tutulduğu ürkünç fırtınalar da, karşılaştığı o insan-ötesi varlıklar da eski çağlarda kaldı, şimdi o canavarlar da gündelik yaşamın içinde.) Yaşamın bize taşıyıp durduğu şeyler, hepsi, bana bir iğretileme gibi geliyor artık. Bir gün gözlerimizi kapayacağız ve bütün bu imgeler yığını uzaklaşıp gidecek bizden. O sırada düşünebilmek için bir ânımız olursa, bunun sonsuzca acı verici bir an olduğunu fark edemeyeceğiz bile. Paranoid imgeler yığını. Dönüşsüz bir yalnızlığa çekiliş. Sonsuz-hiç içinde kaybolma. Ardından da, bilim-kurgu filmlerinde sık sık gördüğümüz gibi, yeryüzüne inen uzaylılar nasıl insan maskesi takıp da, uzay gemilerine döndüklerinde o maskeyi çıkarıyorlarsa, işte öylece, bu dünyadaki görünüşümüz çıkarılıp atılacak bir yana."

XXVI

Başka Evler

"Bu Fatih'teki evden kopuşlar çok tuhaf oldu..."

"*Anlatmak istiyor musunuz onları da?*"

"Evet, artık oraya yerleşildiği sanılan bir baba evinin dağılışındaki kederi sizin de bilmenizi isterim. Benim gençlik günlerim o üçüncü kattaki, uzaktan Fatih Camiini gören odada geçti. Size 'Bir Odanın Dört Görünüşü' adlı karalamamı verdim ya. Sonra da üniversiteyi bitireceğim sırada, bana apartmanın birinci katı bırakıldı. Ama on yıl kadar süren o evdeki mutlu yaşamın da parçalanma çanları çalmaya başlamıştı artık."

"*Orada mı?*"

"Evet, orda. Ben kitaplığımı alt kata taşımıştım. Bazı eşyalar edinerek orada, alt katta, bir yada iki yıl sonra tutmam gereken mesleğin ne olacağını araştırıyordum. Bir gün, bir öğle vakti babam telaşla kapımı çaldı ve küçük kızkardeşimin başına beklemedik bir şey geldiğini söyledi bana. Uykulu haldeki bu küçük genç kızı aşağıya indirdik, hemen bulabildiğimiz bir taksiyle Üniversite hastanesine götürdük. Babam çok heyecanlıydı, ama en kötü olaylar karşısında da umutsuzluğa düşmeyen iyimserliğini koruyordu. Böyle olaylar karşısında yapılabilecek şeyleri yerine getirirdi, ama sonuçtan da hep umutlu olurdu. Onun birtakım sınırları aşan kötülüklere, akıl almaz felaketlere inanmak istemeyen bir yapısı vardı. İnanmayan, göz göre

göre kötülüğü yadsıyan bir yapı. Ama bu defa biraz da haklıydı. Birkaç gün sonra Üniversite kliniğinde ziyaret ettiğimiz küçük kızkardeş iyi görünüyordu. Kendisiyle ilgilenen doktorlarla arkadaş olmuştu, gülümsüyordu. Çok fazla uyku ilacı almaktan doğan bir gençlik olayı gibiydi bu.

– İşte görüyorsun bir şeyi yok, diyordu babam.

"Ama bu olay, ilk defa sahip olduğumuz bu evdeki yaşamın çözülmesinin başlangıcı oldu. Küçük kızkardeşe çok düşkün olan annem (Istanbul'a gelmeden önce, her ikisi bir yıl birlikte o dağ kasabasında kalmışlardı) onun rahat etmesi için Şişli'de, iyi inşa edilmiş, güzel bir apartmanın, asansörle çıkılan çatı katını tuttu; ikisi o kata taşındılar. Bu küçük, ama güzel düzenlenmiş, lüks daireye babam da, elbette kimi günler geliyordu."

"*Ailede gerçek bir parçalanma yoktu, değil mi?*"

"Hayır yoktu. Sağlık nedenleriyle aile bir tek eve –Fatih'te sahip olunan bu ilk baba evine– sığmıyordu. Ama bunca yıl sonra düşünüyorum da aslında aile için yeni bir gezici yaşamın başlaması bu olayladır."

"*Sonra Istanbul'da başka evlere de taşındınız mı?*"

"Taşındık durduk. Onlardan da size kısaca söz edeceğim. Mutsuzluğumun nedenlerinin anlaşılması için. Peter Handke'nin *Mutsuzluğa Doyum* adında çok güzel bir anlatısı vardır; benim çok sevdiğim bir kitap... annesinin yaşamını anlattığı... O anlamda değil doğal olarak, ama başka bir anlamda, sadece bireysel bunalımlar yüzünden değil, toplumsal çalkantılar yüzünden de, belki daha yavaşlatılmış gibi görünen bir mutsuzluğu biz de yaşadık. Belki o toplumun bütün insanları da. Oradan oraya gittiler, değişen kentlerde şuraya buraya göçüp durarak hep yeni yeni sığınacak yerler buldular kendilerine. Kent, durmadan büyüdü, büyüdü, herkes de ardından sürüklendi durdu onun. Ama, bizim için asıl parçalanma –şimdi iyice anlıyorum– benim bu bitimsiz yolculuğa çıkmamla oldu.

"Ardından babam, Cihangir'de büyük bir ev tutarak aileyi, yeniden bir araya toplamayı denedi. Giriş kapısı, geniş Cihangir Caddesi ile alttaki sokağı birleştiren merdivenlerde bulunan, eski bir apartmanın ilk katlarından biriydi bu. Merdivenler üzerindeki bu sokak kapısından girilince birinci katta olan daire. Fakat merdivenlerle inilen sokak daha aşağıda olduğu için, dairenin ön yüzü, bu sokağa yüksekten bakıyordu. Çok rahat, geniş bir daireydi burası. Merdivenlerle dikine, sahile doğru inen sokaklardan Boğaz'ın rüzgârlarının estiği, yokuşlara kurulmuş bu mahallede. Orada uzun bir yaz mevsimi geçirdiğimi hatırlıyorum. Kızkardeşler Avrupa'ya gitmişlerdi. Gezip tozmak, o yaştaki gençlerin çalıştıkları işlerde çalışmak üzere. Sonra önce küçüğü, sonra da büyüğü evlenerek Ankara'ya gittiler. Böylece, o dönemde henüz genç insanlar olan annemle babam Beyoğlu yakasında yalnız kaldılar. Ben artık, Şişli'de, ara sokaklardan birinde, bir çatı katında oturuyordum, bir kız arkadaşımla birlikte."

"Sonra Feriköy'de oturmaya başladınız değil mi?"

"Küçük kızkardeş yeniden bir sarsıntı geçirip de İstanbul'a döndüğünde, Annem orada, Feriköy'de bir birinci kat dairesi kiraladı. Ben, ülkede uzak bir yerde askerlik yapmaya gittim. Sonra da, ben askerlikten döndükten sonra o mahallede bir daire satın aldık. Birkaç sokak ötede. Bu daire artık bizim aile evimizdi. Önemli olan bir 'baba evi'ne sahip olmaktır değil mi? Kuşaklar, orayla ilintisini kesmeksizin, art arda yaşayabilseydi... Kuşkusuz böyle bir hayat daha az acı, daha az tedirginlik taşırdı içinde. Tersini söyleyeyim, belki böyle bir hayat, daha çok, mutluluk verici olabilirdi. Şimdi art arda, durmadan yaptığım bir sürü yolculuktan sonra ya da insanın ülkesini terk etmesini bitmeyen uzun bir yolculuk olarak ele alırsanız, onca ülkeyi tanıdıktan sonra, daha mutlu olduğumu söyleyemem. ' *görmüş, geçirmiş, atlatmış*'[1] kişi, bir bilgeliğe ulaşmış gibi görünse de, daha mutlu değildir kuşkusuz. Kim söyleyebilir bilge-

[1] Özdemir Asaf'ın *Pay* şiirinden.

leşen insanın daha mutlu olduğunu? Onca toplumun, onca insanın, trajedilerini gördükten sonra... Nerde bilgelik, nerde dünyayı yeterince tanımamış olmanın mutluluk kaynağı saflığı? İşte bu uzun yolculukta, Feriköy'deki evin, o bir süre kaldığım arka odası, aklımdan hiç çıkmış değil. Orada yaşadığım, çok da uzun olmayan yaşam parçasında, ülkede var olan askeri yönetimin sıkıntılarını yaşayıp durmuş olsam da, o oda, karşı evlerin küçük, bakımsız bahçelerine bakan görüntü... kendine çekti durdu beni. Hiçbir yerde bütün bütüne rahat değildim. Her yerde eğretiydim artık. O zihnimin bağlarından kurtulduğu yolculuk günlerinde, bir süre için kaldığım otel odalarını ya da yazı yazabilmem için bana bir iki ay boyunca verilmiş odalarda duyduğum kurtulmuşluk duygusunu bir yana bırakırsak, hiç bir yerde... Dönüp dolaşıp gene oraya vardığım, o kuzey kentindeki evimde de. Hep eğreti bir yaşamdı bu."

"*Sonuçta kederli bir hayat...*"

"Öyle söylemeyin. Bütün yaşamların kederli olmayan bir yanı da vardır kuşkusuz. Benim bu yolculuğumun da. Ama şunu yadsıyamam: asıl önemli olanın iklim olduğunu sonradan anladım. İzleyip durduğum güneş... Ağaçlar, bitkilerle çiçekler... koku, gökyüzleri, sokaklar... Örneğin bir ara Kıbrıs Adası'nda kalmıştım. Adada güneşli bir bahar başlıyordu. Hatta kış mevsimi bile güneşli sayılabilirdi. Güneş, her gün sabaha karşı doğuyor denizin üzerine, bütün bir ovayı, ilerde çok yüksek olmayan genç sıradağları aydınlatıyordu. İkide bir renk değiştiriyordu onlar. Ama kuşkusuz en önemlisi güneşti. Hiçbir yere saklanmayan güneş. Kaldığım otelin bahçesinde meyvelerle yüklü büyük bir portakal ağacı vardı. Otelin büyük kapısı önünde bir dizi karabiber ağacı. Ötede, otele uzanan yolun asfalt yolla birleştiği yerde erguvan rengi çiçeklerini açmış zakkumlar... Sabahları balkona konan küçük kuşlar uzun süre ötüşüyorlardı. Kasabaya iniyordum. Sokak aralarındaki evlerin kapıları açık oluyordu. İçerde oturanlar bu taş

döşeli avlularda, arkada limon ağaçlarının göründüğü bahçe kapısını da, tıpkı sokak kapısı gibi açık bırakıyorlardı. Aylarca bu böyleydi. Çarşı içinde, öğle sıcağında gölgesinde yemek yenilen ferah bir lokantaya gitmiştim. Tuvalete gidebilmek için, lokantanın içindeki geniş tahta merdivenlerden üst kata çıktım. Orada da müşterilerin oturabilmesi için beyaz örtülü masalar vardı. Ama bir paravanla ayrılmış bölüme elimi yıkamak için girmeden önce, bu asma katın da arkada bir bahçeye açıldığını gördüm. Güneş vuruyordu oraya. Bahçede bir limon ağacı vardı. Çarşının içinden geçen caddeden biraz daha yüksek bir yere, toprak bir yola açılıyordu bu asma katla bahçe. Bahçe duvarının büyük bir bölümü açıktı. Yeniden örülmesine gerek görülmemişti. Oradan arkadaki sokaklara kolunuzu sallaya sallaya çıkabiliyordunuz. Bütün bu güneşin, bu açıklığın, her tarafından rüzgârların esmesine bırakılmış bu lokallerde yaşamanın –ne olursa olsun– içinde bir mutluluk işareti taşıdığına içten içe inandım: bu açık kapılar, büyük, örtülü olmayan vitrinler, ön kapısı da arka kapısı da açık bırakılmış evler, kendini kente de doğaya da sere serpe bırakmış bir yapılaşma biçimi içinde yaşamanın. Burada iklim de sıcaktı, insanı üşütmüyordu, her şey denizlerden esecek hafif rüzgârın serbestçe dolaşabilmesi için özgür bırakılmıştı –muz ağaçları çiçek açıyordu orada–... bütün bunların mutluluğun ta kendisi olduğunu duydum. Böylece kaderimin acısını, çok derinden duydum içimde. Otelin gölgeli balkonunda otururken neden bu özel kaderi yaşadığım üzerine düşündüm durdum. Özel kader! Özel kaderler mutluluk barındırmazlar içlerinde. Öyle sanıyordum ki, asıl 'gerçek yaşam'dan kaçan bendim."

"*Anlayabiliyorum sanırım.*"

"Yıllar sonra kızımın anlattığı şu öyküde vardı asıl acı: Fatih'teki evde, birinci katta otururken evlendim, ayrıldım. Karımla ayrıldığımızda dört yaşında bir kızımız vardı. Üniversiteyi bitirmiş, bana biraz gelir getiren bir işte çalışıyordum. Ayrıldığımızda karım kentin dışında yeni

kurulmaya başlayan bir mahalleye taşındı. Kızımı görmek için oraya gidiyordum. Boşuna gerçekleştirilmiş bir ayrılıktan sonra karımla yeniden barışmayı denedik. Bu deneme eskisinden de kötü sonuç verdi. Böylece çözümlenemez bir ikilem karşısında kaldım. Kızımı görmeye gittiğim zaman, karımla aramızdaki ilişki canlanıyordu; sonra da gerilimi arttırıyordu bu. Kızımı görmeye gitmem güçleşiyordu. Sonraları kızım anlattı: onu göremediğim zamanlarda, babam onu almakta imiş, okuduğu okuldan ya da annesinin evinden. Küçük kızım dedesiyle geziyor, sonra da Fatih'te terk ettiğimiz (o gençlik yıllarını dolduran üçüncü katta sadece babamın annesi oturuyordu tek başına, babam da kimi günler annesinin yanına gider, geceyi de orada geçirirdi) daireye, annesinin oturduğu eve gidiyormuş onunla. Bütün gezintiler, sonunda, orada, o evde sona eriyormuş. Kızım odalardan birinde, belki de artık babaannemin kaldığı benim eski odamda uyumadan önce, babaannem ona, çok küçük yaşlarda içmeyi çok sevdiği bir bardak sütle, bir bardak suyu getiriyor, başucuna koyuyormuş.

– Hep dedem gezdiriyordu beni, diyordu kızım yıllar sonra. Sonra da sessizce Fatih'teki eve götürüyordu. Büyük annem, küçük yaşlarda çok sevdiğimi bildiği sütle suyu koyuyordu başımın ucuna. Onları içtikten sonra uyuyordum. Dedem de, büyük annem de çok seviyorlardı beni. Şimdi senin torununa yaptığın gibi.

"O iki insanın da –babamın da annesinin de– artık var olmadıkları bir dünyada yaşıyordum. En kötüsü de buydu işte.

"Babamın annesinin cenazesini almak için gittiğimiz de, sabahın o erken saatinde, Cihangir'deki hastanenin bahçesinde, bomboş bahçedeki bir bankın üzerinde babamla birlikte oturuşumuzun imgesi gözümün önünden gitmiyor. Babam, annesinin ölümünü olağan karşılıyordu, ama içten içe heyecanlıydı. Önce, bahçeye açılan kapısın-

dan morga girerek cesedi gördük. Ardından da babaannemin ölüsü Şişli Camiine getirildi. Cenaze için toplanan toplulukla birlikte Feriköy Mezarlığı'na gidildi. Kalabalıkça, dağınık, güzel bir cenaze töreni oldu. Yaz mevsimi başlıyordu. Babaannem ölmeden önce acı çekmemişti.

"Annesinin ölümünden dokuz yıl sonra da babam öldü. Onun cenaze töreninde bulunamadım.

"Yeşilköy Havaalanı'ndan kuzeye doğru kalkan uçaklar, Karadeniz'in üzerine çıkmadan birkaç dakika önce, bu bir yığın içsel şeyini yitirmiş olan bedenimi taşıyarak, onun yattığı mezarlığın üzerinden geçiyorlar. Bu çılgın teknolojik araç gökyüzüne doğru yükselirken, onun yükseldiği boşluğa karışıp gitmek istiyorum."

XXVII

Yitirilmiş Kent

"*Böylece de her şeyi kaybetmiş gibi oldunuz sanırım.*"

"Evet. Doğrusu da bu. Sanki büyük bir çöküntü yaşanmış da ardından her şeyin yokluğa karıştığını görmüşsün gibi. O Haliç kıyısındaki, günün her saatinde değişen, başka başka siluetler veren, büyüsü çocukluk yıllarıma uzanan bin bir görünüşün yaratıcısı o ölümsüz Bizans'ı da, bir türlü alışamadığım, kendimi içinde büsbütün gelip geçici bulduğum, dahası bu yabancılığımın giderek arttığını hissettiğim o kuzey kentini de. Böylece, hem onu, hem onu... belki de hepsini. Çalışmaya ya da gezintiye gittiğim Avrupa kentlerinde, Paris'te, Amsterdam'da, Berlin'de... öteki küçük Alman kentlerinde bir gezginden başka bir şey değildim. Üzerine yüklenmiş, yaşamın anlamsızlıklarıyla dolu ağırlıklarından sadece gezi boyunca, sonra da geziyi izleyen bir-iki haftada kurtulmuş, böylece bütün o güzelim mekânlarda içinin boşluğunu gezdiren biri. Geziye gitmeden önce de başlıyordu içimdeki hafifleme. Yaşamakta olduğum yerdeki ağırlıklardan koptuğumu duyuyordum; zihnim belirsiz, ama ışıklı bir karmaşaya doğru çekiliyordu. Gezi başladıktan sonra, gördüğüm yerlerle düzenli bir mutluluğa, görüntülerle dolmaya hazır bir mutluluğa. Mutluluktu geziler! Tıpkı Ulysses'in o uzun yolculuğunda duyduğu mutluluklar gibi. Tehlikelerle dolu olsa da. Ilık iklimler, güneşin ısıttığı saatler, Akdeniz ışığı-

na benzeyen sonsuz bir ışık... Hepsi de bu işte. Ama öyle sanıyorum ki, kentini yitirmiş bir insan için, artık mutlu olabileceği bir yer yoktur yeryüzünde. Kimbilir, belki o, artık, bir daha ele geçirememek üzere yitirmiştir kendisini de. Üstelik o kent, kıyılarını çeviren surların dibinde, binlerce yıllık tarihinin küf ve nem kokusuna benzeyen, ama kuşkusuz kendine özgü bir niteliğe de dönüşmüş, benzersiz bir kokunun duyulduğu bir kentse. Sevmesen de Bizans'ı, Osmanlıyı da, içine işlemiş bir defa o kokular senin. Bırakmayacaklar sana kendilerini duyurmayı."

"*Böylece bir parçalanmaya doğru gidiş mi oldu yaşam sizce?*"

"Bunu öne süremem. Mahallesinden çıkmayan, büyük hayaller kurmayan, sade, çok sade bir yaşam süren insanların çok daha mutlu olduklarını düşündüm durdum. Bu uzun konuşmalarımız sırasında size, yeri geldiğinde, bundan da birkaç kez söz ettiğimi sanıyorum. Ama gerçekten var mıdır böyle yaşamlar? 'Vardır, mutlaka vardır' diye düşünüyorum. O sanki doğuştan bilge insanlar... Bana gelince, benimkisi kimbilir, belki de, biraz özel bir kaderdi. Ulysses'inki gibi. Gençlik yıllarımda Dostoyevski'nin '*Yeraltından Notlar*'ını okumuştum. Bu tuhaf anlatının tedirgin kahramanı, iç dökmelerinin bir yerinde: '*Yaşamımın bir anlamı olmadığını anlamam için bunca yıl yaşamam gerekliymiş,*' diyordu. O yıllarda, içimden yükselen garip bir karşıtlık duymuştum bu satırlara. Belki de, içten içe yaşamın bir anlamı olduğunu, onu bulacağımı düşünüyordum. Bir anlamı... pek bilincinde olmadan 'altın yapağı'nın ardındaydım belki de. Kimbilir belki de onun bana sunulacağını sanıyordum. Masallardaki büyülü kutunun anahtarı mı verilecekti bana? Ama, şimdi, onca zaman yaşadıktan, '*görüp geçirip, atlattıktan*' sonra Yeraltından Notlar'ın 'suratsız' kahramanı gibi düşünüyorum doğrusu. Bu tümce beni derinden etkiliyor. Gene gençlik yıllarımda Hölderlin'in birkaç dizesini okumuş, âşık olmuştum o dizelere. Şairin kırk yaşından sonra, kule gibi bir

yere kapandığını, orada kimseyle konuşmadan kırk yıl daha yaşadığını duydumdu. 'Hölderlin şizofreniye uğradı,' diyorlardı. Ama yolculuğumun ilk yıllarında başka bir kitapta daha inandırıcı bir şey okudum: 'Konuşabileceği insan kalmamıştı,' diyordu yazar, 'şair hasta falan değildi.' Doğrusu hak veriyorum o yazara. Dünya o kadar değişebilir, insan artık onu konuşulmaya bile değmez bulabilir; dünya o denli uzaklaşabilir insandan. Bunlara hak veriyorum. Çok şeye hak verdiğim gibi. Vahşi bir doğanın ortasına bırakılmış birtakım varlıklarız biz, bizi neyin beklediğini de bilmiyoruz. Nereye gideceğimizi de."

"*Sonradan gördünüz mü İstanbul'u?*"

"Evet, birçok defa gittim oraya. Yıllarımı başka kentlerde bıraktıktan sonra. Her şey bilge şairin söylediği gibi oldu. Kavafis'in. '*Onu yoksul buldum.*' Ama hazırlıklıydım buna. Çünkü bu şiiri iyi biliyordum. İyi bir şiir bir yaşamı güdümlemeye yeterlidir değil mi? Oraya varmak isteyip durmakla boş bir şeyin ardında koştuğumu da düşünmedim. Varmak istediğim yerin bana zenginlik vermesini de ummadığım gibi. Uzun yolculuğum sırasında çok şey öğrenmiştim artık. Şairin bilgeliğine erişemedimse de, biraz bilgeleşmiştim."

"*Kuzeydeyken yolculuklardan hep dönüp durduğunuz, o kent artık bütün bütüne kapadı mı kendisini size?*"

"Sanmam. Geçirdiği bunca deneyden sonra, insan, büsbütün sevinç yaratıcı olmasa da, kendisine yeni yollar buluyor. Bir gezgin her zaman yeni yollar bulacaktır. Bir labirente dönüşmesinin zaman alacağı yeni yollar... yeni gezinti yerleri... yeni yaşam biçimleri... Örneğin şimdilerde, aradan bunca yıl geçtikten sonra, kentin doğu bölümünde uzanan, Berlin kentine özenilerek yüzyıl başında açılmış olan o Esplanade'da dolaşıyordum. Geniş bir gezinti caddesi... Kocaman yapılar... Ortada ağaçlıklı, büyük bir gezinti yeri var. Oradan birkaç yüz metre ötedeki körfeze inen. Esplanade'a dikey birleşen yollar... Körfezin

üzerinden vuran sonbahar güneşi... Hepsi sanki biraz daha yeniymiş gibi geliyor bana. Sonra kentin güney bölümünde, caddelerde de, eskiden kalma sokaklarda da çok güzel barlar, İngiliz tarzı *pub*lar açıldı. Charles Dickens Bar var örneğin. Sonra Patrik's. Yol üstündeki Lilla Budapest Lokantasının sokağa bakan camlarında, yüksek bir yere oturmuş sakallı Macar göçmenler sokağa bakıyorlar. İçlerine girince, iyi düzenlenmiş ışıklarıyla, eski eşyalarla dolu dekorunda birkaç bardak içip yaşamlarının en güzel yanlarını düşünen insanlarla karşılaşıyorsunuz. Konuşulabilecek birkaç kişi de bulabilirsiniz barın çevresinde. Oralara devam eden insanlar oldukça bilge kişiler doğrusu. Size siyasetten, dünyanın gidişinden ya da günün kahramanlarından söz açmayacaklardır. Güncel dış dünyanın saldırıları karşısında birey olarak kendilerine kalmış alanı –sessizlik içinde– savunmakta kararlı onlar. Oralarda vakit geçiriyorum."

"*Sonra, peki sonra nereye varacak bu yolculuk?*"

"'Kocamış biri olarak kendi kentime demir atacağım.' Aramış olduğumun ne olduğunu biliyorum artık. Yitirdiklerimin, ele geçirdiklerimin de. Somut varlıkları olmasa da onların. *İthaka*'nın ne anlama geldiğini de. O durgun, yoksul yaşam içinde, tatil günleri, kiremitleri küf tutmaya başlamış çatıların üzerine çöken rutubeti görür gibi oluyorum. O kentin, hep yeniden beni kendine çekmesi için de, Sarayburnu yörelerindeki denize doğru uzanan mazgallarının imgesini göstermesi yetiyor bana."

Demir Özlü

İTHAKA'YA YOLCULUK

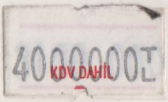

Demir Özlü'nün 1982'de başladığı ve aralıklarla yazmayı sürdürdüğü bir anı-roman ya da kendi tanımıyla bir 'Yeni-Roman' *İthaka'ya Yolculuk*. Anayurdundan ayrı düşmek zorunda kalmış bir yazarın sürgündeki ilk yıllarının yalnızlığı, boşluğu ve hüznü içinde yazmaya başladığı ve hem yaşadığı ortamı ve mekânı, hem de çocukluğundan başlayarak bütün geçmişini, o geçmişin yaşandığı ortamı ve mekânları anlattığı uzun soluklu, çok boyutlu bir metin. Yazarın, yurdundan ayrılmasıyla başlayan İstanbul özlemi, ne zaman biteceğini bilmediği bir yolculuğa da çıkartıyor onu. Tıpkı sevgili ülkesi İthaka'ya dönebilmek için akıl almaz güçlüklerle dolu bir yolculuğa çıkan Ulysses gibi, yazar da sonu bilinmeyen bir yolculuğa çıkıyor. Bütün anlattıkları, kendisini İthaka'ya, yani yurduna götüren uzun yolculuğun birer aşaması. Ama özlediği kente dönmüş olsa da acaba *İthaka'ya Yolculuk* bitti mi, bitebildi mi? Oylumlu, zengin, renkli betimlemeleriyle, her zamanki gibi ustaca kullanılmış diliyle *Demir Özlü*'nün bu çalışması bir şiir gibi akıyor, okunuyor, duygulandırıyor.

Kapaktaki resim: RAOUL DUFY

ISBN 975-510-732-0

KDV İÇİNDEDİR